

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

СЕКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.9:343.37

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С. О. Секо**

Науковий керівник: **Топчій Віталій Васильович,**

доктор юридичних наук, професор

Ірпінь – 2026

АНОТАЦІЯ

Секо С. О. Організована злочинність у сфері економіки: кримінологічна характеристика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Державний податковий університет, Міністерство фінансів України. – Ірпінь, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячено вирішенню наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері протидії організованим злочинності в сфері економіки України.

У ході дослідження застосовано принцип міждисциплінарності, що передбачає поєднання кримінологічного, економічного та безпекового підходів до аналізу організованої злочинності у сфері економіки, а також принцип системності, який дозволив розглядати досліджуване явище як складний багаторівневий механізм, інтегрований у економічні та інституційні процеси держави.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Її зміст побудовано відповідно до логіки переходу від теоретико-методологічного осмислення організованої злочинності у сфері економіки в Україні до аналізу її сучасних форм і детермінант, розвитку, а також до обґрунтування практичних та інституційних механізмів протидії. Особливістю роботи є комплексне поєднання кримінологічного, економічного та безпекового підходів, що дозволяє розглядати організовану злочинність в сфері економіки не лише як сукупність правопорушень, а як системний фактор впливу на національну безпеку держави.

У першому розділі «Організована злочинність у сфері економіки: загальна характеристика» розкрито сутність та ключові ознаки організованої злочинності у сфері економіки, обґрунтовано її інституційну природу та

сучасну трансформацію у складну мережеву систему, що функціонує під прикриттям легальної господарської діяльності. Узагальнено наукові підходи до розуміння цього явища та запропоновано його авторське визначення, а також здійснено відмежування від суміжних категорій, зокрема корупції та тіньової економіки. Проаналізовано нормативно-правові засади протидії досліджуваному явищу в Україні, виявлено їхню фрагментарність, неузгодженість і проблеми практичного застосування. Окрему увагу приділено дослідженню системи спеціалізованих суб'єктів протидії організованій злочинності в сфері економіки, визначено їх функції, місце в інституційній архітектурі та ключові проблеми взаємодії, зокрема дублювання повноважень, конкуренцію підслідності та недостатню координацію.

У другому розділі «Стан та розвиток організованої злочинності у сфері економіки в Україні» здійснено кримінологічну оцінку сучасних форм прояву цього явища, досліджено динаміку його розвитку та вплив глобалізаційних і воєнних чинників. Визначено, що організована економічна злочинність еволюціонувала від локалізованих форм кримінального перерозподілу ресурсів до складних мережевих структур, інтегрованих у легальну економіку та інститути державного управління. Обґрунтовано, що в умовах повномасштабної війни сформувалися нові криміногенні ніші (оборонні закупівлі, гуманітарні потоки, податково-митна сфера, цифрові активи), у яких економічні правопорушення безпосередньо перетинаються з питаннями національної безпеки. Встановлено, що сучасні форми організованої злочинності в сфері економіки характеризуються високим рівнем адаптивності, цифровізації та транснаціоналізації, що зумовлює їх перехід до транскордонних моделей функціонування та посилення їх впливу на економічну і оборонну стійкість держави.

У третьому розділі «Механізми протидії організованій злочинності у сфері економіки в Україні та шляхи їх вдосконалення» здійснено комплексний аналіз сучасного стану державної політики у цій сфері та обґрунтовано напрями її вдосконалення. Встановлено, що чинна модель державної політики у цій сфері

не повною мірою відповідає сучасним викликам, зберігаючи переважно реактивний характер і обмежену здатність до випереджувального виявлення складних економічних схем. Узагальнено зарубіжний досвід та визначено підходи, що можуть бути адаптовані до вітчизняних умов з урахуванням особливостей правового середовища та безпекового контексту. За результатами дослідження обґрунтовано доцільність удосконалення законодавчого та інституційного забезпечення протидії організованій злочинності у сфері економіки, зокрема шляхом внесення змін до чинного законодавства та оптимізації діяльності уповноважених суб'єктів.

У результаті проведеного дослідження сформовано цілісне наукове бачення організованої злочинності у сфері економіки як складного, адаптивного та багаторівневого явища, що функціонує на перетині кримінальних, економічних, інституційних і безпекових процесів. Доведено, що в сучасних умовах вона виходить за межі суто економічної природи та набуває ознак системної загрози економічній і національній безпеці держави, особливо в умовах повномасштабної війни, цифровізації фінансових процесів і зростання транснаціонального характеру злочинних схем.

За результатами дослідження обґрунтовано, що ефективна протидія організованій злочинності у сфері економіки потребує реального переходу від фрагментарної та переважно реактивної моделі до цілісної аналітично-орієнтованої системи, заснованої на узгодженні державної політики, модернізації законодавства, інституційній координації, розвитку інформаційно-аналітичної інфраструктури та впровадженні сучасних ризик-орієнтованих і цифрових інструментів виявлення загроз. Це дало змогу сформулювати теоретично обґрунтовані положення і практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері протидії організованій злочинності в економіці України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку теоретичних і прикладних положень щодо протидії організованій злочинності у сфері економіки в умовах сучасних трансформаційних і воєнних викликів.

Уперше обґрунтовано інституційну модель Національного координатора у сфері боротьби з організованою злочинністю та запропоновано підхід до законодавчого закріплення його статусу як суб'єкта стратегічної координації шляхом внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», що передбачає обов'язковість врахування його рішень при формуванні та реалізації державної політики у відповідній сфері, а також узгодження діяльності уповноважених органів на основі єдиних аналітичних пріоритетів. Також вперше доведено доцільність формування у структурі БЕБ контррозвідувального аналітичного елемента як спеціалізованого напрямку діяльності, спрямованого на виявлення, попередження та аналітичне супроводження економічних загроз гібридного характеру, зокрема схем обходу міжнародних санкцій, використання фінансової системи у транснаціональних кримінальних мережах та залучення суб'єктів господарювання до прихованої протиправної діяльності.

Удосконалено підходи до забезпечення ефективності діяльності Бюро економічної безпеки України, визначення підслідності та міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів, а також аналітичного забезпечення протидії організованій злочинності шляхом обґрунтування необхідності переходу до проактивної моделі нагляду, що передбачає орієнтацію на раннє виявлення кримінальних ризиків, узгодженість дій уповноважених суб'єктів та підвищення результативності прийняття управлінських і процесуальних рішень.

Дістали подальшого розвитку положення щодо кримінологічного розуміння організованої злочинності у сфері економіки шляхом поглиблення уявлень про її інституційну природу, що проявляється у вбудованості в господарські процеси, латентності, високій адаптивності та здатності до мімікрії під легальну економічну діяльність, а також уточнення авторського визначення цього явища з урахуванням сучасних умов. Розвинуто наукові підходи до детермінації організованої економічної злочинності через їх систематизацію за функціональними групами та обґрунтування їх

трансформації в умовах воєнного стану. Подальшого розвитку набули концептуальні підходи до оцінки тенденцій її розвитку як складного динамічного процесу, а також підходи до використання зарубіжного досвіду на основі відбору релевантних практик і їх адаптації до національних умов.

Ключові слова: економічна діяльність, організована злочинність, юридичні особи, корупція, кримінальна відповідальність, безпека, злочин, рівень злочинності, латентність, протидія економічним злочинам, тінізація економіки, організована злочинність у сфері економіки, економіка.

SUMMARY

Seko S. O. Organized Crime in the Economic Sphere: Criminological Characteristics. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the research area 08 “Law,” specialty 081 “Law.” State Tax University, Ministry of Finance of Ukraine. – Irpin, 2026.

The dissertation research is devoted to solving the scientific problem of theoretically substantiating and developing practical recommendations aimed at improving the mechanisms for implementing state policy in the field of combating organized crime in the economic sphere of Ukraine.

The study is based on the principle of interdisciplinarity, which combines criminological, economic, and security approaches to the analysis of organized crime in the economic sphere, as well as the principle of systemacity, which made it possible to consider the phenomenon under study as a complex multi-level mechanism integrated into the economic and institutional processes of the state.

The dissertation consists of an introduction, three chapters comprising nine subsections, conclusions, a list of references, and appendices. Its content is structured in accordance with the logic of moving from the theoretical and methodological understanding of organized crime in the economic sphere in Ukraine to the analysis of its modern forms, determinants, and development, as well as to the substantiation

of practical and institutional counteraction mechanisms. A distinctive feature of the work is the comprehensive combination of criminological, economic, and security approaches, which makes it possible to consider organized crime in the economic sphere not only as a set of offences, but also as a systemic factor affecting the national security of the state.

Chapter 1, “Organized Crime in the Economic Sphere: General Characteristics,” reveals the essence and key features of organized crime in the economic sphere, substantiates its institutional nature and its modern transformation into a complex network-based system operating under the cover of legitimate economic activity. Scientific approaches to understanding this phenomenon are generalized, its authorial definition is proposed, and it is distinguished from related categories, in particular corruption and the shadow economy. The regulatory and legal framework for countering the phenomenon under study in Ukraine is analysed, and its fragmentation, inconsistency, and problems of practical application are identified. Particular attention is paid to the study of the system of specialized entities countering organized crime in the economic sphere; their functions, place in the institutional architecture, and key interaction problems are determined, including duplication of powers, conflicts of jurisdiction, and insufficient coordination.

Chapter 2, “The State and Development of Organized Crime in the Economic Sphere in Ukraine,” provides a criminological assessment of the modern manifestations of this phenomenon and examines the dynamics of its development and the impact of globalization and wartime factors. It is established that organized economic crime has evolved from localized forms of criminal redistribution of resources into complex network structures integrated into the legal economy and state governance institutions. It is substantiated that, under conditions of full-scale war, new criminogenic niches have emerged, including defence procurement, humanitarian flows, the tax and customs sphere, and digital assets, in which economic offences directly intersect with national security issues. It is established that modern forms of organized crime in the economic sphere are characterized by a high degree of adaptability, digitalization, and transnationalization, which causes their transition

to cross-border operating models and strengthens their impact on the economic and defence resilience of the state.

Chapter 3, “Mechanisms for Countering Organized Crime in the Economic Sphere in Ukraine and Ways to Improve Them,” contains a comprehensive analysis of the current state of public policy in this area and substantiates directions for its improvement. It is established that the current model of state policy in this sphere does not fully correspond to modern challenges, retaining a predominantly reactive character and a limited capacity for the early detection of complex economic schemes. Foreign experience is summarized, and approaches that may be adapted to domestic conditions are identified, taking into account the specific features of the legal environment and the security context. Based on the research findings, the expediency of improving the legislative and institutional framework for countering organized crime in the economic sphere is substantiated, in particular by introducing amendments to current legislation and optimizing the activities of authorized entities.

As a result of the research, a holistic scientific vision of organized crime in the economic sphere has been formed as a complex, adaptive, and multi-level phenomenon functioning at the intersection of criminal, economic, institutional, and security processes. It is proved that, under modern conditions, it goes beyond a purely economic nature and acquires the features of a systemic threat to the economic and national security of the state, especially in the context of full-scale war, the digitalization of financial processes, and the growing transnational character of criminal schemes.

Based on the research results, it is substantiated that effective counteraction to organized crime in the economic sphere requires a real transition from a fragmented and predominantly reactive model to a holistic analytically oriented system based on the coordination of state policy, modernization of legislation, institutional coordination, development of information and analytical infrastructure, and implementation of modern risk-oriented and digital tools for threat detection. This made it possible to formulate theoretically substantiated provisions and practical recommendations aimed at improving the mechanisms for implementing state policy

in the field of countering organized crime in Ukraine's economy.

The scientific novelty of the results obtained lies in the development of theoretical and applied provisions concerning counteraction to organized crime in the economic sphere under modern transformational and wartime challenges.

For the first time, an institutional model of the National Coordinator in the field of combating organized crime has been substantiated, and an approach to the legislative consolidation of its status as a subject of strategic coordination has been proposed through amendments to the Law of Ukraine "On the Organizational and Legal Framework for Combating Organized Crime," which provides for the mandatory consideration of its decisions in the formulation and implementation of state policy in the relevant sphere, as well as the coordination of the activities of authorized bodies on the basis of unified analytical priorities. Also for the first time, the expediency of forming within the structure of the Bureau of Economic Security a counterintelligence analytical element as a specialized area of activity aimed at identifying, preventing, and analytically supporting hybrid economic threats has been proved, in particular schemes for circumventing international sanctions, the use of the financial system in transnational criminal networks, and the involvement of business entities in covert unlawful activity.

Approaches to ensuring the effectiveness of the Bureau of Economic Security of Ukraine, determining jurisdiction and interagency interaction of law enforcement agencies, as well as the analytical support for countering organized crime, have been improved by substantiating the need to transition to a proactive oversight model focused on the early detection of criminal risks, the coherence of actions of authorized entities, and increasing the effectiveness of managerial and procedural decision-making.

The provisions concerning the criminological understanding of organized crime in the economic sphere have undergone further development through a deeper understanding of its institutional nature, manifested in its embeddedness in economic processes, latency, high adaptability, and ability to mimic legitimate economic activity, as well as through clarification of the authorial definition of this phenomenon

in light of current conditions. Scientific approaches to the determination of organized economic crime have been further developed through their systematization into functional groups and the substantiation of their transformation under martial law. Conceptual approaches to assessing the trends of its development as a complex dynamic process have also been further developed, as have approaches to the use of foreign experience based on the selection of relevant practices and their adaptation to national conditions.

Keywords: economic activity, organized crime, legal entities, corruption, criminal liability, security, crime, crime rate, latency, counteraction to economic crime, shadowing of the economy, organized crime in the economic sphere, economy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Секо С. О. Трансформація уявлень про організовану злочинність у сучасній кримінально-правовій доктрині. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 142. С. 191–198. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/01/seko_142.pdf
2. Секо С. О. Кримінологічна характеристика та попередження економічної організованої злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 134. С. 248–253. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/seko_134.pdf
3. Секо С. О. Кримінологічна характеристика організованої злочинності у сфері економіки. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 4 (17). С. 191–199. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/295/306>
4. Секо С. О. Проблеми боротьби з організованою злочинністю у сфері економічної діяльності. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 10 (10). С. 275–282. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/18029/18086>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Секо С. О. Вплив організованої злочинності у сфері економічної діяльності на права людини та механізми їх захисту. *Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Ірпінь, 8 жовт. 2025 р.). Ірпінь : Держ. податковий ун-т, 2025. С. 280–282.
2. Секо С. О. Організована злочинність у сфері економічної діяльності: аналіз і тенденції. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь–Київ, 16 черв. 2025 р.). Київ : МДУ, 2025. С. 327–331.
3. Секо С. О. Фінансово-економічна організована злочинність:

кримінологічний аспект. *Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи їх вирішення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. наук. шк. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Нікітіна з нагоди його 70-річчя (м. Ірпінь, 12 груд. 2024 р.). Ірпінь : Держ. податковий ун-т, 2024. С. 70–72.

4. Секо С. О. Кримінологічні особливості особистості учасників організованої злочинності. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (випуск 65) (м. Тернопіль, 10–11 жовт. 2024 р.), 2024. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3980

5. Секо С. О. Кримінологічний аналіз злочинності у сфері економіки. *Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 верес. 2024 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2024. С. 85–87. URL: <http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2024/19-20.09/Збірник.pdf>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	16
1.1. Сутність та ключові ознаки організованої злочинності в сфері економіки.....	16
1.2. Нормативно-правові аспекти протидії організованим економічній злочинності в Україні.....	38
1.3. Система та функції державних спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності у сфері економіки в Україні.....	54
Висновки до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА РОЗВИТОК ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	74
2.1. Кримінологічна оцінка сучасних форм проявів організованої злочинності в сфері економіки	74
2.2. Розвиток організованої злочинності в сфері економіки в Україні.....	95
2.3. Динаміка глобалізаційних аспектів розвитку організованої економічної злочинності в Україні.....	117
Висновки до розділу 2	127
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	129
3.1. Актуальні питання формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки в Україні.....	129
3.2. Зарубіжний досвід запобігання та протидії організованим злочинності у сфері економіки	151
3.3. Шляхи вдосконалення механізмів протидії організованим злочинності в сфері економіки в Україні.....	170
Висновки до розділу 3	188

ВИСНОВОК.....	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ – Бюро економічної безпеки

ДПС – Державна податкова служба

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

СБУ – Служба безпеки України

ВКА – Федеральне управління кримінальної поліції Німеччини

FIU – орган фінансової розвідки

KAS – Національна скарбова адміністрація Польщі

SOCTA – європейська методика оцінки загроз серйозної та організованої злочинності

APMA – Агентство з розшуку та менеджменту активів

НПУ – Національна поліція України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

FATF – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (англ. Financial Action Task Force)

ОЗГ – організована злочинна група

Держмитслужба – Державна митна служба України

ЄС – Європейський Союз

рф – російська федерація

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна організована злочинність становить пряму загрозу не лише національним інтересам, а й глобальній безпековій архітектурі. Найбільшої руйнівної сили цей феномен набуває в державах із нестабільними політико-економічними інститутами, де системні кризи створюють сприятливе підґрунтя для інституціоналізації кримінальних структур.

В Україні формування ринкових інститутів та легалізація приватного підприємництва відбувалися на тлі гострих соціально-економічних протиріч, що спричинило деформацію господарських зв'язків та встановлення стійкого кримінального контролю над ключовими секторами економіки. Цей період заклав фундамент для створення інтелектуалізованої системи кримінального підприємництва, яка поступово інтегрувалася у стратегічні сектори національного господарства та адаптувалася до кожної системної зміни у державному управлінні.

Попри перманентну розбудову правових інститутів та імплементацію міжнародних стандартів, ефективність державної антикримінальної політики залишається недостатньою. Неузгодженість функцій та юрисдикційні колізії між суб'єктами врядування створюють прогалини, які організована злочинність використовує для адаптації своїх схем і розширення мережевої діяльності.

Збройна агресія російської федерації (далі – рф) посилила ці деструктивні тенденції, перетворивши організовану злочинність в сфері економіки на інструмент гібридної війни. Спрощення регуляторних процедур та воєнний стан створили сприятливе підґрунтя для експансії кримінальних структур у сфері розподілу бюджетних асигнувань, гуманітарних потоків та ресурсів на відбудову інфраструктури. Трансформація злочинності, спрямована на вимивання публічних ресурсів, становить загрозу фінансово-економічному суверенітету та вимагає розгляду як фундаментальної складової національної безпеки та оборони. Особливо показово, що в умовах війни організовані економічні схеми дедалі частіше зміщуються у сфері, безпосередньо пов'язані

з енергетичною, оборонною та бюджетною стійкістю держави. При цьому простежується закономірність: чим тривалішим стає воєнний конфлікт, тим більш складними, зухвалими та масштабними стають економічні кримінальні схеми, які прагнуть використати воєнну економіку як джерело системного незаконного збагачення. Показовим прикладом стала операція «Мідас» 2025 року, проведена Національним антикорупційним бюро України, у межах якої було викрито діяльність організованої групи у сфері енергетики, що за даними слідства вибудувала складну систему неправомірного отримання коштів із державних підприємств та їх подальшого виведення через мережу підконтрольних структур, при цьому частина фінансових потоків спрямовувалася до країни-агресора. Викриття цієї схеми викликало значний суспільний резонанс, що набуло неабиякого розголосу у внутрішньому та міжнародному інформаційному просторі, чим не могла не скористатися держава-агресор у власних цілях. У такому контексті організована економічна злочинність постає не лише як інструмент кримінального збагачення, а як фактор, здатний спричинити системну руйнацію державних інститутів і послаблення позицій держави у протистоянні з агресором.

Сучасні форми організованої економічної злочинності функціонують як автономні тіньові екосистеми, які інтегруються у стратегії гібридного впливу країни-агресора та експлуатують технологічний розрив між динамічним кримінальним інструментарієм і традиційними методами державного контролю. Аналіз механізмів діяльності цих мереж, що оперують у «сірих зонах» фінансового та цифрового простору, є критично необхідним для формування превентивної моделі захисту, здатної нейтралізувати загрози на перетині кримінального збагачення та системної дестабілізації правового порядку.

Наявна нормативна розрізненість, відсутність єдиної методологічної бази оцінки ризиків та ситуативність правозастосування обмежують спроможність держави системно стримувати високоінтелектуальні форми криміналітету. Ці умови дозволяють організованим структурам

використовувати адміністративні й юридичні важелі для консервації тіньових секторів національного господарства. Показовим у цьому контексті є також ліквідація у 2015 році спеціалізованих підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, що супроводжувалася фактичним припиненням використання інформаційно-пошукової системи «Скорпіон», яка протягом тривалого часу акумулювала оперативно-аналітичні дані про учасників організованих злочинних угруповань, їхні зв'язки та еволюцію кримінального середовища. Втрата такого масиву кримінальної аналітики суттєво послабила інституційну пам'ять системи протидії організованій злочинності та ускладнила ідентифікацію складних мережових форм кримінальної діяльності.

Відтак, постає нагальна потреба формування стратегічної моделі протидії, що відповідала б динаміці сучасних гібридних загроз та забезпечувала стійкість економічної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

Додаткової актуальності дослідженню надає і триваюча реформа кримінального законодавства, пов'язана з підготовкою проєкту нового Кримінального кодексу України, спрямованого на подолання системних недоліків чинного кодексу та формування більш узгодженої і сучасної моделі кримінально-правового реагування на новітні форми злочинності.

Проблематика розвитку організованої злочинності в сфері економіки, зародження механізмів попередження та запобігання злочинності в сфері економіки в Україні у контексті забезпечення економічної безпеки та протидії правопорушенням у цій сфері є об'єктом дослідження багатьох вчених. Цим актуальним питанням присвячені наукові роботи, зокрема, В. Т. Білоуса, А. М. Бойка, В. В. Василевича, О. М. Джужи, А. П. Дикого, О. Г. Кальмана, О. М. Литвака, В. М. Поповича, М. І. Хавронюка, О. В. Столярського, Н. А. Зелінської, та інших.

Окремі, дуже важливі аспекти теми висвітлені у працях таких юристів, як: Н. М. Ахтирської, О. Ю. Бусол, О. О. Кваші, В. А. Мисливого, В. В. Топчія, А. П. Закалюка, О. В. Козаченко, М. Г. Вербенського, О. М. Бандурки,

П. Д. Біленчука, В. В. Голіни, О. В. Козаченко, О. С. Проневича, Е. В. Расюка, І. В. Пшеничного, А. Д. Дорошенка.

Попри значний внесок провідних науковців у дослідження організованої злочинності в економічній сфері, сучасна теоретична база потребує постійного оновлення через високу динаміку трансформацій кримінального середовища. Сьогодні організовані структури дедалі більше функціонують як інтелектуалізовані системи, що інтегруються у стратегічні процеси економіки та здатні адаптуватися до змін у державному регулюванні та безпековому контексті. Це створює об'єктивну потребу у розробці нових підходів, що враховують взаємодію між суб'єктами контролю, впровадження сучасних методів стратегічного управління ризиками та цифрових технологій у фінансових розслідуваннях. Саме ця висока динаміка розвитку кримінального середовища та постійна трансформація його механізмів зумовлює актуальність і необхідність проведення цього дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, Стратегії інституційного розвитку Бюро економічної безпеки України до 2027 року, Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (затверджений Указом Президента України № 273/2023).

Тема дослідження затверджена вченою радою Державного податкового університету (протокол від 25 серпня 2022 року № 2).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи* є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері протидії організованій злочинності в сфері економіки в Україні, враховуючи сучасні трансформаційні процеси та необхідність зміцнення економічної безпеки держави в умовах

повномасштабної війни.

Для досягнення цієї мети у процесі дослідження поставилися такі основні завдання:

- з'ясувати сутність та ключові ознаки організованої злочинності у сфері економіки як складного інституціоналізованого явища, уточнивши її дефініцію в умовах сучасних трансформаційних процесів;
- проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення протидії організованій економічній злочинності в Україні, визначивши його ключові особливості та актуальні питання практичної реалізації;
- охарактеризувати систему та функціональні особливості діяльності державних спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економічної сфери в Україні;
- надати кримінологічну оцінку сучасним формам проявів організованої злочинності у сфері економіки, виявивши їх зв'язок із новими криміногенними нішами, зумовленими воєнним станом та інституційними вразливістю держави;
- дослідити генезис та розвиток організованої злочинності в сфері економіки в Україні, визначивши основні тенденції її подальшої еволюції в умовах воєнного стану;
- визначити вплив глобалізаційних аспектів на динаміку розвитку організованої економічної злочинності, враховуючи транскордонний характер фінансових потоків та виклики повномасштабної війни;
- розкрити актуальні питання формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки в Україні;
- проаналізувати за визначеною методологією зарубіжний досвід запобігання та протидії організованій злочинності у сфері економіки з метою виокремлення кращих релевантних практик;
- обґрунтувати практичні рекомендації та шляхи вдосконалення механізмів протидії організованій злочинності в сфері економіки, включаючи

пропозиції щодо модернізації чинного законодавства та оптимізації діяльності правоохоронних органів.

Об'єктом дослідження є організована злочинність у сфері економіки як соціально-кримінологічне явище.

Предметом дослідження є кримінологічні ознаки та форми прояву організованої злочинності у сфері економіки в Україні, а також інституційні механізми протидії такій злочинності.

Методи дослідження: Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно розглянути природу організованої злочинності у сфері економіки та виробити ефективні механізми протидії та запобігання їй.

Серед загальнонаукових методів ключове місце посів діалектичний метод, застосування якого в підрозділах 1.1 та 2.2 дозволило дослідити організовану злочинність у сфері економіки в динаміці її розвитку та трансформації від стихійних форм до інтелектуалізованої системи. Це дало змогу розглядати злочинність не як стале явище, а як процес, що еволюціонує під впливом ринкових змін та воєнного стану. Водночас системно-структурний метод уможливив аналіз внутрішньої будови організованої злочинності як ієрархічної системи з розподілом ролей (підрозділи 1.1, 1.2.), а також був використаний для побудови архітектури системи державних спеціалізованих суб'єктів протидії та виявлення функціональних зв'язків між ними (підрозділ 1.3). Завдяки методам аналізу та синтезу в підрозділі 1.1 здійснено обробку наукових поглядів на природу економічної злочинності, що дозволило узагальнити існуючі підходи і сформулювати авторське визначення поняття «організована злочинність у сфері економіки».

Блок спеціально-юридичних методів репрезентовано насамперед порівняльно-правовим (компаративістським) методом, який застосовано при аналізі міжнародних стандартів та їх імплементації в Україні (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2.).

Формально-юридичний (догматичний) метод став інструментом для тлумачення змісту норм Кримінального кодексу України, законів та інших нормативних актів, що дозволило виявити прогалини у законодавчому регулюванні, зокрема щодо конкуренції норм (підрозділ 1.2, 3.1.).

Важливу роль відіграв інституційний метод, застосований у підрозділі 1.2 для розгляду організованої злочинності як специфічного тіньового інституту, що конкурує з державою, а також для оцінки інституційної спроможності БЕБ та системи фінансового моніторингу.

Герменевтичний метод уможливив змістовний аналіз текстів судової практики та аналітичних матеріалів задля виявлення реального стану правозастосування (підрозділи 1.2, 2.1).

Важливе значення для розкриття генезису досліджуваного явища мав історико-правовий метод (підрозділ 2.2), за допомогою якого проаналізовано еволюцію вітчизняного законодавства та трансформацію інституційного механізму протидії злочинності протягом періоду незалежності України. Це дозволило оцінити ефективність попередніх реформ та врахувати історичний досвід при розробці нових організаційно-правових рішень.

Метод моделювання став інструментом для розробки пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління у досліджуваній сфері, зокрема проектування повноважень Національного координатора (підрозділ 3.3).

У роботі також застосовані нормативний метод, а також метод сходження від абстрактного до конкретного.

Інформаційною базою дослідження є наукові роботи зарубіжних та вітчизняних фахівців, які досліджували питання щодо запобігання злочинів у сфері економіки, законодавчі та інші нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державної служби фінансового моніторингу України щодо стану та динаміки злочинності у сфері економіки. У процесі дослідження проаналізовано понад 80 судових

рішень, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, у справах, пов'язаних із організованою злочинністю та економічними кримінальними правопорушеннями.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному теоретичному узагальненні та новому вирішенні наукового завдання щодо розробки концептуальних засад формування та реалізації державної політики у сфері протидії організованій злочинності в сфері економіки України, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано інституційну модель Національного координатора у сфері боротьби з організованою злочинністю (Міжвідомчої координаційної комісії). Запропоновано авторський підхід до законодавчого закріплення його статусу шляхом внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», що передбачає перехід від ситуативної міжвідомчої взаємодії до стратегічного планування, а також передбачає обов'язковість врахування його стратегічних рішень, розмежування координаційних і процесуальних повноважень та функціонування єдиної інформаційно-аналітичної системи;

- обґрунтовано доцільність формування у структурі БЕБ контррозвідувального аналітичного сегмента як спеціалізованого напряму діяльності, спрямованого на виявлення та попередження економічних операцій, пов'язаних із гібридним впливом держави-агресора, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає системну ідентифікацію схем обходу міжнародних санкцій, використання національної фінансової системи у транснаціональних кримінальних мережах та залучення суб'єктів господарювання до прихованого фінансування незаконної економічної діяльності;

удосконалено:

- підходи до забезпечення ефективності діяльності БЕБ шляхом обґрунтування переходу до комплексної моделі, що поєднує оцінювання результативності на основі ключових показників ефективності, орієнтацію на

інфраструктурний демонтаж організованої злочинності та впровадження механізмів забезпечення пропорційності застосування інвазивних слідчих дій;

- підходи до визначення підслідності та взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії економічній злочинності шляхом уніфікації критеріїв її первинного визначення, встановлення чітких підстав і порядку зміни підслідності, впровадження принципу «один факт — одне кримінальне провадження»;

- підходи до аналітичного забезпечення протидії організованій злочинності у сфері економіки шляхом обґрунтування переходу до проактивної цифрової моделі нагляду, що передбачає інтеграцію розрізнених державних і фінансових даних у єдине аналітичне середовище, застосування інструментів мережевого аналізу для виявлення прихованих зв'язків та впровадження автоматизованої системи оцінки ризиків у режимі реального часу, що забезпечує ранню ідентифікацію складних економічних схем і мінімізує вплив людського фактора;

дістали подальшого розвитку:

- кримінологічне розуміння організованої злочинності у сфері економіки шляхом обґрунтування її інституційної природи, що проявляється у вбудованості в господарські процеси, латентності, адаптивності та здатності до мімікрії під легальну економічну діяльність, а також запропоновано уточнену авторську дефініцію цього явища з урахуванням його трансформації в умовах повномасштабної війни та посилення взаємозв'язку з загрозами економічній безпеці держави;

- наукові підходи до детермінації організованої злочинності у сфері економіки шляхом їх систематизації за функціональними групами (інституційно-управлінські, економіко-правові, воєнні, геополітичні, інституційно-цифрові та енергетичні) та обґрунтування їх трансформації в умовах повномасштабної війни як чинника формування нових криміногенних ніш;

- концептуальні підходи до тенденцій розвитку організованої

злочинності у сфері економіки в Україні шляхом обґрунтування того, що в умовах повномасштабної війни вона трансформується з інструменту незаконного збагачення у гібридний механізм впливу на фінансову стійкість, обороноздатність та економічну безпеку держави;

- підходи до використання зарубіжного досвіду у сфері протидії організованій злочинності в економіці шляхом поєднання функціонального, аксіологічного та безпекового критеріїв відбору релевантних практик, а також обґрунтування їх адаптації як функціональних орієнтирів, а не готових інституційних шаблонів, з урахуванням правового середовища України, умов воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх безпосереднього використання для підвищення ефективності державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та вдосконалення діяльності компетентних органів щодо протидії організованим формам злочинності. Сформульовані висновки й пропозиції можуть бути впроваджені у:

– *практичній діяльності* – як методичні рекомендації для вдосконалення роботи правоохоронних органів, а також при підвищенні кваліфікації працівників, які спеціалізуються на запобіганні та розслідуванні злочинів у сфері економіки;

– *освітньому процесі* – при підготовці лекційних курсів, підручників, навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право» та забезпеченні підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету та були апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, Україна, 16 травня 2025 року), «Актуальні дослідження правової та історичної науки», «Практичні та теоретичні питання розвитку

науки та освіти» (м. Львів 19-20 вересня 2024 року).

Публікації. Основні положення наукової роботи та її висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 9 наукових публікаціях, з яких 4 статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук та 5 тез наукових доповідей у збірниках, що оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, із яких основного тексту 199 сторінок. Список використаних джерел складає 213 найменування, що розміщені на 26 сторінках, та 8 додатків на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.1. Сутність та ключові ознаки організованої злочинності в сфері економіки

У чинному Кримінальному кодексі України відсутня окрема структурна частина (Розділ), яка б мала уніфіковану назву «Економічні кримінальні правопорушення» або «Кримінальні правопорушення у сфері економіки». Нормативні приписи, що встановлюють кримінальну відповідальність за правопорушення економічної спрямованості, наразі розосереджені у Розділі VI («Кримінальні правопорушення проти власності») та Розділі VII («Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності»). Такий підхід зумовлює певні дискусії щодо цілісності сприйняття об'єкта посягання. Натомість аналіз законодавчої техніки провідних країн Європейського Союзу демонструє різні до систематизації економічних злочинів.

Зокрема, Кримінальне уложення Федеративної Республіки Німеччина (нім. Strafgesetzbuch – StGB) демонструє високий рівень деталізації та виокремлює цілий перелік розділів, присвячених захисту економічного правопорядку. Німецький законодавець акцентує увагу на специфіці об'єкта, виділяючи окремо «Злочинні діяння проти власності» та «Злочинні діяння проти майна та порушення обов'язків» [1].

Цікавим для вітчизняного дослідника є досвід Французької Республіки, де Кримінальний кодекс (фр. Code pénal) має чітко виражену структуру, за якою Книга третя присвячена злочинам проти власності (фр. Des crimes et délits contre les biens). Французька модель класифікує економічні правопорушення за ознакою шкоди, заподіяної як фізичним особам, так і загальнодержавним інтересам. Зокрема, виокремлюються глави, що стосуються шахрайських схем, зловживання довірою та специфічних форм економічного шпигунства, що в

сукупності з нормами Торгового кодексу Франції створює надійний бар'єр проти проникнення організованих угруповань у легальний сектор економіки [2].

Свою чергою, Королівство Іспанія у своєму Кримінальному кодексі (ісп. *Código Penal*) передбачило Розділ XIII «Злочини проти майна та проти соціально-економічного порядку». Така назва розділу є найбільш наближеною до сучасних потреб української правової доктрини, оскільки вона прямо визнає існування «соціально-економічного порядку» як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони. У межах цього розділу іспанський законодавець виділяє окремі секції для протидії корпоративним злочинам, порушенням прав споживачів та злочинам проти інтелектуальної власності, що підкреслює комплексний характер захисту економічної системи від організованого кримінального впливу [3].

У контексті дослідження дефініційного апарату варто акцентувати на тому, що сучасний масив наукових праць, а також розгалужені аналітичні матеріали, сформовані на основі ґрунтовного узагальнення правозастосовної практики правоохоронних та контролюючих органів, демонструють значну варіативність змістовних характеристик категорії «злочинність у сфері економіки». На сьогодні у вітчизняній юриспруденції спостерігається відсутність консенсусу щодо встановлення чітких кримінально-правових меж даного явища, що зумовлює певну розмитість категоріального інструментарію та складність правової кваліфікації відповідних діянь правоохоронними органами.

У науковому дискурсі досить часто, а подекуди й без належного методологічного обґрунтування, як взаємозамінні синоніми використовуються такі поняття, як: «економічна злочинність», «злочинність у сфері господарської діяльності». Проте, з позиції системного підходу, таке ототожнення не є виправданим. Зокрема, термін «економічна злочинність» зазвичай трактується ширше, охоплюючи сукупність кримінально-караних діянь, що посягають на економічну систему держави в цілому. Водночас «злочинність у сфері господарської діяльності» часто вужче прив'язується до порушень

встановленого порядку здійснення підприємництва.

Така термінологічна багатозначність свідчить про те, що теоретична думка все ще перебуває на етапі пошуку уніфікованої дефініції, яка б дозволила чітко відмежувати організовані форми економічних посягань від суміжних складів правопорушень. Наявність різних підходів до інтерпретації цих понять у працях провідних науковців лише підкреслює багатоаспектність досліджуваної проблеми.

Узагальнення поглядів різних авторів дозволяє інтерпретувати це складне явище крізь призму декількох змістовних векторів. По-перше, як суто кримінально-правову категорію, що охоплює умисні корисливі діяння, кримінально-карані зазіхання та специфічні види злочинів, вчинених у сфері економічних відносин. По-друге, як фундаментальне соціально-економічне явище, що виступає ключовим джерелом формування тіньового сектору та призводить до системного порушення публічних і приватних інтересів.

У межах наукової дискусії щодо змісту досліджуваної категорії В. Т. Білоус [4, с. 72] обґрунтовує правове бачення економічного злочину через категорію порушення встановленого порядку господарювання, де ключовим об'єктом посягання виступають відносини власності та регламентовані законом процедури економічної діяльності. Такий підхід дозволяє чітко ідентифікувати кримінально-карану природу діяння як прямого зазіхання на стабільність існуючих господарських зв'язків, що охороняються державою.

Іншу дослідницьку позицію займають О. О. Бондаренко та І. О. Юрчик, які фокусують увагу на інструментальній складовій явища, розглядаючи економічний злочин як винне діяння, реалізоване через протиправну експлуатацію легітимних фінансово-правових інструментів та технологічно-облікових операцій. У цьому контексті злочинна діяльність набуває ознак інтелектуалізації, оскільки організатори використовують організаційно-регулятивні повноваження для маскуваня корисливих мотивів під законні бізнес-процеси, що суттєво ускладнює їх виявлення традиційними методами [5].

Фундаментальним для розуміння суб'єктного складу та способів

реалізації кримінальних намірів у досліджуваній сфері є підхід О. М. Литвака, який інтерпретує кримінальне правопорушення у сфері економіки як детерміновану сукупність умисних корисливих посягань, вчинених персоналом підприємств та установ незалежно від їхньої форми власності. Дослідник акцентує увагу на дуалістичній природі таких діянь, розмежовуючи їх на правопорушення, що реалізуються шляхом прямої експлуатації службового становища, та так звані «злочинні промисли», функціонування яких не пов'язане з офіційним статусом чи місцем роботи суб'єкта [6, с. 88].

А. П. Закалюк пропонує дефініцію злочинності у сфері економіки як посягання на інтереси та цілі законних учасників економічних відносин, передусім у контексті правомірного отримання прибутку та доданої вартості. Такий підхід концентрується на функціональній стійкості суб'єктів ринку, хоча характер деструктивного впливу економічних правопорушень є комплексним і зачіпає не лише фінансову сферу, а й соціальну, безпекову та політичну стабільність суспільства [7].

Згідно з науковою позицією В. Я. Тація, економічний злочин трактується як суспільно небезпечне діяння (у формі дії або бездіяльності), вчинене фізичною особою (суб'єктом кримінального правопорушення) або службовою особою у межах господарської діяльності, що характеризується умисною або необережною формою вини та спричиняє суттєву деструктивну шкоду цілісності господарської системи держави [8, с. 19]. Цей підхід вирізняється своєю всеохопністю, оскільки не обмежує коло правопорушників лише службовими особами та визнає можливість завдання шкоди економіці не лише через прямий умисел, а й через злочинну недбалість. Це дозволяє змістити акцент із суб'єктивних мотивів злочинця на об'єктивні наслідки для державного сектору, що є критично важливим для ідентифікації системних загроз національному господарству.

У процесі ґрунтовного аналізу кола кримінальних правопорушень у фінансово-економічній сфері особливої актуальності набуває методологічний підхід, закладений у працях фундатора української кримінології

І. М. Даньшина, на вагомість якого справедливо вказує професор О. Г. Кальман. Ключовим вектором у цьому контексті є визначення змістоутворюючої ознаки, що дозволяє безальтернативно віднести конкретне протиправне діяння до категорії економічних. Такою ознакою автори визначають «спрямованість діяння проти економічної системи суспільства (об'єкт) та його наслідки у вигляді заподіяння істотної матеріальної шкоди цьому об'єкту» [9].

Розгортаючи цю наукову позицію, слід зазначити, що такий підхід дозволяє вийти за межі вузькоформального розуміння кримінального правопорушення як порушення конкретної норми Кримінального кодексу. Натомість акцент зміщується на системний рівень деструктивного впливу. У межах цього дослідження це має декілька принципів аспектів:

Аксіологічний аспект: Економічна система розглядається не просто як сукупність майнових відносин, а як фундаментальна основа життєдіяльності суспільства. Відтак, організована злочинність, посягаючи на цей об'єкт, фактично підриває стійкість державних інститутів та фінансову незалежність країни.

Критерій матеріальності наслідків: О. Г. Кальман наголошує, що в сучасних умовах істотна матеріальна шкода має оцінюватися не лише через прямі збитки, а й через упущену вигоду держави, дестабілізацію інвестиційного клімату та руйнування механізмів добросовісної конкуренції. Для організованої злочинності цей показник завжди має масштабний характер, оскільки спрямований на перерозподіл цілих секторів економіки. [10, с.143]

Критерій спрямованості: визначення І. М. Даньшина дозволяє чітко ідентифікувати кінцеву мету злочинних угруповань — не поодинокі збагачення, а системний вплив на економічний правопорядок. Саме спрямованість на економічну систему як цілісний організм відрізняє професійний економічний криміналітет від побутових корисливих кримінальних правопорушень [9].

Таким чином, використання таких концептуальних положень дозволяє стверджувати, що об'єктивна межа економічної злочинності проходить там, де

приватний інтерес злочинної групи починає руйнувати загальносуспільні економічні зв'язки. Це дає змогу сформулювати висновок: ефективна протидія організованим формам таких посягань можлива лише за умови комплексного захисту всієї економічної системи, а не окремих її елементів.

Досить розгорнуту інтерпретацію сутності економічного злочину пропонує Я. В. Мочкош [11, с. 301], розглядаючи його як специфічну форму професійної діяльності, де кримінальні наміри майстерно інтегруються у легальні господарські процеси. Дослідник акцентує увагу на тому, що ці корисливі діяння вчиняються особами, наділеними функціональними повноваженнями у сферах виробництва чи фінансів, і характеризуються високим ступенем латентності завдяки тривалій мімікрії під законну діяльність. Визначальними властивостями такого явища є його здатність до швидких структурних трансформацій, активне залучення вузькопрофільних фахівців для маскуванню схем та енергійна протидія правоохоронним органам, що перетворює економічну злочинність на складний об'єкт державного управління.

У цьому контексті наукова позиція А. П. Дикого видається особливо логічною і ще більш ґрунтовною, оскільки вона переносить фокус із внутрішньої механіки кримінального правопорушення на масштабність його деструктивного впливу. Автор переконливо доводить, що економічна злочинність — це не просто сукупність окремих порушень, а глобальна загроза національній безпеці, що провокує системний дисбаланс та незворотні деформації в економічній архітектурі держави. Такий безпековий вимір підкреслює, що наслідки кримінальних посягань виходять далеко за межі приватного збагачення: вони руйнують міжнародну репутацію України та нівелюють спроможність держави ефективно виконувати свої ключові соціальні, правоохоронні та оборонні функції [12].

Слід наголосити, що досягнення такого стратегічного рівня деструктивного впливу на державні інституції стає можливим лише за умови високого ступеня консолідації злочинних зусиль, що зумовлює трансформацію

розрізних економічних посягань у складні організовані форми. Саме організований характер цих структур виступає фундаментом для формування їхньої специфічної внутрішньої побудови, де ключовою ознакою, яка потребує окремого наукового осмислення, є надвисокий рівень латентності.

Як зазначалося вище, важливою ознакою економічної злочинності, яка потребує окремого наукового осмислення, є її надвисокий рівень латентності. Як зазначає у своїх дослідженнях В. В. Кузнецов, економічний криміналітет організованого типу фактично перейшов у стан «інтелектуального підпілля», де виявлення злочинних схем традиційними методами стає майже неможливим через використання складних алгоритмів приховування активів [13, с.65].

Дослідник О. Г. Баранов акцентує увагу на тому, що в умовах цифрової трансформації економіки латентність набуває нової якості — вона стає «технологічною». Це означає, що організовані групи використовують, зокрема, децентралізовані фінансові протоколи (англ. DeFi) та смарт-контракти для легалізації доходів, що виводить їхню діяльність за межі традиційного державного моніторингу [14, с. 50].

Сучасна економічна злочинність, згідно з позицією М. І. Хавронюка, трансформувалася в «інтелектуальне підпілля», сутність якого розкривається через складні масиви фінансових даних та визначається такими новітніми ознаками, як транскордонна віртуалізація діяльності у хмарних сервісах і когнітивна адаптивність структур до зміни правових умов. Характерною властивістю явища виступає інституційний симбіоз із легальним сектором (аудиторськими та юридичними компаніями), що дозволяє кримінальним мережам маскувати операції під стандартні комерційні угоди, остаточно закріплюючи технологічну та інтелектуальну латентність як фундаментальну характеристику організованих економічних посягань [15, с. 24].

Аналіз внутрішньої архітектури економічної злочинності, здійснений В. М. Поповичем [16], дозволяє виокремити низку її специфічних ознак, що визначають особливу складність та латентність цього явища. Ключовою характеристикою тут виступає інструментальна завуальованість протиправних

дій, яка реалізується не через відкрите порушення закону, а через приховане використання легітимних технологічно-облікових операцій та фінансово-правових інструментів. Таким чином, визначальною ознакою економічного криміналітету вчений також вважає його здатність до повної мімікрії під стандартні господарські процеси, де кримінальна сутність маскується формою законних операцій.

Варто зазначити, що особливість сучасної організованої злочинності у сфері економіки полягає не просто у вчиненні окремих фінансово-господарських порушень, а у створенні паралельної економічної системи, де легітимні інструменти перетворюються на засіб досягнення деструктивної мети.

Деталізуючи структуру досліджуваного явища, професор І. М. Даньшин запропонував чітку кримінологічну типізацію економічної злочинності, яка і сьогодні не втрачає своєї методологічної цінності. Зокрема, автор виокремлює декілька взаємопов'язаних рівнів протиправних посягань, що в сукупності дестабілізують фінансову систему держави.

Детальний аналіз кожного з елементів такої типізації крізь призму сучасних кримінологічних викликів дозволяє глибше осягнути масштаби загрози, яку становить організована злочинність для національної безпеки. Розглядаючи першу категорію, а саме умисні корисливі кримінальні правопорушення проти економічних відносин власності, слід підкреслити її фундаментальний характер. Оскільки власність є базисом будь-якої економічної моделі, організовані угруповання спрямовують свої зусилля не на поодинокі акти розкрадання, а на розробку масштабних схем відчуження активів. У сучасних умовах це трансформується у рейдерські захоплення промислових об'єктів та системні махінації з майновими правами в електронних реєстрах, що в результаті підриває сам інститут приватної власності та довіру інвесторів до держави.

Логічним продовженням кримінальної експансії є умисні корисливі господарсько-економічні кримінальні правопорушення, які безпосередньо

деформують встановлений порядок здійснення господарської діяльності. Сьогодні цей сегмент кримінальної активності характеризується високим ступенем інтелектуалізації: від створення розгалужених мереж фіктивних підприємств («конвертаційних центрів») до складних комерційних комбінацій, спрямованих на ухилення від сплати податків у особливо великих розмірах. Організований характер таких діянь забезпечує можливість тривалого та прихованого виведення капіталу в офшорні юрисдикції, що спричиняє хронічний дефіцит державного бюджету та вимиває оборотні кошти з реального сектору економіки України.

Особливу небезпеку становить третя група діянь, а саме кримінальні правопорушення службових осіб, які безпосередньо пов'язані із заподіянням істотної шкоди економічній діяльності. У цьому аспекті науковий акцент на корупційному чиннику є надзвичайно точним, адже організовані злочинні структури розглядають представників державного апарату як необхідний інструмент для легалізації свого впливу. Шляхом лобіювання власних інтересів, отримання преференцій або ексклюзивного доступу до стратегічних ресурсів, кримінальні групи провокують глибокий управлінський конфлікт. Як наслідок, державні інституції замість виконання регулятивної функції починають латентно працювати на користь кримінальних бенефіціарів, що призводить до інституційної деградації влади [9].

Узагальнюючи вищезазначені підходи та систематизуючи кримінологічні ознаки досліджуваного явища, професор О. Г. Кальман пропонує комплексне визначення економічної злочинності. На переконання вченого, економічна злочинність являє собою складне соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що проявляється у вчиненні особами навмисних корисливих злочинів як у сфері легальної, так і нелегальної (тіньової) економічної діяльності [10, с.144].

Це визначення є принципово важливим для дослідження з кількох причин. По-перше, автор чітко окреслює двовекторну природу економічного криміналітету: він може паразитувати на законних господарських операціях

(легальна економічна діяльність) або ж створювати цілком протиправні схеми збагачення (нелегальна економічна діяльність). Для організованих злочинних структур межа між цими сферами часто є розмитою, оскільки вони активно використовують легальні фірми для маскуванню «брудних» капіталів.

Загалом погоджуючись із концептуальним підходом, що лежить в основі дефініції О. Г. Кальмана, доцільно акцентувати увагу на певних термінологічних нюансах, які потребують глибшого роз'яснення. Насамперед це стосується використання категорій «легальна та нелегальна економічна діяльність». Хоча ці поняття є цілком прийнятними та інформативними для вивчення саме кримінологічного аспекту злочинності, вони вступають у певну колізію з нормативною базою.

Варто зауважити, що чинне кримінальне та господарське законодавство України наразі не містить уніфікованого визначення поняття «економічна діяльність», оперуючи натомість терміном «господарська діяльність». Така розбіжність у термінології створює певний вакуум між теоретичними напрацюваннями вчених-кримінологів та практичною діяльністю правоохоронних органів, що може призводити до труднощів при правовій кваліфікації складних економічних кримінальних правопорушень.

Водночас, особливої підтримки заслуговує позиція О. Г. Кальмана щодо чіткого окреслення основного безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень у сфері економіки. Акцент на конкретних відносинах у сфері виробництва, розподілу та споживання є стратегічно важливим. Такий підхід виконує роль «запобіжника», що не дозволяє застосовувати занадто широке трактування економічних кримінальних правопорушень і запобігає необмеженому розширенню меж їх кримінально-правової та кримінологічної характеристики. Це дозволяє встановити чіткі межі: економічна злочинність повинна розглядатись не як будь-яке порушення у фінансовій сфері, а як системне посягання на встановлений порядок економічного відтворення.

Особливої наукової уваги заслуговує концептуальна позиція професора А. М. Бойка [17, с. 189], який у своїх фундаментальних дослідженнях пропонує

розглядати економічну злочинність як складну, кримінологічно-однорідну систему. Вчений наголошує, що це явище не є випадковим, а становить закономірну девіацію, спричинену логічними послідовностями розвитку сучасного соціуму та його економічної архітектури.

У межах даного підходу економічна злочинність ідентифікується через систему суспільно небезпечних і кримінально-караних проявів, які безпосередньо посягають на механізм організації національної економіки. Розгортаючи цю тезу, доцільно виокремити декілька ключових детермінант, закладених автором у зміст дефініції:

Суб'єктний склад: А. М. Бойко чітко окреслює коло осіб, що стоять за економічними кримінальними правопорушеннями. Це передусім суб'єкти господарської діяльності — як фізичні особи, так і службові особи юридичних осіб.

Процесуальний аспект (фактична та фіктивна діяльність): Автор акцентує увагу на тому, що злочинні діяння відбуваються безпосередньо у процесі здійснення господарської діяльності. При цьому вчений влучно розмежовує «фактичну» (реальну) та «фіктивну» діяльність. Це дозволяє охопити весь спектр організованих схем: від маскування кримінальних операцій під виглядом законного бізнесу до створення мереж «оболонок» (, що існують виключно на папері для перерозподілу капіталів.

Об'єктна спрямованість: Ключовим об'єктом захисту виступає саме порядок здійснення господарської діяльності як невід'ємна частина національної економіки. Порушення цього порядку розглядається не як технічна помилка, а як цілеспрямований акт, що деформує державні механізми управління ресурсами.

Економічна вигода як універсальна мета: Підкреслюється, що кожне таке діяння спрямоване на отримання незаконних економічних переваг. В умовах організованої злочинності ця вигода набуває стратегічного масштабу, забезпечуючи фінансову базу для подальшої експансії кримінальних структур у легальний сектор. [17, с. 189]

Таким чином, логіка А. М. Бойка дозволяє дійти висновку, що до економічних кримінальних правопорушень належать діяння, які системно підривають механізм організації національної економіки саме через інструментарій господарської діяльності.

У контексті подальшого розмежування досліджуваних діянь необхідно акцентувати увагу на специфіці їхнього суб'єктного складу, що виступає однією з найбільш явних ознак, які відрізняють економічні кримінальні правопорушення від загальнокримінальних посягань. Ключова особливість тут полягає у тому, що такі кримінальні правопорушення вчиняються переважно спеціальними суб'єктами — особами, які наділені відповідними повноваженнями або мають особливий правовий статус у системі господарювання. До цієї категорії належать передусім службові та матеріально відповідальні особи, які не є «сторонніми» для об'єкта керування. Навпаки, вони органічно включені в систему економічних відносин, на які безпосередньо посягають їхні діяння. Цей фактор «внутрішнього перебування».

Аналіз складності розробки стратегій захисту економічного правопорядку дозволяє, за слушним зауваженням Я. Ю. Кондратьєва, виокремити фундаментальні ознаки злочинності у сфері економіки крізь призму інституційної теорії. Це дає змогу ідентифікувати організовану економічну злочинність як «тіньовий інститут», який не просто порушує закон, а функціонує як паралельна модель управління ресурсами, демонструючи високу адаптивність до будь-яких зовнішніх регуляторних впливів держави [18].

Відповідно до цієї наукової концепції, організована економічна злочинність фундаментується на принципах системності та саморозвитку, що перетворює її на цілісний організм, здатний до внутрішньої еволюції та адаптації до ринкових змін. Водночас інституційний підхід підкреслює роль зовнішніх обмежень, оскільки злочинні структури існують не у вакуумі, а в постійній взаємодії з легальним середовищем. Законодавчі бар'єри та діяльність правоохоронних органів змушують кримінальні організації шукати дедалі витонченіші форми маскуванню, що призводить до стрімкої інтелектуалізації

їхньої діяльності.

Окремої уваги заслуговує така фундаментальна характеристика, як інерційність злочинних процесів. На практиці це означає, що навіть після ліквідації конкретного злочинного угруповання створені ним корупційні зв'язки та тіньові алгоритми часто продовжують функціонувати автоматично, залучаючи нових суб'єктів у вже відпрацьовані схеми. Цей інерційний ефект доводить, що системна боротьба має вестися не лише з окремими особами, а насамперед із самими інституційними механізмами злочинної діяльності, які мають високу життєздатність.

Доповнює цю картину принцип плинності або динамічності економічного криміналітету, що проявляється у надзвичайній мобільності його ресурсів. Здатність до миттєвої зміни юрисдикцій, фінансових інструментів та видів господарської діяльності робить організовані групи вкрай стійкими до статичних методів державного контролю. Таким чином, звернення Я. Ю. Кондратьєва до інституційної теорії дозволяє дійти висновку, що організована злочинність у сфері економіки — це альтернативний інститут управління, який конкурує з державою. Відтак, діяльність правоохоронних органів має бути спрямована на системну трансформацію економічного середовища, де злочинні практики стануть інституційно не вигідними та надто ризикованими для потенційних учасників.

У свою чергу І. С. Гриценко, розвиваючи положення інституційної теорії, пропонує розглядати економічну злочинність як складну сукупність інституційних девіацій. У межах цього підходу автор визначає злочинні діяння як специфічний різновид опортуністичної поведінки, що притаманна суб'єктам, які переслідують виключно власні економічні цілі. Ключовою ознакою такої поведінки є свідоме нехтування офіційними інституційними нормами існування суспільства та ігнорування законних інтересів інших учасників господарського обороту задля отримання неправомірної вигоди. [19].

Використання терміна «опортунізм» у цьому контексті дозволяє глибше розкрити внутрішню мотивацію організованих злочинних угруповань. З позиції

І. С. Гриценко, злочинець діє раціонально, але його раціональність є руйнівною для системи, оскільки він використовує асиметрію інформації та недоліки державного контролю для реалізації тіньових схем. Це означає, що організована злочинність в економіці це не просто порушення закону, а стратегічне використання прогалин в інституційному середовищі.

Такий підхід зміщує акцент із особистості злочинця на якість самих «правил гри». Якщо інституційні норми (закони, процедури контролю) є слабкими або суперечливими, це створює сприятливе підґрунтя для розширення масштабів опортунізму, який трансформується у системну економічну злочинність. Таким чином, визначення І. С. Гриценко підводить до висновку, що протидія організованому криміналу потребує не лише репресивних заходів, а й глибокої інституційної реформи, спрямованої на мінімізацію можливостей для опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання.

Окремий науковий інтерес у контексті встановлення термінологічної точності цього дослідження становить критична позиція Г. В. Новицького. Вчений висловлює зауваження щодо коректності використання терміна «організована економічна злочинність» у науковому обігу, наводячи низку логічних аргументів, що ставлять під сумнів універсальність цієї дефініції. Насамперед дослідник зауважує, що будь-яка усвідомлена людська діяльність за своєю природою є організованою, а отже, використання цього критерію як диференціюючої ознаки не дозволяє чітко розмежувати організовані злочинні угруповання ні з іншими суб'єктами кримінальної активності, ні з легітимними публічними чи приватними інституціями, такими як політичні партії чи бізнес-корпорації.

Г. В. Новицький акцентує увагу на відсутності у понятті «організована економічна злочинність» чітко виокремленого приватного об'єкта, який би характеризувався специфічним набором істотних ознак. На думку вченого, дана категорія надмірно перевантажена значеннями та емоційними атрибутами найвищого ступеня типу «найнебезпечніша» або «найбільш деструктивна», що зміщує акцент із сухого юридичного аналізу в площину соціально-негативних

оцінок.

Замість вказаної дефініції Г. В. Новицький пропонує використовувати більш адекватні, з його погляду, терміни, такі як «злочинне підприємництво», «злочинний бізнес» або «злочинні промисли». Такі поняття, за переконанням дослідника, значно краще відображають сутність явища, оскільки акцентують увагу на самій моделі поведінки — вилученні прибутку через систематичне порушення кримінального закону, що за формою нагадує господарську діяльність. Для цього дослідження така полеміка є надзвичайно цінною, адже вона змушує більш прискіпливо підходити до ідентифікації специфічних ознак економічного криміналітету, які б виходили за межі простої «організованості» та дозволяли ідентифікувати його як особливу загрозу правопорядку [20].

Вагомий внесок у розуміння природи досліджуваного явища зробили представники зарубіжної кримінологічної думки, які одними з перших почали розглядати організовану економічну злочинність як специфічну ринкову силу. Зокрема, американський кримінолог А. Блок здійснив спробу синтезувати найрізноманітніші ознаки цього явища, акцентуючи увагу на його функціональній ролі в сучасній капіталістичній системі. На переконання вченого, засаднича економічна функція організованих злочинних угруповань полягає у систематичному задоволенні потреби ринку в нелегальних товарах і послугах, що фактично перетворює кримінальні структури на специфічних суб'єктів пропозиції.

Аналізуючи внутрішню будову таких угруповань, А. Блок виокремлює комплекс інституційних ознак, які забезпечують їхню життєздатність та ефективність у сфері економіки:

Професіоналізм та розподіл ролей: у західній традиції організована злочинність розглядається як бізнес за межами закону, де кожен учасник виконує чітко визначену функцію (фінансовий менеджмент, юридичне прикриття, силове забезпечення). Це перетворює групу на ієрархічну корпорацію, здатну здійснювати складні багатоходові операції.

Стратегічне планування: на відміну від ситуативних злочинів, діяльність

угруповань в економічній сфері базується на довгостроковому розрахунку ризиків та прибутків, що дозволяє їм інтегруватися в легальні фінансові потоки та залишатися непомітними для стандартних методів моніторингу.

Культивування специфічних цінностей: А. Блок наголошує на важливості внутрішньої субкультури та етики лояльності, які виступають соціальним клеєм, що утримує організацію та мінімізує ризики внутрішніх конфліктів чи співпраці зі слідством.

Нейтралізація кримінального переслідування: Ключовим елементом економічної моделі злочинності, за Блоком [21], є інвестування частини прибутків у корупційний капітал, тобто заходи, спрямовані на підкуп представників правоохоронних органів, політиків та суддів, що фактично гарантує організації імунітет від державного контролю.

Таким чином, підхід А. Блока дозволяє розглядати організовану економічну злочинність не просто як порушення закону, а як тіньову сервісну індустрію.

Особливе значення для розуміння еволюції кримінальних структур у сфері економіки мають дослідження відомого італійського вченого та експерта ООН Піно Арлаккі. Він одним із перших обґрунтував концепцію «підприємницької мафії», доводячи, що сучасні злочинні організації діють за логікою великих корпорацій. Арлаккі акцентує увагу на тому, що суттєвим фактором життєздатності таких угруповань є наявність розвинених внутрішніх служб зі збору та передачі інформації, а також системна турбота про створення зовнішньої законності своїх дій.

Розвиваючи цю думку, дослідник пропонує радикально новий погляд на суб'єктів організованої злочинності, згідно з яким сучасні гангстери розглядаються не просто як правопорушники, а як службовці та верховоди багатогалузевого ділового підприємництва, що фактично є злочинним конгломератом. Створення фасаду законності дозволяє таким організаціям не лише уникати переслідування, а й успішно інтегруватися в офіційну економіку, отримуючи доступ до державних тендерів та кредитних ресурсів. При цьому

спеціалізовані служби збору інформації, що охоплюють промислове шпигунство та накопичення даних про конкурентів чи службових осіб, дають змогу злочинному підприємству випереджати як легальних гравців ринку, так і правоохоронні органи [22].

Специфіка ринкової поведінки такого конгломерату полягає у тому, що він не просто надає послуги, а часто нав'язує своїм клієнтам заборонені законом товари або послуги, використовуючи поєднання ринкових механізмів та прихованого тиску. На думку П. Арлаккі, саме цей симбіоз ділового професіоналізму та кримінальної сутності робить економічні злочинні організації найбільш стійким і небезпечним видом злочинності. Сучасна організована злочинність у сфері економіки функціонує як тіньовий сектор корпоративного управління, що вимагає специфічних методів фінансового розслідування та економічного аудиту для її ефективного виявлення.

У системі наукового пошуку провідне значення мають міжнародно-правові доктрини, що формують глобальну стратегію боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки. Особливої уваги заслуговують дефініції та концептуальні положення, закріплені в документах Організації Об'єднаних Націй, які розглядають цей феномен не як сукупність розрізаних правопорушень, а як складну, структуровану кримінальну діяльність стратегічного масштабу. Міжнародна експертна спільнота акцентує увагу на тому, що в особі організованих угруповань виступають високотехнологічні суб'єкти, головним джерелом грошових і владних ресурсів яких є систематична експлуатація ринків незаконних товарів і послуг. При цьому наголошується на неприпустимості сприйняття економічного криміналітету як абстрактної або уявної загрози; навпаки, він визнається реальним деструктивним чинником, здатним деформувати національні та світові фінансові системи.

У сучасній міжнародно-правовій доктрині, що базується на ґрунтовних дослідженнях Управління ООН з наркотиків і злочинності (англ. UNODC), організована економічна злочинність розглядається не просто як правова аномалія, а як глобалізована нелегальна економіка, що досягла

макроекономічних пропорцій. Згідно з доповіддю ТОСТА 2010 року, цей феномен трансформувався у «стратегічну загрозу», яка здатна підірвати суверенітет держав та стабільність цілих регіонів. Ключовою ознакою такої злочинності є її здатність інтегруватися у світові потоки торгівлі, фінансів та комунікацій, використовуючи ті самі механізми (контейнерні перевезення, цифрові банківські мережі, інтернет), що забезпечують ріст легальної світової економіки.

Особливої уваги заслуговує концепція «кримінальних потоків», запропонована експертами ООН. У межах цього підходу організована злочинність ідентифікується як динамічна бізнес-модель, де *illicit goods* (нелегальні товари) виготовляються на одному континенті, транспортуються через інший та реалізуються на третьому. Це доводить, що сучасні злочинні конгломерати функціонують за принципами міжнародного логістичного менеджменту, де корупція, примус та залучення «білокомірцевих» злочинців у приватному й державному секторах використовуються для мінімізації операційних ризиків та максимізації прибутків.

Аналіз доповіді дозволяє виокремити таку специфічну рису, як інфільтрація в легальний бізнес та політику. Організована злочинність більше не існує паралельно з державою; вона активно проникає в її інституції, використовуючи «брудні гроші» та хабарі для купівлі політичного впливу та навіть участі у виборчих процесах. Експерти ООН наголошують на формуванні «порочних кіл» нестабільності, де кримінальні ринки підживлюють корупцію, що, своєю чергою, послаблює верховенство права та створює умови для подальшого розширення кримінального бізнесу. Таким чином, організована економічна злочинність визначається як озброєна економічна потуга, що конкурує з легітимними економічними системами за ресурси та владу [23, 24].

У межах сучасного наукового переосмислення феномену організованої злочинності в сфері економіки особливу теоретичну цінність становить концепція, запропонована професором Оксфордського університету Ф. Варезе. У своїх дослідженнях він виступає проти надмірно широкого трактування цього

поняття, яке часто охоплює будь-яку групову кримінальну діяльність. Натомість Варезе пропонує фундаментально розрізнити два типи злочинних угруповань: «злочинні підприємства» та «власну організовану злочинність» (англ. *organised crime proper*).

Згідно з цією доктриною, більшість груп, що діють в економічній сфері, є «злочинними підприємствами», чия діяльність спрямована виключно на виробництво та реалізацію нелегальних товарів і послуг. Проте «справжня» організована злочинність, за Варезе, характеризується наявністю особливої ознаки - прагненням до встановлення управлінського контролю (англ. *governance*) над певною територією або ринковим сектором. Такі угруповання не просто здійснюють транзакції, а виконують квазідержавні функції: вони регулюють спори між іншими суб'єктами, забезпечують «захист» та встановлюють власні правила гри, фактично монополізуючи право на застосування сили в тіньовому секторі.

Цей підхід є принциповим, оскільки він дозволяє ідентифікувати організовану економічну злочинність як систему альтернативного управління. Варезе доводить, що справжня небезпека таких структур полягає не лише у фінансових збитках, а у створенні «паралельних інститутів влади», які заміщують державу там, де вона виявляється неспроможною захистити права власності або забезпечити виконання контрактів. Таким чином, організована злочинність у сфері економіки за Варезе — це спроба кримінальних еліт встановити власну юрисдикцію над легальними та нелегальними ринками, що вимагає від держави не просто поліцейських заходів, а відновлення повноцінного інституційного контролю над економічними процесами [25].

Підсумовуючи результати теоретичного аналізу та узагальнюючи доктринальні підходи вітчизняних і зарубіжних вчених, можна констатувати, що сучасна організована злочинність у сфері економіки трансформувалася у складну, інтелектуалізовану та технологічно оснащену систему. Вона не є простою сукупністю правопорушень, а функціонує як «паралельна економіка» або альтернативний інститут управління, що конкурує з державою за ресурси та

вплив. На основі опрацьованого масиву наукових джерел та міжнародних документів, можна виокремити наступний перелік визначальних ознак цього явища:

- *Інтелектуальна та технологічна латентність*: перехід злочинної діяльності у стан «інтелектуального підпілля», де використання алгоритмів приховування активів, смарт-контрактів та DeFi-протоколів робить виявлення схем неможливим для традиційних методів моніторингу.

- *Інституційна мімікрія та симбіоз*: здатність злочинних структур майстерно інтегруватися у легальні господарські процеси, використовуючи «втемну» або через корупційні зв'язки міжнародні аудиторські, юридичні та фінансові компанії для надання операціям вигляду стандартних комерційних угод.

- *Когнітивна адаптивність та динамічність*: спроможність кримінальних мереж миттєво змінювати правову форму діяльності, юрисдикцію або фінансові інструменти при перших ознаках загрози з боку правоохоронних органів.

- *Транскордонна віртуалізація*: мережевий характер організацій, які можуть не мати фізичних офісів, діючи виключно у хмарних сервісах різних держав, що нівелює національні кордони для кримінальних капіталів.

- *Системна деструктивність*: спрямованість не на одичне збагачення, а на деформацію всієї економічної системи держави, що призводить до системних дисбалансів, вимивання стратегічних ресурсів та підриву національної безпеки.

- *Спеціальний суб'єктний склад*: залучення до схем осіб із високим професійним статусом (службових осіб, фахівців фінансового сектору, топменеджменту), які використовують свої владні чи професійні повноваження для реалізації кримінальної стратегії.

- *Корупційний імунітет*: стратегічне інвестування частини прибутків у «корупційний капітал» для нейтралізації кримінального переслідування та купівлі політичного впливу.

- *Опортуністична модель управління:* прагнення до встановлення квазідержавного контролю над територіями або ринковими секторами, включаючи регулювання спорів та монополізацію впливу в тіньовому секторі.

Проаналізовані наукові підходи та доктринальні позиції свідчать про значний рівень розробленості проблематики економічної злочинності загалом, однак водночас демонструють відсутність усталеного підходу до визначення організованої злочинності у сфері економіки як самостійного кримінологічного явища. У працях різних дослідників вона розглядається крізь призму економічної злочинності, злочинного підприємництва, тіньової економіки або корисливих кримінальних правопорушень у господарській сфері. Така варіативність підходів свідчить про відсутність єдиної методологічної моделі, яка б дозволяла розглядати організовану злочинність у сфері економіки як специфічну форму кримінальної діяльності зі сталими ознаками, власним механізмом функціонування та відтворення.

Водночас наявні дослідження не завжди достатньо чітко окреслюють співвідношення організованої злочинності у сфері економіки із суміжними явищами — корупцією, тіньовою економікою та службовими кримінальними правопорушеннями. При цьому мова не йде про необхідність їх жорсткого розмежування або штучного відокремлення. У практичній площині зазначені явища часто перетинаються, взаємно підсилюються та можуть виступати складовими єдиного кримінального механізму. Проте сам факт такого перетину не означає їх повного збігу. Саме тому наукового уточнення потребує питання про ті ознаки, які дозволяють ідентифікувати організовану злочинність у сфері економіки як більш складну форму кримінальної діяльності, що може використовувати корупційні чи службові механізми, але не зводиться виключно до них. Серед таких ознак можна виокремити наступні:

- *Стратегічна орієнтація на максимізацію капіталу:* На відміну від службових правопорушень, які можуть бути ситуативними, організована економічна злочинність діє як «тіньова корпорація». Її мета — не просто отримати хабар, а встановити довготривалий контроль над фінансовими

потоками чи цілими секторами ринку.

- *Інструментальність корупції та службових зловживань*: У цій системі корупція не є самоціллю. Вона виступає лише інструментом (засобом) забезпечення безпеки кримінального бізнесу, усунення конкурентів або отримання доступу до бюджетних асигнувань.

- *Деформація ринкової кон'юнктури як результат*: Наслідком корупції є несправедливе рішення. Наслідком організованої економічної злочинності є руйнація цілого сегменту ринку. Це проявляється через демпінг за рахунок несплати податків, монополізацію через рейдерство або створення штучного дефіциту. Тобто об'єктом посягання є не авторитет держоргану, а фундаментальні закони конкуренції.

Окрему увагу слід приділити й методологічній обмеженості частини наукових підходів, у яких досліджуване явище аналізується або переважно у кримінально-правовій площині, або через його загальносоціальні наслідки для економіки. Така парадигма не завжди дозволяє повною мірою розкрити кримінологічні механізми функціонування організованої злочинності у сфері економіки — зокрема її інституційну вбудованість у господарські процеси, латентність, адаптивність та здатність до мімікрії під легальні економічні операції. Додатковим фактором, що ускладнює концептуальне осмислення цього явища, є трансформації, спричинені повномасштабною війною, в умовах якої суттєво посилюється перетин між економічною злочинністю та безпековими загрозами, коли кримінальні схеми отримання незаконної вигоди починають безпосередньо впливати на фінансову стійкість та обороноздатність держави.

Зважаючи на динамічний характер трансформації сучасних кримінальних викликів, пропонується розгорнуте авторське бачення сутності досліджуваного явища: *організована злочинність у сфері економіки* — це сукупність умисних корисливих кримінальних правопорушень, що вчиняються двома або більше особами у різних формах групової взаємодії, у тому числі з попередньою змовою, в процесі або під прикриттям господарської, фінансової чи іншої економічної діяльності, з метою систематичного одержання незаконної

економічної вигоди, встановлення контролю над економічними ресурсами, фінансовими потоками чи окремими сегментами ринку, із використанням легальних економічних інструментів, службового становища, корупційних зв'язків та інституційних прогалин, що заподіює істотну шкоду економічному правопорядку, конкуренції та економічній безпеці держави.

1.2. Нормативно-правові аспекти протидії організованій економічній злочинності в Україні

Дослідження нормативно-правового підґрунтя протидії організованій економічній злочинності в Україні логічно розпочати з аналізу матеріально-правової бази, яка визначає межі кримінальної відповідальності за подібні діяння. Основним нормативним актом у цій сфері виступає Кримінальний кодекс України (далі – КК України), який визначає не лише перелік суспільно небезпечних діянь, а й фундаментальні засади кваліфікації злочинів, вчинених у складі груп. Ключове значення тут має інститут співучасті, закріплений у Розділі VI Загальної частини КК України. Саме через призму цього інституту законотворець реалізував механізм притягнення до відповідальності учасників організованих угруповань, визначивши поняття співучасті, види співучасників та умови їхньої відповідальності залежно від ролі у вчиненні злочину.

Центральне місце у нормативній архітектурі протидії груповій злочинності посідає стаття 28 КК України, яка встановлює градацію форм об'єднання суб'єктів для реалізації злочинного наміру. Диспозиція цієї статті передбачає чотири різновиди злочинних угруповань: групу осіб, що діють без попередньої змови; групу осіб за попередньою змовою; організовану групу; а також злочинну організацію. Така диференціація не є випадковою, оскільки вона відображає ступінь зростання суспільної небезпеки кожного наступного виду об'єднання. В основі цього поділу лежить оцінка низки об'єктивних та суб'єктивних ознак, зокрема чисельності учасників, моменту виникнення та змісту злочинного умислу (змови), а також рівня стійкості та організованості

структури для здійснення тривалої злочинної діяльності.

Для економічної сфери така нормативна розгалуженість є критично важливою, адже більшість сучасних схем у фінансовому чи господарському секторах неможливо реалізувати одноосібно. Використання інституту співучасті дозволяє правоохоронним органам кваліфікувати дії кожного учасника «кримінальної корпорації» — від рядового виконавця до інтелектуального організатора, який часто залишається за лаштунками безпосереднього вчинення активних дій. Таким чином, положення Загальної частини КК України створюють необхідний юридичний каркас, на якому будується вся подальша стратегія виявлення та припинення діяльності організованих злочинних угруповань в економічному просторі держави [26].

Нормативним фундаментом для кваліфікації групових посягань у сфері економіки є інститут співучасті (ст. 26 КК України) [26], що базується на єдності умислу та спільності дій декількох суб'єктів. На початкових рівнях кримінальної консолідації закон розрізняє групи осіб без попередньої змови (ситуативні об'єднання) та групи за попередньою змовою (ч. 1, 2 ст. 28 КК України)[26]. В останньому випадку наявність домовленості до початку вчинення злочину створює певну «дорожню карту» дій, що підвищує ймовірність успішного завершення посягання, проте ще не свідчить про наявність стійкої структури, притаманної професійному криміналітету.

Якісно новий рівень суспільної небезпеки репрезентує організована група (ч. 3 ст. 28 КК України), що виступає базовою формою кримінальної консолідації в економічній сфері. Її визначальною ознакою є відносна стійкість об'єднання трьох і більше осіб, які діють на засадах єдиного злочинного плану з чітким розподілом ролей — від інтелектуального забезпечення схеми (юридичний та бухгалтерський супровід) до безпосереднього виконання фінансових маніпуляцій. Така злагодженість дій та стабільність складу забезпечують групі необхідну «критичну масу» для реалізації складних багатоетапних злочинів, недоступних для примітивних форм співучасті.

Вершиною ієрархії форм групової злочинної діяльності в українському

праві є злочинна організація, нормативне визначення якої закріплено в частині 4 статті 28 КК України. Це найнебезпечніший вид кримінального об'єднання, що характеризується не просто стійкістю, а внутрішньою ієрархічністю та наявністю структурних частин. Згідно з матеріальним законом та роз'ясненнями Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13 [27], злочинна організація — це ієрархічне об'єднання п'яти і більше осіб, які зорганізувалися для спільної злочинної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб. У контексті цього дослідження саме ця форма є найбільш релевантною, оскільки вона відображає перехід криміналітету від окремих нападів до системного управління тіншовими фінансовими потоками.

Для економічної сфери ключовою ознакою злочинної організації є її здатність функціонувати як «тіньова корпорація». Наявність структурних підрозділів (наприклад, окремих груп, що займаються конвертацією коштів, юридичним прикриттям («фіктивними фірмами») або силовим забезпеченням) дозволяє такій організації реалізовувати надскладні схеми, які можуть охоплювати цілі галузі національної економіки. Пленум Верховного Суду наголошує, що структурними частинами можуть бути як окремі групи, так і окремі особи, кожна з яких виконує свою частину єдиного злочинного плану. Це створює ефект синергії, де інтелектуальні ресурси спеціальних суб'єктів (юристів, аудиторів, банкірів) поєднуються з організаційними можливостями лідерів угруповання, перетворюючи злочинну організацію на автономний суб'єкт ринку, що діє поза межами правового поля.

Така висока міра організованості зумовлює підвищену суспільну небезпеку цього явища для економічної безпеки держави. Злочинна організація у сфері економіки характеризується не окремими епізодичними правопорушеннями, а системною діяльністю стійкого об'єднання осіб, спрямованою на отримання незаконної економічної вигоди, встановлення контролю над фінансовими потоками, ресурсами або окремими сегментами

ринку. Саме тому встановлення ознак злочинної організації має принципове значення для правильної кримінально-правової кваліфікації діяльності таких об'єднань, здатних через складні багатоетапні схеми завдавати значної шкоди економічному правопорядку та фінансовій системі держави.

Таким чином, інститут співучасті у КК України створює завершену систему правових фільтрів: від найпростіших груп до складних злочинних організацій. Це дозволяє у подальшому дослідженні перейти від загальнокримінальних дефініцій до аналізу спеціальних нормативних актів, що регулюють боротьбу з організованим економічним криміналітетом.

Аналіз нормативно-правового масиву протидії організованій злочинності в сфері економіки був би неповним без детального розгляду положень Особливої частини КК України, яка визначає конкретні склади злочинів та встановлює санкції за їх вчинення. Якщо норми Загальної частини КК України формують універсальний алгоритм кваліфікації групової діяльності, то Особлива частина наповнює цей алгоритм матеріальним змістом, виокремлюючи ті сфери економічних відносин, які потребують посиленого кримінально-правового захисту. Провідне місце тут посідають Розділ VI («Кримінальні правопорушення проти власності») та Розділ VII («Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності») Особливої частини, де зосереджено переважну більшість норм, що стосуються економічного криміналітету. Водночас важливо зазначити, що однією з ключових проблем у досліджуваній сфері є відсутність у чинному КК України окремого цілісного правового інституту кримінальних правопорушень у сфері економіки, що породжує нормативну невизначеність, ускладнює системне сприйняття об'єкта кримінально-правової охорони та створює додаткові труднощі для узгодженої кваліфікації складних організованих посягань у господарсько-фінансовій сфері.

Характерною особливістю законодавчої техніки у межах зазначених розділів Особливої частини КК України є використання «вчинення кримінального правопорушення організованою групою» або «злочинною організацією» як кваліфікуючої ознаки, що міститься у диспозиціях конкретних

статей. Наприклад, у ст. 190 (шахрайство) або ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України вчинення діяння організованою групою виступає підставою для застосування найсуворіших санкцій, передбачених відповідними частинами цих статей. Це свідчить про те, що законодавець апріорі розцінює організовані форми економічних посягань як такі, що мають значно вищий ступінь суспільної небезпеки порівняно з одноосібними злочинами, оскільки вони здатні завдати масштабних збитків державним та приватним інтересам.

Окремої уваги в контексті Особливої частини КК України заслуговують «профільні» статті Розділу VII, які безпосередньо спрямовані на боротьбу з системними проявами організованого криміналітету в господарській сфері, зокрема ст. 209 (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) та ст. 212 (ухилення від сплати податків, зборів). Однією із базових норм, що забезпечує перехід від кваліфікації окремих кримінальних правопорушень до протидії системним угрупованням, виступає ст. 255 КК України, яка криміналізує сам факт створення, керівництва та участі у злочинній організації. Саме через призму цієї статті господарські кримінальні правопорушення набувають ознак «організованості» у вищому її прояві, перетворюючи розрізнені акти шахрайства на діяльність стійкого ієрархічного об'єднання. Таким чином, Особлива частина КК України утворює розгалужену систему матеріальних норм, які через поєднання ст. 255 з економічними складами створюють цілісний правовий бар'єр на шляху організованої економічної злочинності.

Водночас у межах аналізу кримінально-правового підґрунтя протидії організованій злочинності у сфері економіки важливого значення набуває питання розмежування злочинної організації, передбаченої ст. 255 КК України, та банди, відповідальність за яку встановлена ст. 257 КК України. У науковій літературі слушно наголошується, що попри зовнішню подібність цих конструкцій, вони не є тотожними. Зокрема, банда є спеціальною формою організованого злочинного об'єднання, для якої обов'язковими ознаками

виступають озброєність та наявність спеціальної мети — вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб. Натомість злочинна організація у розумінні ст. 255 КК України є ширшою кримінально-правовою конструкцією, що характеризується ієрархічністю, стійкістю, наявністю не менше п'яти учасників та створюється для вчинення тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень, які не обмежуються насильницькими посяганнями.

Такий підхід має принципове значення саме для дослідження організованої злочинності у сфері економіки, оскільки економічні кримінальні схеми, як правило, не пов'язані з нападом як конструктивною метою об'єднання і не вимагають озброєності як обов'язкової ознаки. Їх функціонування базується насамперед на стійкій координації дій учасників, розподілі ролей, використанні суб'єктів із професійними знаннями у фінансово-господарській сфері, а також на здатності до тривалого прихованого впливу на економічні процеси. Саме тому для кваліфікації організованих посягань у сфері економіки більш релевантною є конструкція злочинної організації, тоді як бандитизм слід розглядати як суміжну, але переважно насильницьку форму організованої злочинної діяльності. Додатково слід ураховувати, що після змін 2020 року [28]. конструкція ст. 255 КК України була істотно ускладнена за рахунок категорій «злочинної спільноти», «злочинного впливу» та «суб'єкта підвищеного злочинного впливу», що, з одного боку, розширило нормативний інструментарій протидії організованій злочинності, а з іншого — породило нові проблеми правової визначеності та відмежування суміжних кримінально-правових форм.

Водночас слід розмежовувати злочинну організацію як кримінально-правову та кримінологічну форму стійкого ієрархічного об'єднання, створеного для систематичного вчинення тяжких чи особливо тяжких кримінальних правопорушень і системну корпоративну корупцію у державному секторі, яка може виступати способом забезпечення, прикриття або супроводу такої діяльності, але не є тотожною їй за змістом. Як було зазначено у підрозділі 1.1

корупційні зв'язки в економічній сфері часто виконують інструментальну функцію, забезпечуючи доступ до адміністративних ресурсів, уникнення контролю чи легалізацію незаконних доходів, однак вони не замінюють собою ознак стійкості, ієрархічності та структурованості, притаманних злочинній організації. Таке розмежування має принципове значення і для визначення компетенції БЕБ, діяльність якого повинна бути зосереджена на протидії організованим економічним схемам, а не підміняти собою антикорупційний напрям, віднесений до сфери інших спеціалізованих органів.

Аналізуючи стан нормативного забезпечення протидії відмиванню доходів, слід також наголосити на суттєвих недоліках конструкції статті 209 КК України, які значно знижують ефективність правоохоронної діяльності. Як зазначає І. В. Савельєва, поточне формулювання диспозиції статті є надмірно складним для практичного застосування, що призводить до закриття більшості кримінальних проваджень ще до стадії судового розгляду. Поряд із цим, критичного перегляду потребує механізм встановлення предикатного діяння. І. А. Кундельська [29, с. 114] звертає увагу на системну проблему «нормативної розсинхронізації»: вимога обов'язкового доведення первинного кримінального правопорушення часто перетворюється на процесуальний бар'єр, який унеможлиблює притягнення до відповідальності за самостійне відмивання доходів. Більше того, зокрема через формулювання «повинна була знати», стаття 209 КК перетворюється на громіздку та малоефективну норму, яка потребує уніфікації з міжнародними стандартами FATF не лише за формою, а й за змістом, щоб усунути конкуренцію з іншими складами кримінальних правопорушень [30, с. 162].

Аналіз чинних диспозицій кримінально-правових норм у сфері протидії відмиванню доходів дозволяє констатувати наявність нормативної конкуренції між загальним складом легалізації (ст. 209 КК України) та суміжними кримінальними правопорушеннями, що охоплюють операції з майном сумнівного походження. Зокрема, йдеться про розмежування зі:

- ст. 198 КК України, яка має субсидіарний характер і застосовується

лише за відсутності ознак легалізації, передбачаючи відповідальність за дії з майном, одержаним злочинним шляхом (максимальна санкція — позбавлення волі до 3 років);

- *ст. 306 КК України*, що є спеціальною нормою щодо використання активів, отриманих від наркобізнесу, з метою його подальшого фінансування. Характерною особливістю цієї норми є значно суворіша караність — від 8 до 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Значна розбіжність у ступені суворості санкцій за ст. 198 та ст. 209 КК України зумовлює реальні ризики колізій у процесі кримінально-правової кваліфікації. Зазначена ситуація вимагає ґрунтовного теоретичного аналізу та чіткого законодавчого розмежування складів цих кримінальних правопорушень для уникнення помилок у практичній діяльності правоохоронних органів.

Важливо не оминати увагою проєкт нового Кримінального кодексу України пропонує більш системний підхід до кримінально-правової охорони економічних відносин. На відміну від чинного КК України, де відповідні норми розпорошені, у проєкті вони зведені в окрему Книгу шосту «Кримінальні правопорушення проти економіки», яка охоплює правопорушення проти власності, інтелектуальної власності, фінансів, порядку господарювання та порядку використання природних ресурсів. Такий підхід свідчить про спробу виокремити економіку як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони та побудувати більш узгоджену систему економічних кримінальних правопорушень. Проєкт також використовує уніфіковану модель побудови складів через поділ на злочини і провини, ступені тяжкості та прив'язку багатьох діянь до виду і розміру майнової шкоди[31].

Проте запропонована модель не позбавлена низки концептуальних проблем. Насамперед слід звернути увагу на надмірну уніфікацію складів правопорушень, коли різні за кримінально-правовою природою діяння зводяться до однакової конструкції через критерій майнової шкоди, що може нівелювати специфіку окремих економічних злочинів. Крім того, дискусії викликає система ступенів тяжкості, яка замінює традиційні санкційні моделі,

але при цьому ускладнює співвідношення з існуючими підходами до кваліфікації та може створювати труднощі при оцінці суспільної небезпечності діяння. Також варто зазначити, що концентрація значної кількості різнорідних правопорушень у межах однієї книги, попри її систематизаційну логіку, не завжди забезпечує чітке відмежування між посяганнями на власність, фінансову систему та порядок господарювання, що може зберігати певну концептуальну невизначеність у визначенні меж економічної злочинності.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) відіграє ключову роль у механізмі протидії організованим злочинності у сфері економіки, оскільки визначає порядок виявлення, документування та розслідування відповідних кримінальних правопорушень. На відміну від КК України, який встановлює підстави кримінальної відповідальності, КПК України формує процесуальний інструментарій реагування держави на економічні посягання. Йдеться насамперед про регламентацію повноважень органів досудового розслідування, визначення підслідності, застосування негласних слідчих (розшукових) дій, арешт майна та інші процесуальні механізми, спрямовані на виявлення складних фінансових схем та встановлення фактичних обставин кримінальних правопорушень. [32].

Одним з проблемних питань КПК України є конфлікти підслідності між органами досудового розслідування, насамперед у справах, де перетинаються ознаки корупційних, службових та економічних кримінальних правопорушень. Складна конструкція ст. 216 КПК України, що поєднує предметний, суб'єктний і матеріальний критерії, не завжди дозволяє швидко й однозначно визначити належний орган розслідування [33, с.251–258].

Проблема особливо загострюється на початковому етапі досудового розслідування, коли ще не встановлено повною мірою ані спеціальний статус суб'єкта, ані точний розмір шкоди, ані остаточну правову кваліфікацію діяння. Унаслідок цього виникають спори між НАБУ, ДБР, Національною поліцією та БЕБ, що може призводити до затягування провадження, дублювання процесуальних дій та неефективного використання ресурсів [34, с. 79–85].

Окреме значення має і те, що порушення правил підслідності здатне поставити під сумнів допустимість зібраних доказів. Саме тому вчені обґрунтовано звертають увагу на необхідність більш чіткого нормативного розмежування компетенції органів досудового розслідування та вироблення такого механізму, за якого первинне визначення підслідності не створювало б перешкод для своєчасного початку розслідування.

Важливе місце у системі нормативно-правового забезпечення протидії організованій злочинності посідає Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає правові засади здійснення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень. Положення цього акта регламентують діяльність уповноважених оперативних підрозділів щодо отримання та документування інформації про підготовку або вчинення злочинів, встановлення осіб, причетних до протиправної діяльності, а також забезпечення передумов для подальшого проведення досудового розслідування. [35].

Варто звернути увагу на низку проблем реалізації положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, дослідники відзначають застарілість нормативного регулювання, оскільки закон був прийнятий у 1992 році і не повною мірою враховує сучасні умови протидії злочинності. Також підкреслюється недостатня деталізація порядку проведення окремих оперативно-розшукових заходів, що створює ризики неоднозначного тлумачення відповідних норм та можливих зловживань під час їх застосування. Окремою проблемою є недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення оперативних підрозділів, що ускладнює ефективне використання сучасних технічних засобів для документування злочинної діяльності. [36, с. 425–428].

С. О. Павленко серед основних проблем правового регулювання оперативно-розшукової діяльності називає відсутність у профільному законі чітких приписів щодо оперативно-розшукової тактики, через що її ключові елементи регулюються переважно відомчими підзаконними актами з

обмеженим доступом. Автор також звертає увагу на недостатню визначеність повноважень суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, нечіткість законодавчого визначення оперативно-розшукових заходів і критеріїв достатності інформації для їх проведення, а також на неузгодженість оперативно-розшукового законодавства з КПК України, що ускладнює практичну реалізацію повноважень оперативних підрозділів [37, с. 132–137].

Важливою ланкою в системі «фінансового знекровлення» організованих злочинних угруповань є норми Закону України «Про Національне агентство з питань розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (АРМА). У контексті протидії відмиванню доходів (ст. 209 КК України), цей закон запроваджує критично важливий інструментарій, що дозволяє вийти за межі простого арешту майна. Діяльність Агентства спрямована на реалізацію стратегії «слідувати за грошима», де головним завданням є не лише виявлення прихованих активів «кримінальних корпорацій», а й забезпечення ефективного менеджменту заблокованих ресурсів до моменту фінального рішення суду. Такий підхід позбавляє ОЗГ можливості використовувати арештоване майно як джерело доходу для подальшого фінансування своєї діяльності або корумпування представників державного апарату. Таким чином, нормативне регулювання розшуку та управління активами перетворює конфіскаційний потенціал держави на реальний інструмент деструкції економічного базису організованої злочинності [38].

У науковій літературі наголошується, що проблематика діяльності АРМА полягає не лише в окремих недоліках правозастосування, а у системних вадах нормативної моделі. Зокрема, А. Б. Маслова виокремлює такі ключові проблеми: прогалини у процедурах передачі та реалізації активів, відсутність законодавчо визначених критеріїв ефективного управління, низький рівень прозорості та публічного моніторингу, слабку цифрову взаємодію з судами, правоохоронними та реєстраційними органами, кадровий дефіцит фахівців у сфері оцінки, управління та ІТ, а також корупційні ризики при відборі

управителів і реалізації майна третім особам. На думку дослідниці, така сукупність недоліків знижує інституційну спроможність АРМА та потребує комплексного законодавчого оновлення. [39].

Фундаментальним актом у системі нормативно-правового забезпечення протидії кримінальним загрозам є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [40], який визначає стратегічні засади формування та функціонування спеціалізованих державних інституцій. Цей нормативний акт регламентує не лише систему та статус компетентних підрозділів, а й встановлює специфічні правові механізми координації їхньої діяльності, що дозволяє вийти за межі традиційного кримінально-правового реагування на окремі правопорушення. Закон закладає правове підґрунтя для реалізації комплексного контролю над ресурсною базою організованих угруповань, надаючи правоохоронним органам інструменти для перевірки легальності походження доходів, проведення глибоких фінансових розслідувань та створення «адміністративного бар'єра» для проникнення криміналітету в легальні сфери господарювання. Таким чином, акт виступає організаційним фундаментом, що забезпечує перехід від моделі персональної відповідальності за конкретний склад злочину до системної стратегії деструкції злочинних організацій як цілісних економічних суб'єктів.

Новим етапом у розвитку нормативно-правового забезпечення економічної безпеки стало прийняття Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» (2021 р.) [41], який на нормативному рівні заклав нову концептуальну модель протидії кримінальним правопорушенням у господарській сфері. Цей акт був спрямований на демілітаризацію правоохоронної системи та концентрацію функцій із виявлення, припинення і розслідування фінансових кримінальних правопорушень у межах єдиного спеціалізованого органу, що мало на меті мінімізувати інституційне дублювання між СБУ, Національною поліцією та ліквідованою податковою міліцією. Ключовою новелою Закону стало нормативне закріплення ризик-орієнтованого підходу та пріоритетності кримінального аналізу над

традиційними силовими методами. Згідно з положеннями ст. 12 цього Закону, аналітична діяльність Бюро визначена як основа для виявлення системних загроз і детермінант економічної злочинності, що орієнтує діяльність органу не лише на реагування на окремі факти порушень, а й на виявлення складних схем на ранніх стадіях їх формування.

Згідно з висновком Дослідницької служби Верховної Ради України, чинне нормативно-правове забезпечення функціонування Бюро економічної безпеки України залишається неповним і потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, звертається увага на недостатню узгодженість положень Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» з іншими нормативними актами, неврегульованість окремих аспектів спеціального статусу БЕБ, а також необхідність уточнення його повноважень у сфері оперативно-розшукової діяльності, доступу до зон митного та прикордонного контролю, порядку витребування підслідних кримінальних проваджень та запровадження чітких механізмів оцінювання ефективності діяльності. Це свідчить про потребу подальшого системного вдосконалення нормативної бази, що регулює діяльність БЕБ. [42].

Справжня трансформація відбулася із впровадженням законодавства про фінансовий моніторинг, яке перетворило боротьбу з організованою економічною злочинністю з процесу «наздоганяння» злочинця на процес «блокування» його фінансових артерій ще на стадії підготовки кримінального правопорушення. Найбільш прогресивним етапом розвитку нормативної бази у сфері протидії організованій злочинності є запровадження системи фінансового моніторингу, закріпленої у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Цей акт став ключовим інструментом переходу від каральної парадигми до стратегії превентивного контролю за фінансовими потоками. На відміну від кримінально-правових норм, які реагують на вже вчинене кримінальне правопорушення, даний Закон створює умови, за яких

використання фінансової системи держави для легалізації кримінальних активів стає максимально ускладненим. Основна ідея закону полягає у створенні багатовекторного «фільтру», що дозволяє ідентифікувати бенефіціарів злочинних схем ще на стадії зарахування або переказу коштів через банківські та інші фінансові установи [43].

Центральне місце в архітектурі цього Закону посідає інститут суб'єктів фінансового моніторингу, перелік яких визначено у статті 6. Законодавець розділив їх на два рівні: первинний (банки, страховики, нотаріуси, аудитори тощо) та державний (Держфінмоніторинг, НБУ, НКЦПФР). Така децентралізація контролю означає, що обов'язок з виявлення підозрілих операцій покладено безпосередньо на тих учасників ринку, які першими контактують із «кримінальним капіталом». Використовуючи ризик-орієнтований підхід, суб'єкти моніторингу зобов'язані здійснювати ретельну перевірку клієнтів (англ. KYC – «знай свого клієнта») та повідомляти про операції, які не мають очевидної економічної доцільності або суперечать профілю діяльності особи. Це дозволяє правоохоронним органам отримувати «випереджальну інформацію» про діяльність організованих груп, які намагаються інтегрувати свої доходи у легальний сектор економіки.

Зокрема, положення закону щодо обов'язкового повідомлення про підозрілі фінансові операції та заморожування активів, пов'язаних із тероризмом чи злочинною діяльністю, створюють дієвий механізм фінансової блокади організованого криміналу. Це підтверджує зміну акцентів у державній правовій політиці: боротьба з організованою економічною злочинністю сьогодні — це насамперед боротьба за прозорість фінансових операцій та ідентифікацію реальних власників капіталу. Таким чином, Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» завершує формування нормативного «захисного екрану», поєднуючи превентивний аналіз аномальних транзакцій із можливістю оперативного припинення руху злочинних активів,

що є критично важливим для забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації кримінальних викликів.

Важливим доповненням до системи превентивних заходів є норми Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», які запровадили обов'язковість подання та регулярного оновлення відомостей про кінцевих бенефіціарних власників (КБВ). Цей інструмент безпосередньо спрямований на забезпечення прозорості структури власності та унеможливлення використання «фіктивних» фірм-оболонок, які є ключовим інструментом у діяльності організованих злочинних конгломератів для легалізації «брудних» коштів та приховування реальних організаторів схем [44].

Державна реєстрація КБВ дозволяє правоохоронним та контролюючим органам «зняти корпоративну завісу» та ідентифікувати реальних осіб, які здійснюють вирішальний вплив на діяльність підприємства, навіть якщо вони офіційно не фігурують у документах як власники. Ефективність цієї норми підкріплюється встановленням суворої відповідальності за неподання або подання завідомо недостовірних відомостей про бенефіціарів: згідно зі статтею 166-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за такі дії передбачені значні штрафні санкції [45]. Це створює додатковий бар'єр для організованого криміналу, адже ціна підтримки анонімності стає економічно не вигідною, а ризик викриття реальних бенефіціарів злочинних організацій через державні реєстри значно зростає. Таким чином, інститут бенефіціарного власництва перетворює систему державної реєстрації на активний елемент загальнодержавного моніторингу економічної безпеки.

Фундаментальну роль у системі нормативного забезпечення фінансово-економічної безпеки держави відіграють норми адміністративного права, які регламентують діяльність суб'єктів управління та встановлюють відповідні правові режими. Центральне місце у цій ієрархії посідає Стратегія національної безпеки України (2020 р.) [46], яка прямо визначає системну протидію організованій економічній злочинності як один із пріоритетних шляхів захисту

національних інтересів. Згідно з положеннями Стратегії, цей процес має базуватися на консолідації інституційних спроможностей правоохоронних, фінансових та митних органів, а також на ефективному механізмі виявлення та конфіскації активів організованих злочинних угруповань. Таким чином, нормативна база спрямована не лише на встановлення заборон, а й на формування організаційно-економічних структур, здатних здійснювати дієвий контроль у сфері економіки.

Водночас аналіз поточного стану законодавства дозволяє виявити суттєві прогалини, на які вказує у своєму дослідженні М. І. Найдьонова [47, с. 410]. Попри наявність програмних документів, в Україні досі відсутній спеціальний комплексний акт — план реалізації Стратегії національної безпеки в частині економічного сегмента. Це свідчить про брак концептуального опрацювання механізмів впровадження декларативних норм у практичну площину. Це створює суперечності при застосуванні адміністративно-правових заходів та гальмує системну боротьбу з організованими формами злочинності в економічній сфері.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що нормативно-правове забезпечення протидії організованій економічній злочинності в Україні є багаторівневим і охоплює кілька взаємопов'язаних блоків. Його основу становить КК України, передусім інститут співучасті та форми групової злочинної діяльності, що дозволяють відмежовувати організовану групу і злочинну організацію від простіших форм співучасті. Водночас Особлива частина КК України конкретизує відповідальність за посягання у сфері власності, господарської діяльності, легалізації доходів і ухилення від оподаткування. Доповнюють цю систему КПК України, який визначає процесуальні механізми розслідування, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», законодавство про фінансовий моніторинг, норми про АРМА, БЕБ та бенефіціарну прозорість. У сукупності це формує достатньо широкий нормативний каркас, спрямований як на кримінально-правове реагування, так і на превентивне блокування економічної бази організованої

злочинності.

Разом із тим ця нормативна система залишається внутрішньо неоднорідною і містить низку проблем. Серед основних — відсутність у чинному КК України цілісного правового інституту економічних кримінальних правопорушень, складність окремих конструкцій, зокрема ст. 209 та оновленої ст. 255 КК України, конфлікти підслідності у КПК України, застарілість і недостатня деталізація Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», а також прогалини в нормативному забезпеченні діяльності АРМА і БЕБ. Це свідчить про те, що попри наявність розгалуженої законодавчої бази, її ефективність значною мірою стримується фрагментарністю, колізійністю та потребою подальшого системного вдосконалення.

1.3. Система та функції державних спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні

Фундаментальне розуміння побудови системи спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки вимагає звернення до теоретичних засад організації боротьби зі злочинністю. Як слушно зазначають О. М. Джужа та Я. Ю. Кондратьєв, ця діяльність не є однорідною та охоплює три стратегічні площини: загальну організацію протидії, безпосередню правоохоронну діяльність та комплексне попередження злочинності. Такий підхід дозволяє розглядати діяльність державних інституцій у сфері економіки не просто як набір каральних заходів, а як складну систему управлінських, профілактичних та контрольних дій, спрямованих на стратегічне планування, моніторинг кримінальних викликів та координацію зусиль для досягнення економічної стабільності держави.

У контексті спеціалізації суб'єктів протидії економічній злочинності особливого значення набуває їхня функціональна здатність здійснювати попередження кримінальних правопорушень на різних рівнях. Виокремлені вченими форми діяльності загальносоціальна, спеціальна (кримінологічна) та

індивідуальна профілактика — створюють необхідну методологічну базу для аналізу компетенції кожного державного органу. Це дає змогу ідентифікувати спеціалізованих суб'єктів як таких, що наділені повноваженнями не лише виявляти та розслідувати правопорушення в економічному секторі, а й системно нівелювати детермінанти криміналізації, забезпечуючи відновлення порушених прав та мінімізацію збитків, завданих національним інтересам [48].

Ефективність функціонування системи суб'єктів протидії економічній злочинності безпосередньо залежить від якості кримінологічної політики держави. Як зазначає В. В. Василевич, така політика є стратегічним компонентом внутрішньої антикримінальної діяльності, що визначає ключові доктринальні засади запобігання злочинності. Для цього дослідження це означає, що спеціалізовані суб'єкти (такі як БЕБ, НАБУ чи підрозділи Нацполіції) не можуть діяти ізольовано; їхня активність має бути частиною єдиної системи антикримінальної юстиції, що базується на узгоджених положеннях кримінально-правової та кримінально-процесуальної політики країни [49]. Саме кримінологічна політика задає вектор, за яким правоохоронні органи трансформують теоретичні моделі запобігання криміналізації економіки у практичну площину.

Важливим аспектом у побудові такої доктринальної моделі є дотримання фундаментальних принципів, які забезпечують життєздатність системи спеціалізованих суб'єктів. В. В. Василевич виділяє шість базових положень: динамічний розвиток, наукову обґрунтованість, системний підхід, єдність теорії і практики, а також гуманізм та верховенство права. У контексті протидії криміналізації економічних відносин ці принципи набувають особливого значення. Зокрема, системний підхід та динамічний розвиток дозволяють правоохоронній системі адаптуватися до нових високотехнологічних схем організованої злочинності, а наукова обґрунтованість та верховенство права гарантують, що діяльність державних органів залишатиметься в межах законності та буде спрямована на захист національних інтересів без необґрунтованого тиску на легальний бізнес.

Реалізація принципів наукової обґрунтованості та системного підходу, що лежать в основі сучасної кримінологічної політики, неможлива без ретельного вивчення міжнародних стандартів та успішних моделей побудови правоохоронних інституцій у провідних країнах світу. Враховуючи європейський вектор розвитку України, особливої актуальності набуває досвід держав Європи, де архітектура спеціалізованих суб'єктів протидії економічній злочинності пройшла тривалий шлях еволюції та характеризується високим рівнем функціональної злагодженості. У розвинених державах Європи система протидії злочинності у сфері економіки традиційно складається з основних частин, що відображені у Додатку А.

У Європі не існує єдиного універсального шаблону побудови системи спеціалізованих суб'єктів. Натомість домінують дві основні моделі: адміністративно-поліцейська (де провідна роль належить підрозділам поліції) та спеціалізована фіскальна (де функції розслідування та фінансового контролю зосереджені в межах одного відомства). Як свідчить аналітичний досвід країн ЄС, найбільш ефективними є системи, що інтегрують функцію фінансової розвідки (FIU) з оперативними можливостями правоохоронних органів. Це дозволяє реалізувати стратегічний принцип «follow the money» (йти за грошима), що є критично важливим для протидії транскордонній організованій злочинності.

Ефективність такої інтеграції в європейських країнах забезпечується через суворе функціональне розмежування всередині самих відомств. Ключовою ознакою є поділ на адміністративний блок (що здійснює рутинний аудит) та автономний правоохоронний блок (що веде кримінальне переслідування). Це дозволяє використовувати галузеву експертизу податкових чи митних органів, але водночас мінімізує корупційні ризики та усуває зайвий тиск на легальний бізнес, оскільки детектив вступає в процес лише за наявності обґрунтованих ознак кримінального правопорушення. Такий підхід повністю корелюється з принципом наукової обґрунтованості кримінологічної політики, на якому наголошує В. В. Василевич, та створює підґрунтя для переходу

України до моделі стратегічного управління економічною безпекою.

Саме завдяки такій внутрішній спеціалізації особливе місце в європейській архітектурі посідають податкові та митні служби. На відміну від загальних правоохоронних органів, вони мають прямий доступ до аналітичного інструментарію — оперативної звітності та міжнародних товарних потоків. У провідних країнах Європи, зокрема у Франції чи Німеччині, митні служби мають у своєму складі потужні правоохоронні підрозділи, які за технічним оснащенням не поступаються поліції, проте діють виключно в межах кримінально-процесуального законодавства.

Як зазначається в аналітичних матеріалах НІСД, загальна ефективність системи залежить від того, наскільки швидко інформація про аномалії в господарській діяльності трансформується у якісні докази для кримінального провадження. Завдяки поєднанню глибокої фінансової експертизи з автономними слідчими повноваженнями, ці органи забезпечують роботу «інформаційного мейнстріму». Така інтегрована, але процедурно розмежована модель дозволяє виявляти складні схеми організованої злочинності ще на стадії їх зародження, забезпечуючи надійний захист фінансової стійкості держави [50].

Аналізуючи міжнародний досвід, вкрай важливо врахувати застереження відомого фахівця з порівняльного права П'єра Леграна, який виступає проти сліпого копіювання іноземного досвіду. Вчений наголошує, що право не є чимось незмінним або однаковим для всіх; воно завжди відображає особливі погляди конкретних груп людей, які сформувалися під впливом їхньої історії та світогляду. Теза Леграна про те, що «поза культурою нічого не дано», підкреслює: будь-який державний орган нерозривно пов'язаний із традиціями та культурою свого суспільства. Для цього дослідження це означає, що успіх нових органів в Україні залежить не стільки від якості запозичених законів, скільки від того, як ці правила приживуться в українських реаліях і як їх сприйматимуть та застосовуватимуть українські правоохоронці на практиці [51].

Протягом кількох десятиліть стан системи суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні характеризується перебуванням у стані глибокої інституційної трансформації, що була спровокована необхідністю відмови від каральних методів радянського зразка. Протягом тривалого часу функції боротьби з економічними злочинами були фрагментарно розподілені між різними відомствами, таких як: податкова міліція ДФС (ДПС, ДПА), підрозділами захисту економіки Національної поліції та управлінням «К» СБУ. Така децентралізація призводила до дублювання повноважень, нездорової міжвідомчої конкуренції та надмірного тиску на бізнес-середовище, що зрештою стало каталізатором для радикального перегляду всієї архітектури антикримінальної юстиції в економічному секторі.

Сучасна система протидії криміналізації економіки в Україні перебуває у стані своєрідного «інституційного розлому», що проявляється у розриві між новими законодавчими конструкціями та реальною правозастосовчою практикою. Нормативна модель, закладена із створенням Бюро економічної безпеки України, передбачала концентрацію аналітичних та правоохоронних функцій у межах єдиного спеціалізованого органу, однак на практиці зберігається інерція багатосуб'єктної системи та силової конкуренції між інституціями. У світлі концепції П. Лєгранна про «інтерпретаційні спільноти» це свідчить про те, що попри запозичення європейських інституційних моделей, внутрішня правозастосовча культура залишається значною мірою незмінною: нові аналітичні підходи нерідко адаптуються до традиційної практики адміністративного впливу на економічні процеси.

Крім того, актуальний стан системи виявляє критичну невідповідність між темпами професійної криміналізації економічних відносин та швидкістю адаптації державних органів. Організована економічна злочинність в Україні давно набула цифрового та транскордонного характеру, використовуючи віртуальні активи та складні офшорні алгоритми. Натомість державна система суб'єктів залишається надмірно формалізованою та залежною від паперового документообігу. Це підтверджує думку про те, що «поза культурою нічого не

дано»: без докорінної зміни філософії підготовки фахівців та впровадження реальної, а не декларативної діджиталізації, українська система протидії злочинності залишатиметься лише зовнішньою імітацією європейського досвіду, нездатною на рівних протистояти сучасним кримінальним викликам.

Враховуючи викладені вище соціокультурні та інституційні аспекти, для подальшого ґрунтовного дослідження вітчизняного інструментарію протидії необхідно чітко детермінувати архітектуру сучасної української системи спеціалізованих суб'єктів. До системи спеціалізованих суб'єктів, покликаних забезпечувати комплексний спротив процесам криміналізації економіки в Україні, відноситься розгалужена мережа державних інституцій. Задля деталізації цієї багатокомпонентної архітектури та визначення функціональної ролі кожного учасника, структуру національної системи протидії представлено у Додатку Б.

Запропонована класифікація суб'єктів у Додатку Б повною мірою кореспондує з визначеними раніше стратегічними площинами протидії: від загальної організації (через аналітичну координацію Держфінмоніторингу та БЕБ) до безпосередньої правоохоронної діяльності (репресивна функція НАБУ, СБУ та детективів БЕБ) і комплексного попередження (регуляторний вплив фіскальних та митних органів). Такий інтегрований підхід дозволяє розглядати систему не просто як набір відомств, а як цілісний механізм стримування криміналізації економіки.

Набрання чинності 25 березня 2021 року Закону про Бюро економічної безпеки України мало стати поворотним моментом. Цей крок ознаменував перехід до створення єдиного спеціалізованого органу, покликаного консолідувати розслідування всіх економічних кримінальних правопорушень (за винятком підслідності НАБУ) та остаточно ліквідувати податкову міліцію. Така комплексна реформа, що здійснювалася синхронно із трансформацією СБУ, мала б не лише виконати міжнародні зобов'язання України перед МВФ та ЄС, а й стратегічно оптимізувати чисельність правоохоронного апарату. Головною перевагою нової моделі мало стати усунення деструктивного

дублювання функцій між різними відомствами — Національною поліцією, СБУ та податковими органами, що роками створювало надмірне навантаження на державний бюджет та розпоршувало зусилля правоохоронців [41].

Концептуальна ідея створення БЕБ ґрунтувалася на радикальній зміні філософії правоохоронної діяльності — переході від традиційного «силового» тиску до інтелектуально-аналітичної моделі. Необхідність такої трансформації була продиктована неефективністю попередньої системи: за статистикою 2018–2020 років, до суду потрапляло лише близько 1,09% справ про ухилення від сплати податків, що свідчило про використання кримінальних проваджень переважно як інструменту тиску через обшуки та арешти. Теоретично, Бюро мало змінити цей вектор, впровадивши ризик-орієнтований підхід та аналіз великих масивів даних для превенції кримінальних правопорушень. Запровадження посад аналітиків, встановлення конкурентних зарплат та залучення громадського контролю позиціонувалися як стратегічні чинники, що мали б трансформувати орган на інтелектуальний сервіс із захисту економічної безпеки та відновити довіру бізнесу. [55].

Натомість аналіз практичної діяльності новоствореного органу через призму застережень Лєграна виявляє глибокий розрив між очікуваними результатами та реальністю. Згідно зі звітом БЕБ за 2024 рік [56], із 6 805 кримінальних проваджень, що перебували в роботі Бюро, до суду з обвинувальним актом було скеровано лише 113 проваджень. Така критично низька продуктивність (менше 2% від загальної кількості) свідчить про те, що інституція значною мірою продовжує функціонувати в межах старої «процесуальної інерції». Величезна кількість відкритих справ, які не доходять до фінальної стадії, може бути ознакою збереження практики використання кримінального провадження не для відновлення справедливості, а як інструменту психологічного чи адміністративного впливу на суб'єктів господарювання.

Ще одним викликом у функціонуванні БЕБ є дублювання функцій з іншими правоохоронними органами. Попри те, що профільний Закон мав

позбавити СБУ та Національну поліцію функцій у сфері економіки, реалії свідчать про стійке збереження їхнього впливу на цей сектор. На практиці взаємодія правоохоронних органів часто перетворюється на конкуренцію за сфери контролю, що призводить до дублювання повноважень замість координації зусиль. Слідчі підрозділи інших відомств використовують механізм «зміни кваліфікації»: економічне кримінальне правопорушення (наприклад, розкрадання коштів) штучно пов'язується із суміжними статтями, такими як «фінансування тероризму» або «диверсія». Це дозволяє СБУ законно залишати справу у своєму провадженні, фактично ігноруючи виключну підслідність БЕБ.

Така роздробленість створює небезпечну ситуацію, коли різні органи можуть одночасно проводити негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) щодо одного й того самого об'єкта, не знаючи про активність колег. Це не лише провокує витік конфіденційної інформації, а й руйнує доказову базу через неузгодженість дій детективів та оперативників. Багато дослідників наголошують, що подібне «підхоплення» функцій Бюро іншими структурами є прямим наслідком кадрової слабкості та низької інституційної спроможності БЕБ на етапі становлення. Поки центральний спеціалізований орган не продемонструє здатність професійно виконувати свої завдання, «імунітет» старої системи дозволить іншим гравцям залишатися в економічному полі, що лише посилює загальну криміналізацію через розмивання відповідальності [57, с. 103].

Окремим стратегічним ешеленом у системі спеціалізованих суб'єктів виступає антикорупційна інфраструктура, представлена вертикаллю Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Ця «тріада» інституцій утворює автономний і замкнений цикл антикорупційного правосуддя, що має вирішальне значення для розірвання зв'язків між організованою злочинністю та державним апаратом. Якщо БЕБ фокусується на економічних правопорушеннях у приватному та державному секторах загалом, то синергія НАБУ та САП спрямована на виявлення та

процесуальне доведення вини у найбільш складних схемах «топ-корупції», де об'єктом посягання є стратегічні фінансові ресурси держави. Наявність ВАКС як спеціалізованої судової ланки завершує цей ланцюг, гарантуючи, що складні справи не будуть заблоковані у судах загальної юрисдикції, а отримують фахову та оперативну правову оцінку [52].

Фундаментальною передумовою ефективності цієї інфраструктури є її глибока операційна та політична незалежність, що є обов'язковою вимогою міжнародних стандартів (зокрема OECD та GRECO). Спеціальний порядок конкурсного відбору керівництва та законодавчі гарантії захисту від втручання у діяльність детективів і прокурорів дозволяють цим органам діяти як «правовий анклав» всередині системи, що лишається стійким до зовнішнього тиску. Така автономність є критично важливою саме у сфері протидії економічній злочинності, де фігурантами часто виступають особи з колосальним політичним та фінансовим впливом. Незалежність антикорупційної вертикалі не лише забезпечує невідворотність покарання за розкрадання бюджетних коштів, а й слугує потужним сигналом для міжнародних інвесторів про формування в Україні безпечного економічного середовища, вільного від системного кримінального впливу на органи державної влади [58].

Ефективність такої «тріади» (НАБУ–САП–ВАКС) чітко простежується у результатах діяльності за перше півріччя 2025 року, які демонструють якісно новий рівень протидії криміналізації стратегічних секторів економіки [59]. Зокрема, кількість осіб, яким було повідомлено про підозру, сягнула 115, що майже вдвічі перевищує показники попереднього звітного періоду. Вперше в історії системи до відповідальності було притягнуто чинного Віцепрем'єр-міністра України та колишнього заступника керівника Офісу Президента, що підтверджує здатність автономного циклу правосуддя долати політичний імунітет фігурантів. Пріоритетними напрямками стали оборонна сфера, земельні відносини та охорона здоров'я, де було викрито масштабні схеми розкрадання бюджетних коштів, зокрема закупівлю харчів для ЗСУ із завищенням цін на 733

млн грн та привласнення 246 млн грн, виділених на автоматизовані системи управління військом.

Особливого значення набуває той факт, що діяльність «тріади» виходить за межі формального процесу та зосереджується на реальному відшкодуванні збитків. Лише за перші шість місяців 2025 року загальна вартість активів, арештованих у справах, скерованих до суду, перевищила 2,3 млрд грн. Успішні кейси щодо ПАТ «Укрнафта», махінацій в АРМА на суму пів мільярда гривень та розкрадань у банківському секторі (справа «Укргазбанку» на 206 млн грн) свідчать про те, що спеціалізована антикорупційна інфраструктура здатна ефективно протидіяти криміналізації державних фінансів навіть в умовах повномасштабної агресії [59].

Ще одним показовим прикладом реалізації цієї інституційної моделі стала справа 2025 року, пов'язана з бізнесменом Ігорем Міндічем, якого слідство НАБУ підозрює в організації масштабної схеми заволодіння бюджетними коштами під час закупівель у сфері енергетики. У цьому випадку важливим є не лише сам факт викриття корупційної практики, а й механізм її процесуального супроводу: детективи НАБУ здійснили документування складної фінансової схеми, САП забезпечила процесуальне керівництво та підтримання обвинувачення, а ВАКС розглядає матеріали справи в межах спеціалізованої юрисдикції. Така координація дій демонструє спроможність антикорупційної «тріади» ефективно реагувати на складні прояви економічної злочинності, пов'язані з використанням бізнес-структур для незаконного отримання державних ресурсів [60].

Фундаментальне значення для реалізації принципу «follow the money» (англ.), про який йшлося у контексті європейського досвіду, має діяльність Державної служби фінансового моніторингу України. Як підрозділ фінансової розвідки, цей орган не наділений функціями досудового розслідування, проте він виступає головним аналітичним центром системи. Держфінмоніторинг здійснює превентивний контроль за рухом підозрілих капіталів, ідентифікує схеми легалізації злочинних доходів та надає правоохоронним органам

(насамперед БЕБ та НАБУ) узагальнені матеріали, які стають підґрунтям для відкриття кримінальних проваджень. Саме цей суб'єкт забезпечує зв'язок національної системи з глобальною мережею боротьби з відмиванням грошей (FATF), запобігаючи виведенню криміналізованого капіталу за межі країни [61].

Однак, досліджуючи специфіку функціонування системи фінансового моніторингу, О. Рубай, О. Шолудько та М. Богач [62, с. 90–94] акцентують увагу на тому, що в Україні її становлення супроводжується низкою деструктивних чинників, серед яких критичними є високий ступінь тінізації економіки, корупція та дублювання повноважень різними відомствами. Автори констатують, що імплементація світових стандартів протидії легалізації доходів в українське правове поле все ще позбавлена реального практичного інструментарію. Особливої гостроти ці проблеми набули в умовах воєнного стану, що безпосередньо відобразилося на статистичних показниках: так, у 2022 році Держфінмоніторингом було опрацьовано 1 209 675 повідомлень, що на 27,4% менше порівняно з 2021 роком. Таке падіння інтенсивності звітування автори пов'язують не лише з безпековими викликами, а й із запровадженням спрощених механізмів ідентифікації та верифікації (зокрема, скасуванням вимоги щодо встановлення джерел походження готівкових коштів при їх спрямуванні на потреби ЗСУ, гуманітарну допомогу або купівлю військових облігацій). Науковці слушно зауважують, що зупинення планових та позапланових виїзних перевірок НБУ, а також низький рівень автоматизації та обміну інформацією між суб'єктами, створюють додаткові ризики для фінансово-економічної безпеки. Це підтверджує тезу про те, що за умов «інституційної роздробленості» та спрощення процедур контролю, система фінансового моніторингу ризикує перетворитися на формальний механізм, який не здатний ефективно ідентифікувати складні схеми легалізації тіньових капіталів.

Водночас результати дослідження Д. Грицишена, І. Грабчук [63, с. 157–173] та інших співавторів, що базуються на методології FATF, доповнюють цей перелік проблемних зон вказівками на критично низьку ефективність

безпосереднього розслідування та судового переслідування легалізації доходів (ІО7), де Україна отримала мінімальні 0 балів.

Попри ці складні виклики, аналіз містить і вагомий привід для оптимізму: у сфері функціонування фінансової розвідки (ІО6) Україна досягла «значного» рівня ефективності, що становить 2 бали — показник, який повністю відповідає рівню Сполучених Штатів і є вищим за результати Польщі, Китаю чи Пакистану. Це свідчить про наявність в Україні потужного аналітичного ядра, здатного якісно ідентифікувати загрози, що є фундаментальною передумовою для подальшого зміцнення всієї системи фінансової безпеки.

Важливою складовою системи спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні є Державна податкова служба (ДПС) та Державна митна служба України, які виступають фундаментальними інституційними опорами в архітектурі захисту економічних інтересів держави. Реалізуючи свою базову фіскальну функцію, ці органи забезпечують не лише стабільне наповнення бюджету, а й формують первинний документальний слід фінансової активності суб'єктів, що є необхідною передумовою прозорості ринку. Саме через призму виконання податкових та митних зобов'язань ці відомства контролюють законність грошових потоків і транскордонне переміщення активів, що дозволяє ідентифікувати приховані механізми відмивання доходів, боротися з контрабандою та протидіяти виведенню капіталу в офшорні юрисдикції.

Разом з тим, у межах цього дослідження акцент зміщується з суто фіскального призначення цих органів на їхню контрольно-аналітичну роль у системі фінансового моніторингу та протидії тінізації капіталів. У цьому контексті Державна податкова служба постає ключовим постачальником верифікованих даних, аналіз яких дозволяє ефективно виявляти розбіжності між офіційно задекларованими доходами та фактичними витратами платників. Завдяки впровадженню ризикоорієнтованих підходів та автоматизованих систем моніторингу, ДПС ідентифікує ознаки фіктивного підприємництва, маніпуляції з податковим кредитом та схеми штучного формування витрат, які

часто є лише початковим етапом у складних ланцюгах легалізації незаконних коштів. Таким чином, діяльність служби трансформується з механізму наповнення скарбниці в інтелектуальний аналітичний фільтр, що формує доказову базу для подальшої роботи суб'єктів фінансової розвідки [64].

В умовах воєнного стану системна криза податкового адміністрування в Україні виявляється у критичних масштабах тінізації економіки, рівень якої, за даними І. П. Устінової, у 2024 році досяг загрозливих 45–47% ВВП. Центральною проблемою залишається висока вразливість фіскальної системи до маніпуляцій із доданою вартістю, зокрема через масове функціонування схем «скруток» ПДВ, які не лише вимивають бюджетні ресурси, а й слугують базовим інструментом для легалізації капіталів сумнівного походження. Сучасний стан ДПС характеризується значним технологічним відставанням від провідних країн ЄС: відсутність механізмів блокчейну для моніторингу ПДВ та недосконалість систем цифрового аудиту зумовлюють високі адміністративні витрати (що на 35% перевищують показники Німеччини та Франції) та залишають простір для податкового шахрайства. Більше того, дефіцит аналітичних потужностей на основі Big Data та штучного інтелекту консервує застарілу модель суб'єктивного контролю, що створює постійні корупційні ризики та унеможлиблює впровадження ефективного превентивного моніторингу, ставлячи під загрозу загальну фіскальну стійкість держави [65, с. 122–126].

Разом з ДПС стратегічну роль у структурі спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки відіграє Державна митна служба України, що виступає ключовим бар'єром на шляху незаконних транскордонних потоків капіталу та товарів. Функціонал цього органу охоплює комплексний нагляд за легітимністю зовнішньоекономічних операцій, включаючи контроль за переміщенням валютних цінностей та недопущення незаконного виведення активів за кордон. Важливою складовою діяльності митних органів є верифікація митної вартості, що дозволяє запобігати поширеним схемам «втечі капіталу» через штучне завищення або заниження цін в інвойсах (Trade-Based

Money Laundering). Окрім фіскального наповнення бюджету, Держмитслужба реалізує правоохоронну функцію у сфері боротьби з контрабандою, яка є одним із головних джерел накопичення тіньових доходів. У системі фінансового моніторингу служба діє як критично важливе джерело первинних даних, що дозволяє відстежувати підозрілі ланцюги поставок та ідентифікувати суб'єктів, залучених до транскордонних механізмів легалізації злочинних активів.

Відповідно до Положення про Державну митну службу України, ключовим завданням відомства є забезпечення митної безпеки та захист митних інтересів держави через жорсткий контроль за дотриманням порядку переміщення товарів і валютних цінностей. У контексті протидії фінансовим кримінальним правопорушенням особливого значення набуває повноваження Служби щодо здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, що дозволяє запобігати схемам незаконного виведення капіталу за кордон. Крім того, реалізація оперативної-розшукової діяльності та заходи щодо запобігання контрабанді наркотичних засобів і прекурсорів інтегрують Держмитслужбу у загальну систему боротьби з міжнародною злочинністю. Важливою аналітичною складовою є функція управління ризиками та таргетинг зовнішньоекономічних операцій, що у поєднанні з міжнародним співробітництвом та обміном інформацією з іноземними митними органами створює надійний механізм ідентифікації прихованих фінансових потоків та легалізації активів сумнівного походження [66].

Попри задекларовану стратегію модернізації та євроінтеграційний курс, Державна митна служба стикається з низкою системних проблем, що суттєво обмежують її спроможність протидіяти економічним кримінальним правопорушенням. Згідно з результатами дослідження О. С. Скибінського, П. С. Сивохопа та О. О. Ільницького-Рибчича [67, с. 104], ключовим деструктивним чинником залишається високий рівень корупції (42% опитаних) та надмірна бюрократизація митних процедур (36%), що створює перешкоди для прозорого ведення бізнесу. Особливо критичною є ситуація у сфері боротьби з контрабандою: понад 52% респондентів оцінюють чинні заходи як

цілком неефективні, що безпосередньо призводить до переміщення товарів без належного оформлення та сплати податків. Автори наголошують, що поєднання недостатньої автоматизації (12%) із низькою прозорістю контролю не лише вимиває ресурси з державного бюджету, а й консервує умови для функціонування тіньових схем, перетворюючи митне регулювання на інструмент, що гальмує розвиток легального сектору економіки.

Подібної ж думки й дослідники Г. С. Прокудін, О. А. Чупайленко, А. К. Козлов, М. П. Рой та Ю. О. Колесник. Науковці акцентують на тому, що корупційні ризики, бюрократичні перепони та нестабільність правової бази не лише погіршують бізнес-клімат, а й безпосередньо підривають економічну безпеку держави. Особливу увагу автори звертають на проблему недостатньої цифровізації та неповноти інформації про діяльність митних органів, що в умовах інтеграції до європейської екосистеми MASP-C стає критичним недоліком. На переконання дослідників, відсутність інтегрованих ІТ-платформ та обмежене використання інструментів Big Data і штучного інтелекту для аналізу ризиків заважає виявленню аномалій у деклараціях і прогнозуванню товаропотоків, що фактично залишає простір для економічних правопорушень та зловживань [68].

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що Державна податкова служба та Державна митна служба стикаються з ідентичними деструктивними викликами, серед яких домінують критично високий рівень корупції, надмірна бюрократизація та неспроможність ефективно протидіяти масивній тінізації економіки (що сягає майже половини ВВП). Фундаментальною спільною проблемою обох відомств є технологічний розрив: відсутність повноцінної інтеграції цифрових платформ та обмежене використання інструментів Big Data і штучного інтелекту унеможливають перехід від суб'єктивного ручного контролю до автоматизованого управління ризиками. Без впровадження таких інновацій, як блокчейн-моніторинг ПДВ чи інтегровані митні системи за стандартами ЄС, обидва органи залишаються вразливими до маніпуляцій, що консервує умови для існування «скруток» та

контрабандних схем. Отже, саме комплексна цифрова трансформація є тим спільним вектором, який здатний перетворити фіскальні та митні процедури з джерел корупційних ризиків на прозорі сервіси, що гарантують фінансову безпеку держави.

У системі спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні особливе місце посідає блок суб'єктів загальнокримінальної юрисдикції — Національна поліція, ДБР та СБУ, чия діяльність формує фундамент захисту економічного правопорядку через чітке розмежування повноважень за предметним та суб'єктним принципами.

Важливим елементом системи суб'єктів загальнокримінальної юрисдикції у сфері протидії економічній злочинності є Державне бюро розслідувань. Цей орган було створено як спеціалізовану інституцію для розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями, суддями та працівниками правоохоронних органів, що формує механізм внутрішнього контролю за діяльністю державного апарату. У контексті протидії криміналізації економіки роль ДБР полягає насамперед у виявленні та розслідуванні зловживань владою, службових злочинів і корупційних схем у системі державного управління, які створюють передумови для масштабних економічних правопорушень.

Серед науковців проблематика діяльності ДБР пов'язується насамперед із недостатнім рівнем інституційної незалежності слідчих та суперечливою моделлю процесуального керівництва. С. В. Микитюк звертає увагу, що у справах про корупційні та інші посадові кримінальні правопорушення, підслідні ДБР, поєднання прокурорського нагляду з фактичним керівництвом слідством створює ризики конфлікту інтересів, особливо коли йдеться про провадження щодо самих прокурорів. На думку автора, така конструкція послаблює процесуальну самостійність слідчого, ускладнює оперативність розслідування та свідчить про потребу подальшого вдосконалення законодавчого регулювання статусу й повноважень ДБР. [69, с.122–125]

Л. М. Дубчак та О. В. Гулак звертають увагу на проблему відсутності

системного бачення правового регулювання кадрового забезпечення ДБР, нестабільність законодавчої бази, а також незавершеність інституціоналізації професійної підготовки кадрів для цього органу. Автори підкреслюють, що в Україні досі не створено спеціалізованих навчальних і науково-дослідних установ для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників ДБР, що негативно впливає на рівень його професіоналізації та ефективність виконання покладених завдань [70, с.80–85].

У системі державних спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні Національна поліція України забезпечує контроль над найбільш масовим сегментом правопорушень, розслідуючи кримінальні правопорушення проти власності, шахрайство та привласнення активів суб'єктами приватного сектору. ДБР спеціалізується на «вертикальному» контролі, реагуючи на економічні зловживання, службову недбалість та корупційні прояви з боку високопосадовців, суддів та самих правоохоронців, що є критично важливим для протидії фінансовим махінаціям у державному апараті. Водночас Служба безпеки України фокусує свою увагу на економічних загрозах виключно через призму національної безпеки, протидіючи фінансуванню тероризму, захищаючи стратегічні об'єкти критичної інфраструктури та забезпечуючи контроль за активами країни-агресора. Така конфігурація, юридично закріплена у статті 216 КПК України, створює багатопланову систему захисту, де кожен орган відповідає за окремий вектор безпеки: від масових майнових правопорушень до стратегічних загроз державному суверенітету [32].

Однак попри чітке законодавче розмежування, на практиці діяльність цих органів супроводжується низкою системних проблем, які нівелюють ідею вузької спеціалізації та створюють деструктивний тиск на економіку. Ключовими деструктивними факторами у діяльності «загальнокримінального блоку» є розмивання меж підслідності та процесуальна конкуренція, коли через тонку межу між економічними та службовими кримінальним правопорушенням кілька органів одночасно претендують на один кейс, маніпулюючи

кваліфікацією (наприклад, трактуючи розкрадання як фінансування тероризму чи шахрайство). Інституційне нашарування структур із подібними аналітичними функціями призводить до виснаження бізнесу через надмірну увагу багатьох «контролерів», а маніпуляції з «непрофільними» статтями КК України щодо державної таємниці чи нацбезпеки стають інструментом втручання СБУ чи ДБР у господарські суперечки, які є прямою компетенцією БЕБ. Відсутність єдиної координації та «відомчий егоїзм» зумовлюють дефіцит інформаційного обміну й дублювання проваджень, що доводить: створення БЕБ не розв'язує проблему, доки органи загальної юрисдикції зберігають процесуальні «лазівки» для втручання в економічні процеси [71, с.63–67].

Таким чином, система спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні має багаторівневий і функціонально диференційований характер. Її утворюють органи аналітичного, фіскального, правоохоронного, антикорупційного та процесуально-наглядового профілю, серед яких ключову роль відіграють БЕБ, НАБУ, Держфінмоніторинг, ДПС, Держмитслужба, ДБР, Національна поліція, СБУ, прокуратура тощо. У сукупності вони формують складний механізм, покликаний забезпечувати як виявлення і припинення економічних кримінальних правопорушень, так і превентивний контроль за фінансовими потоками, активами та ризиками тінізації економіки.

Тим не менш, практичне функціонування цієї системи супроводжується низкою системних проблем. Серед них — дублювання повноважень, конкуренція підслідності, недостатня координація між органами, кадрова та інституційна слабкість окремих суб'єктів, а також технологічне відставання фіскальних і митних органів. У результаті навіть за наявності формально розгалуженої мережі спеціалізованих інституцій зберігаються ризики фрагментарності, надмірного тиску на бізнес і недостатньої ефективності протидії сучасним формам організованої економічної злочинності.

Висновки до розділу 1

Перший розділ дисертації присвячений теоретико-правовому дослідженню сутності організованої злочинності в сфері економіки, аналізу нормативного забезпечення боротьби та запобіганню такій злочинності, а також вивченню системи суб'єктів протидії цим явищам.

1. Проаналізовано наукові підходи до розуміння організованої злочинності у сфері економіки та встановлено відсутність єдиного усталеного доктринального підходу до її визначення. У науковій літературі це явище розглядається крізь призму економічної злочинності, тіньової економіки, корупції або службових кримінальних правопорушень, що зумовлює методологічну фрагментарність досліджень. У результаті дослідження сформульовано авторське визначення, відповідно до якого організована злочинність в сфері економіки – це сукупність умисних корисливих кримінальних правопорушень, що вчиняються двома або більше особами у різних формах групової взаємодії, у тому числі за попередньою змовою, в процесі або під прикриттям господарської, фінансової чи іншої економічної діяльності, з метою систематичного одержання незаконної економічної вигоди, встановлення контролю над економічними ресурсами, фінансовими потоками чи окремими сегментами ринку, із використанням легальних економічних інструментів, службового становища, корупційних зв'язків та інституційних прогалин, що заподіює істотну шкоду економічному правопорядку, конкуренції та економічній безпеці держави.

2. Встановлено, що нормативно-правове забезпечення протидії організованій економічній злочинності в Україні має багаторівневу структуру та охоплює кримінально-правові, процесуальні й спеціальні законодавчі механізми. Його основу становлять положення КК України про співучасть та групові форми злочинної діяльності, норми Особливої частини щодо кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також положення КПК України, законодавства про оперативно-розшукову діяльність, фінансовий моніторинг та діяльність спеціалізованих органів. Водночас встановлено, що

чинна нормативна система характеризується фрагментарністю, колізійністю окремих правових конструкцій, конфліктами підслідності та недостатньою врегульованістю діяльності окремих інституцій, що зумовлює необхідність її подальшого системного вдосконалення.

3. Встановлено, що інституційне забезпечення протидії криміналізації економіки в Україні формується сукупністю спеціалізованих органів аналітичного, фіскального, правоохоронного та антикорупційного профілю, серед яких ключову роль відіграють БЕБ, НАБУ, Держфінмоніторинг, ДПС, Держмитслужба, ДБР, Національна поліція, СБУ та прокуратура. Їх діяльність спрямована на виявлення, припинення та розслідування економічних кримінальних правопорушень, а також на здійснення превентивного контролю за фінансовими потоками та ризиками тінізації економіки. Водночас встановлено, що ефективність функціонування цієї інституційної системи стримується низкою проблем, зокрема дублюванням повноважень, конкуренцією підслідності, недостатньою міжвідомчою координацією та інституційною слабкістю окремих органів, що потребує запровадження єдиного міжвідомчого аналітичного контуру обміну даними та координації дій органів, залучених до протидії економічній злочинності.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА РОЗВИТОК ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

2.1. Кримінологічна оцінка сучасних форм проявів організованої злочинності в сфері економіки

Сьогодні будь-яке дослідження злочинності в Україні неможливо проводити інакше, окрім як через призму перманентної війни та воєнного стану. Саме широкомасштабна агресія РФ є визначальним чинником та каталізатором трансформації кримінального середовища, де традиційні методи збагачення поступилися місцем складним інтелектуальним схемам. Останні були оперативно адаптовані до об'єктивної зміни процедур державного контролю та появи специфічних зон безконтрольності, що виникли внаслідок необхідності оперативного прийняття управлінських рішень та зміни пріоритетів державного функціонування.

Воєнний стан, супроводжуючись об'єктивною обмеженістю наглядових ресурсів та спрощенням низки бюрократичних процедур, створив умови для латентного функціонування організованих груп у сферах, що потребують особливої динаміки: від розподілу гуманітарних потоків до критичного імпорту та оборонних закупівель. Сучасна організована злочинність в економічній сфері остаточно втратила ознаки «силового» рекету, перетворившись на мережеву інтелектуальну діяльність. Кримінологічна оцінка свідчить, що зловмисники майстерно використовують «інституційний розлом» між правоохоронними органами та загальне ускладнення моніторингу економічних процесів для маскуванню злочинного походження активів. Таким чином, основною характеристикою сучасних проявів організованої злочинності стає не дефіцит ресурсів, а здатність криміналу експлуатувати нові зони безконтрольності, що вимагає радикального перегляду підходів до кримінально-правової характеристики таких діянь.

Економічна злочинність у сучасних умовах виступає не просто сукупністю правопорушень, а становить фундаментальний «хребет» організованої злочинності, де саме фінансово-економічні чинники детермінують стратегічні цілі, види та конкретні форми реалізації діяльності організованих злочинних формувань (ОЗФ). Як встановлено у цьому дослідженні, прагнення до досягнення максимального незаконного прибутку робить неминучим об'єднання зусиль професійного криміналітету та представників незаконного підприємництва. Така синергія перетворює економічну злочинність на системний деструктивний фактор, що завдає непоправної шкоди державі та суспільству на макро- і мікрорівнях. Наслідки цієї діяльності виражаються не лише у прямих фінансових втратах та вимиванні активів, а й у критичному підриві національної безпеки, деформації ринкових відносин та глибоких репутаційних втратах бізнес-середовища й системи державного управління.

Аналіз сучасних проявів такої злочинності дозволяє виокремити найбільш небезпечні вектори кримінальної експлуатації національної економіки, на яких сьогодні концентрують увагу ОЗФ. Насамперед це стосується функціонування конвертаційних центрів, а також вчинення податкових та митних кримінальних правопорушень, де у тісній взаємодії з «тіньовим» бізнесом реалізуються багатоступінчасті схеми ухилення від оподаткування та незаконного переміщення товарів через митний кордон. Особливу загрозу становить криміналізація сектору віртуальних активів, що виражається у системному використанні криптовалют транснаціональними злочинними мережами для обслуговування тіньових фінансових потоків в умовах правової невизначеності. Окрім того, використання воєнних реалій дозволяє організованим групам здійснювати системні махінації з гуманітарною допомогою, реалізовувати схеми розкрадання бюджетних асигнувань на оборонні замовлення та вибудовувати корупційні ланцюги у проєктах відновлення зруйнованої критичної інфраструктури. Готовність ОЗФ до експлуатації цих сфер з високою капіталізацією та маскуванню злочинного

походження активів за фасадом легальної господарської діяльності дозволяє їм ефективно приховувати кримінальний умисел та уникати відповідальності за ст. 209 КК України [72].

Як свідчить аналіз, що проведений в ході цього дослідження, цей процес відбувається паралельно зі стрімким вдосконаленням інформаційних технологій, через що організована економічна злочинність набула ознак високоінтелектуального сервісу. Складність виявлення таких діянь зумовлена їхньою аномально високою латентністю, адже сучасні злочинні операції зовні повністю ідентичні правомірним господарським транзакціям. Без залучення спеціальних знань у галузі аудиту, кібербезпеки та кримінального аналізу ідентифікувати кримінальний умисел за фасадом законної діяльності практично неможливо, що перетворює кожен такий кейс на складне інтелектуальне протистояння між правоохоронцем та злочинцем.

На особливу увагу заслуговує той факт, що організована економічна злочинність володіє вищим рівнем структурної стійкості та функціонального розподілу порівняно із загальнокримінальними групами. Як раніше встановлено, вона функціонує як складна соціальна система, де рівень дисциплінованості та ієрархічності часто перевищує аналогічні показники у традиційному кримінальному середовищі. Водночас, саме системний характер такої злочинності визначає наявність у неї специфічних вразливих місць, притаманних будь-яким великим організаціям. Проте виявлення цих «слабких ланок» на початковому рівні суттєво ускладнюється через стійкі корупційні зв'язки, які ОЗФ вибудовують у контролюючих та правоохоронних органах. Це створює ефект «захисного купола», який знижує оперативність реагування держави та дозволяє злочинним структурам адаптуватися до нових методів протидії ще на етапі їх впровадження [73, с. 60–71].

Таким чином, сучасна кримінологічна картина підтверджує, що організована злочинність в сфері економіки еволюціонувала від примітивних схем збагачення до створення автономних тіньових екосистем. Висока латентність у поєднанні з професійною майстерністю виконавців та

корупційною протекцією робить економічні кримінальні правопорушення найбільш небезпечними деструкторами національної безпеки. Це ще раз підтверджує гостру потребу у переході від постфактум-регулювання до превентивного виявлення злочинних намірів, що потребує не лише технічного переоснащення спеціалізованих суб'єктів, а й ліквідації тих «зон безконтрольності», про які зазначено раніше.

Однією з найбільш деструктивних форм прояву організованої економічної злочинності в Україні залишається діяльність розгалужених «конвертаційних центрів», які фактично виконують функцію професійного фінансового обслуговування нелегальних капіталів та тіньових грошових потоків. Як зазначає О. В. Воробей, функціонування таких центрів базується на системному використанні мереж фіктивних підприємств («фірм-метеликів»), що дозволяють реверсивно спрямовувати товарно-грошові потоки з легальної до тіньової економіки та у зворотному напрямку залежно від потреб замовників злочинних послуг. Такі структури виступають універсальним інструментом для відмивання «брудних» грошей та масштабного ухилення від сплати податків, завдаючи державі мільярдних збитків. Характерною кримінологічною ознакою сучасної діяльності конвертаційних центрів є залучення так званих «буферних підприємств» або «транзитних фірм», які створюють ілюзію законних господарських операцій через багатоступеневе документальне оформлення витрат. Це дозволяє організованим злочинним угрупованням не лише конвертувати безготівкові кошти у готівку, а й ефективно маскувати кінцевих бенефіціарів та джерела походження активів, що вкотре підтверджує інтелектуалізацію та високу адаптивність організованої економічної злочинності до механізмів державного контролю [74].

Статистичні показники, наведені дослідником, свідчать, що близько 90% виявлених фіктивних фірм створюються саме для забезпечення функціонування подібних схем, що свідчить про перетворення фіктивного підприємництва на фундаментальну основу для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України). В умовах воєнного стану небезпека таких центрів лише

зростає, оскільки вони можуть використовувати «зони безконтрольності» у сфері державних закупівель та транскордонних переказів для виведення капіталів, що потребує посиленої уваги з боку спеціалізованих суб'єктів протидії, зокрема Бюро економічної безпеки України. [75, с. 161–165; 64].

Поряд із вказаною кримінологічною загрозою, державна політика у сфері протидії таким структурам зазнала суттєвих трансформацій, що виявилось у лібералізації законодавства та виключенні статті 205 КК України згідно із Законом № 101-ІХ [77]. Такий крок не означав нівелювання небезпеки самого явища, а став реакцією на системні зловживання, описані у пояснювальній записці до закону: тривале використання цієї норми як інструменту для безпідставних податкових донарахувань та маніпулятивного визнання операцій «нереальними» без дослідження їхньої суті. Така зміна підходу остаточно змістила акцент із формального факту «фіктивності» на необхідність доведення реальних злочинних результатів (зокрема за ст. 209 КК), що підтверджує тезу про пріоритетність аналітичного моніторингу та ризик-орієнтованого підходу спеціалізованих органів над застарілими методами адміністративного примусу.

Показовим прикладом поєднання економічної злочинної діяльності з загрозами національній безпеці є схема, обставини якої викладені в ухвалі слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 29.01.2026 у справі № 757/2403/26-к (судове провадження № 1-кс-1784/26). Згідно з матеріалами судового рішення, група осіб створила мережу підконтрольних підприємств із ознаками фіктивності, частина яких була зареєстрована на осіб, що мають громадянство рф та перебувають на тимчасово окупованих територіях. В основі функціонування цієї схеми лежала діяльність так званого «конвертаційного центру», через який здійснювалися безтоварні операції, формування фіктивного податкового кредиту та переведення безготівкових коштів у готівку з метою незаконного збагачення учасників злочинної діяльності. Частина отриманих коштів у подальшому переводилася за кордон, конвертувалася у криптовалюту та використовувалася для закупівлі обладнання нічного бачення і безпілотних літальних апаратів для забезпечення незаконних збройних формувань.

Паралельно службові особи комунального підприємства у змові з підконтрольними суб'єктами господарювання здійснювали розтрату бюджетних коштів під час закупівель товарів для оборонних потреб за завищеними цінами або без фактичного постачання продукції. Такий механізм демонструє, що організована економічна злочинність у сучасних умовах здатна поєднувати системне незаконне збагачення із прямим підривом економічної та оборонної безпеки держави [78].

Однією з найсучасніших, найбільш технологічних та небезпечних форм є криміналізація сектору віртуальних активів, що виражається у системному використанні криптовалют транснаціональними злочинними мережами для обслуговування тіньових фінансових потоків. Як зазначають Дж. Арноне, Дж. Шире та Е. Бівона [79, с. 840], блокчейн-технології перетворилися на «двосічний меч»: забезпечуючи легальні інновації, вони водночас стали ідеальним інструментом для організованих злочинних угруповань завдяки анонімності, швидкості та відсутності централізованого банківського нагляду. Сучасні злочинні синдикати використовують криптоактиви не лише як засіб платежу у даркнеті, а як фундаментальний механізм для багатоступеневого відмивання коштів, реалізації масштабних атак програм-вимагачів та обходу міжнародних економічних санкцій. Це формує нову модель «крипто-злочинного нексусу», де технологічна складність транзакцій дозволяє злочинцям ефективно маскувати зв'язок між предикатним кримінальним правопорушенням та кінцевим бенефіціаром активів.

Проблематика цього явища посилюється експоненціальним зростанням кількості кіберзлочинів, що базуються на використанні віртуальних валют, на фоні критичного технологічного розриву між можливостями злочинців та правоохоронних органів. Дослідники акцентують увагу на тому, що попри публічний характер блокчейн-реєстрів, використання спеціалізованих сервісів змішування (міксерів) та «конфіденційних монет» дозволяє ОЗФ успішно обходити стандартні процедури фінансового моніторингу. Статистичні дані підтверджують динамічний перехід криміналітету від простих крадіжок

цифрових валют до побудови складних екосистем фінансового шахрайства та вимагання, де швидкість переміщення капіталу значно перевищує оперативні можливості державних регуляторів. Ключовим викликом залишається відсутність уніфікованої міжнародної бази контролю та дефіцит спеціальних знань у слідчих органах, що робить сектор віртуальних активів найбільш перспективною «зоною безконтрольності» для сучасної організованої злочинності [80].

Показовим прикладом практичної інтеграції віртуальних активів у механізм сучасної організованої злочинної діяльності є вирок Святошинського районного суду м. Києва від 06 лютого 2025 року у справі № 759/161/25 (провадження № 1-кп/759/809/25) у межах кримінального провадження № 72024000500000087. Судом встановлено, що обвинувачений, діючи за попередньою змовою з іншими особами, організував функціонування мережі нелегальних онлайн-казино, які працювали через систему взаємопов'язаних вебсайтів і їх «дзеркал» із використанням механізмів редиректу для обходу блокування. Фінансова інфраструктура цієї діяльності передбачала прийняття ставок і виплату виграшів як через традиційні платіжні інструменти, так і за допомогою криптовалютних гаманців (англ. Bitcoin, Ethereum, Tether), що забезпечувало підвищений рівень анонімності транзакцій та ускладнювало ідентифікацію кінцевих бенефіціарів коштів. Така практика фактично підтверджує висновки дослідників щодо того, що навіть за умов публічності блокчейн-реєстрів використання криптоінфраструктури дозволяє організованим групам формувати складні цифрові платіжні контури, які значною мірою виходять за межі традиційних механізмів фінансового моніторингу. У цьому контексті криптоактиви виступають не лише засобом платежу, а й елементом технологічної інфраструктури тіньової економіки, що забезпечує функціонування нелегальних онлайн-сервісів та маскування реальних фінансових потоків. [81].

В контексті вітчизняних реалій проблема криміналізації операцій із віртуальними активами загострюється через тривалу правову невизначеність

їхнього статусу. Як зазначають В. Черней [82] та співавтори, попри те, що Національний банк України традиційно класифікував криптовалюту як грошовий сурогат, позбавлений реального забезпечення, розвиток законодавчих ініціатив (зокрема проєкту Закону «Про віртуальні активи») спрямований на визнання її особливим видом нематеріального майна. Така подвійна природа криптовалюти — як засобу платежу та водночас об'єкта власності — зумовлює специфіку її використання організованими злочинними угрупованнями в Україні. Злочинна діяльність у цій сфері поділяється на «реальну», де криптоактиви виступають предметом посягання або засобом розрахунку за нелегальні товари, та «віртуальну», що включає кіберзлочини, такі як криптоджекінг (несанкціоноване використання чужих потужностей для майнінгу).

Особливу загрозу для економічної безпеки становить використання спеціалізованих сервісів анонімізації, таких як «міксери» та майданчики «Deep web», що дозволяють злочинним організаціям маскувати джерела походження капіталу шляхом змішування транзакцій багатьох користувачів. Це створює стійкий бар'єр для ідентифікації кінцевих бенефіціарів і доведення факту легалізації доходів за ст. 209 КК України. Відтак, для України в умовах воєнного стану критично важливою є не лише легалізація ринку віртуальних активів, а й встановлення чіткого державного контролю над криптобіржами та майнінгом, що дозволить інтегрувати ці операції у правове поле та забезпечити ефективну протидію транснаціональним злочинним схемам, які експлуатують технологічну анонімність для підриву фінансової стабільності держави.

Іншим релевантним прикладом, що ілюструє перехід від примітивного шахрайства до побудови складних цифрових платіжних воронки, є вирок Оболонського районного суду м. Києва від 10 грудня 2024 року у справі № 756/12186/24 (провадження № 1-кп/756/1614/24). У межах кримінального провадження № 12024100050001982 зафіксовано механізм заволодіння активами потерпілого на суму понад 880 тис. грн через використання методів соціальної інженерії (типосквотингу) та мімікрії під відомі сервіси обміну в

месенджері «Telegram». Особливої уваги заслуговує застосована обвинуваченим технологія приховування руху коштів: з метою розриву ланцюга транзакцій у мережі Tron було здійснено серію багаторівневих переказів через мережу п'яти різних криптогаманців та транзитні сервіси світових бірж (англ. Gate, WhiteBit, Binance), із подальшою акумуляцією активів на спеціалізованих платформах (англ. AlphaPo). Цей випадок наочно підтверджує тезу про критичний технологічний розрив, оскільки використання легальної інфраструктури глобальних криптобірж у поєднанні зі швидкістю транзакцій дозволило зловмиснику сформувати автономний контур маскуванню, який фактично нівелює оперативні можливості традиційного фінансового моніторингу [83].

У зв'язку з цим ефективна протидія використанню криптоактивів у діяльності організованих злочинних груп потребує переходу до превентивно-аналітичної моделі виявлення таких правопорушень. Йдеться насамперед про впровадження механізмів раннього виявлення аномальних криптооперацій шляхом аналізу транзакційних патернів у блокчейн-мережах, кластеризації криптогаманців та формування ризикових профілів адрес, пов'язаних із сервісами мікшування, даркнет-майданчиками та нелегальними онлайн-платформами. Практична реалізація такого підходу в діяльності Бюро економічної безпеки України передбачає налагодження постійного обміну інформацією з провайдерами віртуальних активів (англ. VASP), криптобіржами та суб'єктами фінансового моніторингу, а також використання спеціалізованих інструментів блокчейн-аналізу для відстеження руху цифрових активів і оперативного блокування підозрілих транзакцій.

Підсумовуючи кримінологічну характеристику сектору віртуальних активів, слід констатувати, що в сучасній практиці організованої злочинності криптовалюти остаточно трансформувалися з факультативного інструменту в фундаментальну основу автономної тіньової фінансової системи. Реальний стан справ свідчить про те, що «технологічна анонімність» блокчейну, підсилена використанням сервісів змішування та децентралізованих протоколів, створила

стійкий імунітет злочинних транзакцій до традиційних методів банківського нагляду. Для України в умовах воєнного стану це явище набуло особливої гостроти: криптоактиви стали універсальним механізмом для транскордонного виведення капіталу та обслуговування полікримінальних інтересів — від фінансування деструктивної діяльності до легалізації надприбутків, отриманих у «зонах безконтрольності» економіки.

Окремий, критично небезпечний вектор трансформації організованої злочинності зумовлений виникненням специфічних «воєнних» ніш збагачення, де правові режими спрощеного регулювання та нагальна потреба у швидких управлінських рішеннях створили тимчасові лакуни в системі державного нагляду. У цих умовах організовані групи оперативного переорієнтували свій інтелектуальний та корупційний ресурс на експлуатацію сфер, що мають життєве значення для обороноздатності та соціальної стабільності країни.

Йдеться про системні махінації з гуманітарною допомогою, розкрадання бюджетних асигнувань на оборонні замовлення та вибудовування корупційних ланцюгів у проектах відновлення зруйнованої критичної інфраструктури. Така діяльність ОЗФ не просто завдає масштабних економічних збитків, а безпосередньо детермінує загрози національній безпеці, оскільки ресурси стратегічного призначення та міжнародної солідарності перетворюються на об'єкти кримінальної наживи через складні механізми маскуванню, що робить їх виявлення в межах традиційних правоохоронних процедур надзвичайно складним завданням.

Як слушно зауважує К. В. Юртаєва, запровадження механізмів прямих договорів для оперативної закупівлі медичних та оборонних товарів створило умови для системних зловживань: недоброчесні суб'єкти встановлювали дискримінаційні вимоги та безпідставно завищували ціни, експлуатуючи зони зниженого контролю. Характерною ознакою таких ніш є залучення приватних компаній-посередників, які виступають інструментом для легалізації привласнених бюджетних коштів або їх переведення у готівкову форму. Про критичний рівень небезпеки свідчить лавиноподібна динаміка реєстрації

випадків легалізації доходів (ст. 209 КК України): якщо у 2021 р. було зафіксовано 395 таких правопорушень, то у 2024 р. цей показник зріс майже втричі — до 1132 випадків [84; 85].

Аналогічні деструктивні процеси «експлуатації зон зниженого контролю» простежуються і в сегменті обігу гуманітарної допомоги, де війсьний стан зумовив появу специфічних корупційних ризиків, пов'язаних із діяльністю псевдоволонтерів та недобросовісних службових осіб. Криміналізація незаконного використання благодійних пожертв за ст. 201-2 КК України стала необхідною реакцією на аморальні практики продажу гуманітарних товарів з метою отримання прибутку. Проте, якщо у сфері державних закупівель фіксується стрімке зростання випадків легалізації доходів, то ефективність протидії розкраданню гуманітарних вантажів наразі нівелюється недосконалістю законодавчих конструкцій. Зокрема, встановлений законодавцем занадто високий майновий поріг для притягнення до відповідальності створює лакуни, що дозволяють правопорушникам уникати покарання, що, за відсутності належної координації та системної перевірки надходження допомоги, лише посилює соціальну напругу та підриває довіру до інститутів благодійності [86].

Яскравою ілюстрацією системної експлуатації подібних «військових ніш» через вибудовування багаторівневих кримінальних схем є вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 17 вересня 2025 року у справі № 487/1892/25. Судовим розглядом встановлено функціонування стійкої злочинної групи, яка протягом дев'яти місяців (березень–листопад 2024 р.) здійснювала масштабну реалізацію продовольчих наборів Всесвітньої продовольчої програми ООН. Характерною особливістю цієї схеми стала її технологічна адаптованість та прагнення до маскуванню злочинного походження активів: гуманітарні товари систематично перепаковувалися у нейтральну тару для нівелювання ідентифікаційних ознак міжнародних донорів, після чого реалізовувалися через розгалужену мережу ринків. Масштаб діяльності, що виразився у незаконному обігу понад 30 тонн продуктів харчування на загальну суму 760 461,6 грн,

підтверджує висновки про трансформацію «псевдоволонтерства» у професійний кримінальний менеджмент, де логістичні потужності благодійних організацій свідомо інтегруються у тіньовий сектор економіки.[87]

Одна з поширених і вкрай небезпечних без перебільшень для існування держави є злочинна ніша, пов'язана зі зловживаннями у сфері оборонних закупівель, що в умовах воєнного стану стає прямою загрозою національній безпеці та обороноздатності. Як слушно підкреслює А. М. Падалка, здійснення таких закупівель є фундаментом для забезпечення сил безпеки та оборони новітнім озброєнням і технікою, без яких успішне ведення бойових дій та реалізація тактичних задумів на полі бою стають неможливими [88, с. 730–737]. Специфіка цієї сфери полягає у її надзвичайній диференційованості — від закупівлі продуктів харчування та засобів гігієни до високотехнологічних зразків озброєння, що створює численні «гарячі точки» для виникнення корупційних ризиків. В умовах повномасштабного вторгнення, коли логістичні ланцюжки зруйновані, а інфраструктура зазнає колосальних збитків, кожне нецільове використання бюджетних коштів або завищення цін приватними посередниками фактично підриває ресурсну базу держави.

Промовистою та водночас трагічною ілюстрацією зазначеної тези є матеріали кримінального провадження № 42023000000000674, що стосується розкрадання майже 1,5 млрд грн бюджетних коштів. Сутність злочинної схеми, інкримінованої колишньому т.в.о. директора Департаменту військово-технічної політики МОУ О. Лієву та його спільникам (зокрема представникам компаній «Sevotech spol. S.r.o.» та ТОВ «Львівський арсенал»), полягала у створенні умов для виведення капіталу під виглядом закупівлі критично необхідних боєприпасів — 100 тисяч мінометних пострілів.

Ключовим деструктивним елементом механізму злочину стало використання службових повноважень для внесення змін до умов розрахунків, що дозволило здійснити аномальну попередню оплату в розмірі 97% від суми контракту. Як наслідок, понад 1,3 млрд грн були перераховані на рахунки посередників за повної відсутності експортних ліцензій у постачальника, що

призвело до зриву поставок та прямого підриву ресурсного забезпечення Збройних Сил України. Кваліфікація дій фігурантів за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 та ч. 3 ст. 368 КК України свідчить про комплексний характер правопорушення, де розтрата державного майна тісно переплітається з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Особливої уваги в контексті антикорупційної архітектури заслуговує тривала юридична дискусія щодо підслідності цієї справи між Національною поліцією та НАБУ/САП, що вказує на складність ідентифікації суб'єктів злочину у багатоланкових схемах оборонного замовлення [89].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що адаптація організованої злочинності до «воєнних» ніш у сферах гуманітарної допомоги та оборонних контрактів фактично перетворює внутрішню корупцію на «другий фронт», який за рівнем небезпеки для виживання нації є не менш критичним, ніж збройна агресія. Як підкреслюють міжнародні спостерігачі, системна складність подолання цих зловживань зумовлена специфікою воєнного часу, де необхідна секретність оборонних процесів часто використовується як прикриття для непрозорих схем, що вимагає не лише усунення законодавчих лакун, а й безперервного контролю з боку громадянського суспільства та міжнародних партнерів для забезпечення цільового використання кожного ресурсу, призначеного для перемоги [90].

Актуальними зараз в Україні є також фішинг, банківське шахрайство та інші форми кіберзлочинності, які стали невід'ємним інструментарієм сучасної організованої економічної злочинності. Згідно з дослідженнями С. Демедюка та О. Користіна, онлайн-шахрайство становить 36% у загальній структурі кіберзлочинів в Україні, причому 84% таких діянь вчиняються у формі організованої діяльності, передбаченої частинами 3 та 4 ст. 190 КК України (шахрайство у великих розмірах або з використанням електронно-обчислювальної техніки). Організовані злочинні групи дедалі частіше використовують високотехнологічні методи — від автоматизованих бот-мереж та «даркнет»-інструментів до генеративного штучного інтелекту для створення

deepfake-контенту, що дозволяє їм здійснювати масштабні розкрадання коштів громадян, комерційних структур та держави. Особливу загрозу становить конвергенція криміналу з гібридною агресією: за експертними оцінками, близько 12% таких злочинів вчиняються у співпраці з російським агресором, а значна частина схем цинічно експлуатує тему волонтерства та гуманітарної допомоги, що робить цифрове шахрайство критичним деструктивним фактором, який підриває економічну стабільність та соціальну довіру в умовах війни [91].

Стрімка інтелектуалізація злочинного інструментарію та переорієнтація на стратегічно важливі «воєнні» ніші свідчать про те, що сучасна організована злочинність в Україні остаточно трансформувалася з традиційних кримінальних об'єднань у високотехнологічні мережеві структури. Така зміна вектора — від примітивного фізичного насильства до складних багат шарових схем, що поєднують кібертехнології, корупційне лобіювання та глибоке знання прогалін у законодавстві — вимагає переходу від аналізу видів діяльності до детальної якісної оцінки самих суб'єктів. Відтак, для розуміння природи сучасних загроз необхідно сформувати узагальнений «портрет» організованої групи, проаналізувавши її внутрішню ієрархію, рівень професійної спеціалізації та ступінь адаптивності до мінливого безпекового ландшафту України.

Окремим критичним вектором деструктивного впливу на фінансову стійкість держави є податкові кримінальні правопорушення, які в умовах воєнного стану перетворюються на один із найбільш небезпечних інструментів підриву ВВП та фіскальної консолідації. Як слушно зазначають О. П. Кириленко та М. В. Баран, ухилення від оподаткування через маніпуляції з витратами та використання «нереальних господарських операцій» не лише вимиває колосальні ресурси з бюджету (лише за 2022–2024 роки сума підтверджених судом податкових донарахувань склала 24,3 млрд грн), а й деформує ринкову конкуренцію [92, с. 76–82].

У межах реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року, впровадження європейських правил протидії ухиленню від сплати податків

(ATAD) та загального правила GAAR стає стратегічним запобіжником проти високоінтелектуальних схем організованої злочинності. Оскільки сучасні ОЗГ активно експлуатують «лакуни» у податковому контролі для легалізації тіньових доходів, перехід до превалювання економічної сутності над юридичною формою є єдиним дієвим механізмом захисту фінансового суверенітету країни [93].

Продовженням зазначених тенденцій є використання окремих сегментів споживчого ринку як інструментів легалізації доходів через маніпуляції з вартістю майна. Показовим у цьому контексті є ринок вживаних автомобілів, який дедалі частіше використовується для формування формально законних джерел доходу через штучне завищення ціни продажу. Так, під час засідання Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань економічної безпеки народний депутат Данило Гетманцев звернув увагу на поширення практики, коли автомобіль купується за однією ціною, а через короткий проміжок часу реалізується у 2–3 рази дорожче, що дозволяє задекларувати значний «прибуток» від продажу майна як легальне джерело доходу. Ілюстративним прикладом подібних операцій стала ситуація з директором департаменту Державної податкової служби Є. Самсоненко, відповідно до декларацій якої автомобіль «Мазда», придбаний приблизно за 533,5 тис. грн, через два роки був відчужений із декларованим доходом, що у три рази перевищує первинну вартість, після чого було придбано автомобіль BMW X3 M50 орієнтовною вартістю близько 1,9 млн грн. З огляду на те, що ринкова вартість таких автомобілів зазвичай є значно вищою, подібні операції можуть свідчити про використання механізмів маніпулювання ціною активів з метою формування легального походження коштів. [94].

Поряд з небезпекою податкових кримінальних правопорушень, не менш критичною загрозою для фінансової та національної безпеки країни виступають правопорушення у митній сфері, серед яких центральне місце посідає контрабанда. Як зазначають З. Б. Живко та І. Б. Висоцька [95, с. 149–155], митна безпека є фундаментальною складовою економічної стійкості, оскільки

сукупна частка митних платежів у структурі доходів державного бюджету (включаючи ПДВ на імпорт та акциз) становить близько 35%. Проте функціонування налагоджених контрабандних схем фактично нівелює захисну функцію кордону, призводячи до деформації внутрішнього ринку, витіснення легальних виробників та посилення імпортозалежності держави.

Масштаби руйнівного впливу контрабанди на державні фінанси підтверджуються тривожними статистичними показниками: за прогнозними оцінками авторок, сукупні втрати бюджету лише за 2021 рік через існування таких схем сягнули 5,2 млрд доларів США. Найбільший дефіцит фіксується у надходженнях ПДВ з імпортованих товарів (понад 3 млрд дол. США), тоді як втрати від несплати мита та акцизного податку становлять 1,3 млрд дол. та 0,2 млрд дол. відповідно. Така ситуація свідчить про глибоку криміналізацію зовнішньоекономічної діяльності, де за фасадом легальних транзакцій ховаються об'єми «товарної» контрабанди, що не лише виснажують бюджет, а й живлять транснаціональні злочинні угруповання, про що опосередковано свідчить низька кількість офіційно облікованих правопорушень за ст. 201 КК України (лише 114 випадків за 2020 рік). [95, с. 149–155]

Спроби подолання цих деструктивних явищ через законодавче відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду (Закон № 3513-IX) [96] наразі не продемонстрували очікуваної ефективності. Практика 2024–2025 років підтверджує, що суто репресивний підхід не розв'язує проблему: за даними моніторингу CASE Україна, за 9 місяців 2024 року до суду скеровано лише 7 справ із 47 зареєстрованих, а кількість реальних вироків у першій інстанції є одиничною. Це підкреслює, що без забезпечення невідворотності відповідальності сама криміналізація лише посилює корупційні ризики, не забезпечуючи реального захисту економічних інтересів держави [97].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що податкова та митна злочинність у сукупності формують єдиний деструктивний комплекс, який становить фундаментальну загрозу фінансовому суверенітету України. Масштаби прямих втрат бюджету від ухилення від оподаткування та

контрабандних схем, що обчислюються мільярдами доларів США, свідчать про глибоку криміналізацію зовнішньоекономічної та внутрішньої господарської діяльності. Організовані злочинні угруповання успішно експлуатують правові лакуни та «сірі зони» контролю, перетворюючи фінансові потоки на об'єкт кримінальної наживи, що не лише виснажує державну скарбницю, а й деформує ринкову конкуренцію.

Кримінологічна характеристика форм організованої економічної злочинності була б не повною без опису детермінант, що зумовлюють генезис та стабільне відтворення цих деструктивних явищ. Попри зовнішню різноманітність об'єктів посягання, усі зазначені кримінальні практики живляться із єдиного детермінуючого комплексу, де хронічні інституційні недоліки, правова невизначеність та специфічні виклики воєнного часу вступають у синергію, створюючи сприятливий ландшафт для кримінальної експлуатації національної економіки. Системний розгляд цих чинників дозволяє перейти від описової фіксації наслідків до глибокого розуміння природи організованої злочинності як адаптивної системи.

Спираючись на концептуальні положення Р. В. Кобка та С. В. Лук'яненка, детермінацію сучасної економічної злочинності слід розглядати як результат синергії системних інституційних «пусток» та специфічних викликів воєнного часу. Автори слушно зауважують, що кримінальні схеми вплітаються безпосередньо в механізм державного управління, перетворюючи економічну злочинність на своєрідну «пухлину», яка живиться за рахунок надмірного податкового тиску та недоступності легального бізнесу для більшості населення [98].

На їхній погляд основними детермінантами цього явища виступають:

- *Правовий нігілізм та нормативні прогалини:* Недостатньо якісна законодавча база та неузгодженість із міжнародними стандартами створюють умови для безкарного функціонування тіньового сектору, який за оцінками автора уже сягає понад 30% від легальної економіки.

- *Соціально-управлінські чинники:* Високий рівень корупції та

вкорінені традиції «кумівства» пріоритезують родинні зв'язки над професійною кваліфікацією, що паралізує ефективність контролюючих органів.

- *Технологічна та воєнна трансформація*: Стрімка цифровізація зумовлює появу нових форм інтернет-шахрайства, тоді як фактор війни радикально дестабілізує ринок, провокуючи зростання контрабанди та незаконного обігу ресурсів.

Важливим доповненням до аналізу природи організованої економічної злочинності є її детермінація через глибокі соціальні розриви та інституційну слабкість держави, які Д. Л. Виговський розглядає як «поживне середовище» для криміналізації суспільства. [99].

Спираючись на аналіз Д. Л. Виговського, можна систематизувати ключові детермінанти економічної злочинності за трьома засадничими векторами, кожен з яких відображає глибоку дисфункцію державних інституцій у їхній взаємодії з бізнес-середовищем. Організаційно-управлінський блок чинників полягає у надмірній концентрації дозвільно-розпорядчих повноважень у руках службових осіб, що у стратегічних сферах приватизації, тендерних процедур та розподілу бюджетних коштів створює стійкі корупційні «лазівки» для зловживань. Паралельно з цим, нормативно-правова детермінація проявляється через критичний податковий тиск, який робить легальне підприємництво «банально нерентабельним», фактично примушуючи суб'єктів господарювання до переходу в «тіньовий» сектор задля фізичного виживання. Нарешті, інституційний аспект зумовлений функціональною бездіяльністю правоохоронної системи та вкоріненими практиками «кумівства», що не лише паралізує захист приватної власності від рейдерства, а й остаточно руйнує довіру до держави як гаранта правопорядку.

Розширюючи детермінаційний комплекс організованої економічної злочинності, варто звернутися до концепції П. С. Єспринцева [100], який пропонує трирівневу модель аналізу чинників: макрорівень (загальносуспільні процеси), мікрорівень (специфіка окремих соціальних груп) та особистісний рівень. Автор слушно зауважує, що повномасштабна збройна агресія рф не

лише змінила парадигму кримінально-правового реагування, а й виступила потужним каталізатором для якісного переродження злочинних угруповань. На макрорівні детермінація проявляється через руйнування міжнародних безпекових гарантій та відсутність єдиної цілісної концепції державної превентивної політики, що призводить до системної розлагодженості в роботі правоохоронних органів та їхньої нездатності адекватно моніторити криміногенну ситуацію.

Особливе значення у контексті цього дослідження мають організаційно-правові та морально-психологічні детермінанти, виокремлені дослідником. П. С. Спринцев наголошує на інтелектуалізації білокомірцевої» злочинності, яка використовує цифрові технології для блокування державної реакції через корупцію та тіньовий бізнес. Така детермінація, підсилена апатією кадрів у правоохоронній системі та відсутністю соціальної справедливості в оцінці результатів їхньої праці, створює стійку антисупільну впевненість злочинних лідерів у власній безкарності. Це дозволяє організованим структурам не просто виживати в умовах війни, а й трансформуватися у паралельні нелегальні структури, що фактично конкурують із державою за контроль над стратегічними економічними сферами.

Важливим є погляд на досліджувану проблему Бойка А. М. [17], який визначає детермінацію економічної злочинності як складну систему взаємопов'язаних чинників, що виникають внаслідок суперечностей ринкової трансформації. Ключовою детермінантою автор називає існування масштабного тіньового сектору економіки, який стає природним середовищем для інституціоналізації організованих злочинних угруповань. Згідно з його концепцією, детермінуючий комплекс включає: деформацію відносин власності та недосконалість приватизаційних процесів; глибоке майнове розшарування суспільства. Особливу увагу дослідник акцентує на функціональній залежності між економічною злочинністю та організованими формами кримінальної діяльності, де останні виступають специфічним регулятором тіньових ринків. Таким чином, детермінація за А. М. Бойком має ієрархічний характер, де базові

економічні протиріччя посилюються правовим нігілізмом та неспроможністю державних інститутів забезпечити прозорі правила гри, що в сукупності створює стійке підґрунтя для відтворення організованої злочинності в економічній сфері.

Важливим методологічним орієнтиром для уточнення детермінант організованої економічної злочинності є Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, який фактично фіксує комплекс системних криміногенних вразливостей держави, що послаблюють спроможність правоохоронної системи до своєчасного виявлення, аналізу та нейтралізації складних економіко-кримінальних схем. Із його змісту виходить, що до таких детермінант належать: надмірна тривалість досудового розслідування, перевантаженість та подекуди неефективність органів розслідування і прокуратури, нечіткість розмежування компетенції між різними органами правопорядку, дублювання їхніх функцій, корупційні ризики, недосконалість механізмів добору, призначення та просування кадрів, слабкість інформаційно-аналітичної діяльності, недостатній розвиток стратегічного менеджменту та прогнозування, обмежене впровадження ризик-орієнтованих підходів, а також фрагментарність цифрової інфраструктури, несумісність ІТ-систем і відсутність повноцінного єдиного цифрового середовища. У кримінологічному сенсі ці обставини мають безпосередньо детермінаційне значення, оскільки створюють сприятливі умови для маскуванню злочинної діяльності під легальні господарські операції, використання міжвідомчих прогалин, затягування реагування держави та адаптації організованих груп до слабких місць публічного управління [101].

Виходячи з аналізу поглядів Р. В. Кобка, С. В. Лук'яненка, Д. Л. Виговського, П. С. Єпринцева А. М. Бойка та інших, можна сформулювати ключові детермінанти сучасної організованої злочинності у сфері економіки, систематизувавши їх за функціональними групами:

- *Інституційно-управлінські детермінанти:* системна надмірна

концентрація дозвільних повноважень у руках службових осіб; функціональна бездіяльність правоохоронних органів та дефіцит професійних кадрів, що породжує відчуття безкарності у лідерів злочинних угруповань.

- *Економіко-правові детермінанти:* масштабний тіньовий сектор; критичний податковий тиск, що виштовхує бізнес поза межі правового поля; правовий нігілізм та наявність нормативних прогалин, які не узгоджуються з міжнародними стандартами боротьби з відмиванням доходів.

- *Фактор воєнної агресії:* повномасштабне вторгнення РФ як каталізатор дестабілізації ринків; руйнування логістичних ланцюгів, що провокує сплеск контрабанди; переорієнтація злочинних груп на розкрадання гуманітарних ресурсів та бюджетних коштів, виділених на відновлення; використання хаосу воєнного стану для маскуванню транскордонних кримінальних схем.

- *Геополітичні детермінанти:* використання організованої злочинності країною-агресором як інструменту гібридної війни для підриву економічної стійкості України зсередини.

- *Інституційно-цифрові детермінанти:* слабкість інформаційно-аналітичної спроможності органів правопорядку, недостатній розвиток кримінального аналізу, прогнозування та стратегічного менеджменту, а також відсутність повноцінного єдиного цифрового середовища правоохоронної системи, несумісність ІТ-систем і фрагментарність державних реєстрів, що істотно ускладнює міжвідомчий обмін інформацією та створює системні сліпі зони для функціонування складних схем організованої економічної злочинності.

- *Енергетична детермінація:* дефіцит ресурсів та дестабілізація енергосистеми, що створює специфічні умови для спекулятивних схем та монополізації тіньових ринків паливно-енергетичного сектору організованими групами.

Проведена кримінологічна оцінка сучасних форм проявів організованої злочинності в сфері економіки дає підстави стверджувати, що це явище вже не

може розглядатися як сукупність ізольованих майнових чи господарських посягань. Її новітня природа полягає у трансформації в адаптивну мережеву систему, здатну одночасно використовувати правові прогалини, цифрові інструменти, корупційні зв'язки та режими спрощеного регулювання. У зв'язку з цим запропоновано розглядати організовану економічну злочинність не лише як форму кримінального збагачення, а як самостійний деструктивний механізм підризу фінансового суверенітету держави, який функціонує шляхом проникнення у критично важливі економічні процеси — оподаткування, митну сферу, оборонні закупівлі, гуманітарні потоки, енергетику та цифрові активи.

Водночас проведений аналіз дозволив встановити, що детермінація сучасної організованої злочинності у сфері економіки формується під впливом комплексної взаємодії інституційних, економічних та воєнних чинників. Повномасштабна збройна агресія РФ суттєво трансформувала структуру криміногенних детермінант, створивши специфічні «воєнні ніші» збагачення, у яких економічні правопорушення безпосередньо перетинаються з питаннями обороноздатності та національної безпеки. У цих умовах розкрадання бюджетних коштів, маніпуляції у сфері державних закупівель, незаконне використання гуманітарної допомоги чи експлуатація податкових та митних схем набувають якісно нового змісту, оскільки їх наслідки виходять за межі фінансових втрат і трансформуються у фактор послаблення ресурсної спроможності держави в умовах війни. Це свідчить про формування особливої моделі криміногенної детермінації, де прагнення до незаконного прибутку інтегрується у процеси, що прямо впливають на стійкість економіки та оборонного сектору.

2.2. Розвиток організованої злочинності в сфері економіки в Україні

Розвиток організованої економічної злочинності в Україні не є лінійним процесом накопичення кримінального досвіду, а становить собою складну еволюційну траєкторію адаптації «тіньового капіталу» до мінливих політико-

правових ландшафтів країни. Якщо попередній аналіз дозволив ідентифікувати «статичну анатомію» сучасних злочинних схем, то дослідження їхнього генезису — від періоду стихійного накопичення активів у 1990-х роках до створення високотехнологічних транснаціональних екосистем сучасності — дозволяє виявити внутрішню логіку «виживання» кримінальних структур. Протягом понад трьох десятиліть незалежності організована злочинність пройшла шлях від примітивної силової експлуатації державних ресурсів до інтелектуального домінування в «сірих зонах» економіки, де кожна масштабна криза (починаючи від трансформаційного спаду 90-х і завершуючи широкомасштабною агресією рф) ставала для неї не бар'єром, а вікном можливостей для чергової «якісної мутації».

Початковим імпульсом для інституціоналізації організованої економічної злочинності в Україні став період кінця 1980-х років, коли під впливом політики «перебудови» було ухвалено низку нормативно-правових актів (зокрема Закон СРСР «Про кооперацію в СРСР» 1988 року) [102], що вперше легалізували приватну підприємницьку ініціативу. Ці законодавчі зміни, за умови повної відсутності дієвих механізмів фінансового моніторингу та державного контролю, створили унікальне «вікно можливостей» для виходу на поверхню представників потужного тіньового сектору радянської економіки — від «цеховиків» до валютних спекулянтів. Утворення перших кооперативів дозволило кримінальному капіталу не лише легалізувати активи, накопичені протягом десятиліть дефіцитної економіки, а й вперше застосувати системні методи «відмивання» грошей через фіктивні господарські операції та маніпуляції з готівкою. Таким чином, саме на межі розпаду командно-адміністративної системи було закладено фундамент сучасної моделі організованої злочинності: кримінальні структури почали використовувати легальні бізнес-форми як «захисну оболонку» для обслуговування тіньових фінансових потоків.

Період 1990–1999 років став етапом радикальної інституціоналізації організованої економічної злочинності, яка в умовах глибокої системної кризи

та втрати державного контролю взяла на себе функції «регулятора» тіньового ринку. Як зазначає А. М. Бойко, цей період характеризувався формуванням потужних корпоративно-бюрократичних структур, де кримінальні організації фактично злилися з легальним бізнесом — банківськими, інвестиційними та страховими установами [17].

В атмосфері гіперінфляції та правового нігілізму протиправна господарська діяльність стала для багатьох суб'єктів не просто способом збагачення, а «необхідною умовою виживання», що призвело до деформації моральних основ суспільства та утвердження ідеології «легких грошей». Організована злочинність цього десятиліття виконувала специфічні економічні функції: від задоволення дефіциту товарів до позапроцесуального вирішення конфліктів та кредитування підконтрольних структур. Це дозволило криміналітету не лише накопичити потужний первинний капітал, а й інтегруватися у систему державного управління, заклавши фундамент для подальшої криміналізації стратегічних галузей національної економіки.

Проміжною, але вирішальною фазою генезису організованої економічної злочинності став перехід від примітивного вимагання до стратегії «інституційного поглинання» легального бізнесу. У межах соціально-натуралістичного підходу О. М. Костенка можна простежити, що у цей період відбулася трансформація кримінального насильства у кримінальний професіоналізм: замість зовнішнього тиску ОЗФ почали пропонувати підприємствам специфічний вид «послуг» — примусовий захист, який швидко еволюціонував у нав'язування партнерства та участь у розподілі прибутку.

Ця «якісна мутація» забезпечила криміналітету перехід від примітивних схем вимагання до інституційного контролю над ключовими секторами економіки — від енергетики до фінансового сектору. Зміна зовнішніх атрибутів на діловий стиль символізувала глибинне переродження кримінального середовища: ватажки ОЗФ адаптували свої методи під стандарти корпоративного управління, готуючи підґрунтя для майбутнього масштабного поглинання державних активів. Така стратегічна підготовка дозволила їм

згодом виступити вже не в ролі агресорів, а в ролі повноправних, хоча й тіньових, власників національного капіталу, що в результаті призвело до критичного зрощування кримінальних інтересів із державним апаратом [103].

Логічним розвитком тези А. М. Бойка про формування корпоративно-бюрократичних структур є дослідження О. Г. Кальмана, який описує цей процес як остаточне закріплення «симбіозу» кримінального, бізнесового та політичного світів під егідою олігархії. За даними дослідника, на зламі десятиліть тіньова економіка України досягла катастрофічних 50–60%, що свідчило про перетворення нелегального економічного порядку на самодостатню систему, паралельну державній. Як результат інституціалізації цього явища, Кальман наводить вражаючі статистичні докази: вже станом на початок 2000-х років 364 із 450 народних депутатів мали безпосередні зв'язки з комерційними структурами, які контролювали 23,5% загальнодержавного експорту та мали мільярдні борги перед бюджетом. Особливої уваги при цьому заслуговує динаміка «капіталізації» корупції: якщо в середині 1980-х років на підкуп службових осіб витрачалося близько 33% кримінального капіталу, то до кінця 1990-х цей показник зріс до 50%, а загальний рівень хабарництва за дев'ять років підскочив у 2,6 раза [104]. Це підтверджує перехід організованої економічної злочинності від етапу стихійного накопичення капіталу до етапу системного поглинання державних функцій, де корупція перетворилася з факультативного інструменту на головну статтю «операційних витрат» тіньових корпорацій, забезпечуючи їм імунітет від кримінального переслідування та ексклюзивний доступ до надприбуткових сфер енергетики й приватизації

Згідно з аналізом кримінологічної ситуації початку 1990-х років, організована економічна злочинність в Україні трансформувалася у системний деструктивний чинник, де кожен третій злочин вчинявся групою осіб із чіткою структурою та технічним оснащенням. Основними видами злочинів того періоду були розкрадання державного та колективного майна шляхом привласнення чи зловживання службовим становищем, масове хабарництво та

рекет, спрямований на кримінальний перерозподіл прибутків комерційних структур. На особливу увагу заслуговує діяльність «мафіозних владних структур», які через спільні підприємства з іноземним капіталом здійснювали масове вивезення стратегічної сировини та готової продукції за межі країни з подальшим розміщенням коштів в іноземних банках. У кредитно-фінансовій сфері найбільш руйнівними стали махінації з використанням банківських документів (кредитних авізо, чеків), шахрайства під виглядом конвертації валюти та використання підроблених пластикових платіжних засобів. [105, с. 200–207].

Поглиблений аналіз зазначених вище процесів у працях О. Бусол дозволяє простежити генезис цих явищ як цілісний шлях трансформації: від примітивних радянських артільей до розбудови повноцінної «тіньової вертикалі» влади. Дослідниця деталізує етап системного накопичення первинного капіталу (кінець 80-х – початок 90-х років), коли створення приватних кооперативів без власної матеріальної бази стало інструментом для масового розкрадання ресурсів державних підприємств. Цей процес логічно переріс у період «криміналізації суспільства» (1993–1995 роки), під час якого найбільш відомі організовані злочинні групи (зокрема ОЗГ «Авдишева», «Киселя», «Савлохи») остаточно перейшли від вуличного рекету та спекуляції до повномасштабного поглинання легальних бізнес-структур.

Найбільш небезпечними проявами такої еволюції у цей період стали:

- *Масштабний експорт капіталу*: протягом 1991–1995 років з України було незаконно вивезено від 15 до 20 млрд дол. США.
- *Тіньові бартерні операції*: лише за дев'ять місяців 1995 року через бартерні схеми за кордоном залишилося понад 1 млрд дол. США ресурсів.
- *Фінансові махінації та корупційна динаміка*: статистика 1995 року зафіксувала 57 500 економічних злочинів (зростання на 34,4% порівняно з попереднім роком) та збільшення випадків хабарництва на 19,4%.
- *Формування «п'ятої влади»*: кримінальні клани вибудували власну паралельну «податкову систему», встановивши контроль над майже 90%

комерційних фірм, що змушувало кінцевого споживача переплачувати за товари та послуги 20–30% [106].

Ці тенденції, закладені в першій половині 1990-х років, набули системного та незворотного характеру наприкінці десятиліття, коли організована економічна злочинність остаточно інтегрувалася в державні структури, підготувавши ґрунт для майбутнього «захоплення держави». Порівняльний аналіз статистичних даних за період з 1988 по 2000 роки дозволяє констатувати перехід від ситуативних розкрадань ресурсів до формування стійкої кримінально-бюрократичної системи, де підкуп службових осіб став невід’ємною складовою ведення бізнесу. Якщо наприкінці радянського періоду економічна злочинність залишалася фрагментарним явищем, то за десятиліття системних трансформацій вона перетворилася на домінуючий чинник. Кількісне зростання зареєстрованих правопорушень на тлі критичної тінізації та стрімкої інституціоналізації «ринку корупційних послуг» відображено в узагальнених показниках динаміки криміналізації економіки (див. Додаток В).

Отже, у 90-их роках сформувалася стійка та глибоко інституціоналізована система організованої економічної злочинності, яка пройшла шлях від примітивного вуличного криміналу до статусу потужної «п’ятої влади», здатної дублювати державні функції та контролювати стратегічні сектори національної економіки через створені корпоративно-бюрократичні структури. У 2000-ні Україна входила з критичним рівнем криміналізації державного апарату та остаточно сформованим олігархічним симбіозом, де корупція перетворилася на невід’ємну статтю «операційних витрат» тіньових холдингів.

Наочним підтвердженням глибинних трансформаційних процесів, що відбувалися в економічній сфері України на зламі десятиліть, є динаміка зареєстрованих злочинів. Статистична верифікація дозволяє простежити перехід від кількісного накопичення кримінальних проявів у 90-х роках до етапу їхньої якісної адаптації та «юридичної стабілізації» на початку 2000-х. Амплітуда коливань показників злочинності у цей період відображає не лише

реальну зміну криміногенної ситуації, а й безпосередній вплив реформування кримінального законодавства та зусиль держави з виходу з міжнародної фінансової ізоляції, що детально відображено на Додатку Г.

Фундаментальним чинником реструктуризації кримінально-правової бази відповідальності за економічні правопорушення стала імплементація Кримінального кодексу України 2001 р., що зумовило специфічну динаміку показників, відображену на Додатку Г. Більш чітка диференціація кримінальних складів та зміна підходів до їх класифікації призвели до короткочасного статистичного спаду в період 2001–2002 рр., який, втім, змінився стійкою тенденцією до зростання у наступні роки. Як демонструє графік на Додатку Г, підйом кривої у 2003–2005 рр. свідчить про завершення адаптаційних процесів у правоохоронній практиці та інтенсифікацію економічних трансформацій 2000-х років, що потребувало від злочинних структур нових способів пристосування до оновленого нормативного поля.

Досягнення відносної макроекономічної стабілізації на початку 2000-х років стало відправною точкою для зміни вектору розвитку організованої злочинності: від хаотичного та агресивного привласнення активів криміналітет перейшов до етапу їх системного адміністрування та стратегічного управління. У цей період відбулося остаточне формування владно-кланових та корпоративних злочинних співтовариств, які, за спостереженнями О. Ніпіаліді, перетворили тіньові фінансові об'єкти на рентабельний вид бізнес-діяльності та звичний спосіб життя для власників і менеджерів великих суб'єктів господарювання [107, с.61–67].

Завдяки «ручному керуванню» правоохоронною та судовою системами, організована злочинність змогла не лише легалізувати свої капітали, а й глибоко вкорінитися у стратегічні галузі — банківський сектор, паливно-енергетичний комплекс та сферу земельних відносин. Корупція у цьому контексті перестала бути просто правопорушенням, натомість трансформувалась у фундаментальну сполучну ланку між кримінальними інтересами та владними інститутами, що забезпечило тіньовому сектору високу виживаність та імунітет

від державного контролю.

Важливою ознакою еволюції організованої економічної злочинності у 2000-ні роки став її стрімкий вихід за межі національних кордонів та інтеграція у світове фінансове середовище. Як обґрунтовують О. Тихонова [108, с.624–632]. та співавтори, під впливом процесів глобалізації та початкової цифровізації банківського сектору, вітчизняні кримінальні структури почали активно експлуатувати «юридичну фрагментацію» та відсутність уніфікованих міжнародних механізмів контролю для транскордонного виведення активів.

Критичною точкою міжнародного визнання масштабів криміналізації української фінансової системи стало включення держави у вересні 2002 року до «чорного списку» FATF (NCST list), що фактично прирівняло Україну до таких юрисдикцій, як КНДР, М'янма, Нігерія та острови Кука. Перебування у цьому списку є найвищим ступенем фінансової ізоляції у світовій економіці, оскільки передбачає автоматичне блокування кореспондентських рахунків, зупинку іноземних інвестицій та перетворення країни на державу-ізгой, чия банківська інфраструктура офіційно визнається глобальною «пральною машиною» для тіньових капіталів [109].

Як свідчать матеріали Державної служби фінансового моніторингу України, саме безпосередня загроза застосування міжнародних економічних санкцій стала ключовим чинником переходу політичних еліт від декларативної риторики до практичних інституційних рішень, що знайшло відображення у реєстрації (14.06.2002 р.) та подальшому ухваленні (28.11.2002 р.) Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [43]. Незважаючи на суттєвий внутрішній опір і тривалі дискусії у Верховній Раді, віднесення України до переліку «високоризикових юрисдикцій» стало потужним зовнішнім стимулом для формування системи фінансового моніторингу та створення відповідного спеціалізованого органу [113].

У ширшому контексті ці процеси позначили початок поступового згортання неконтрольованих практик легалізації капіталів, характерних для

1990-х років, і водночас започаткували етап примусового впровадження міжнародних стандартів фінансового контролю. Це, своєю чергою, об'єктивно сприяло трансформації механізмів організованої економічної злочинності, яка була змушена адаптуватися до нових регуляторних умов та використовувати складніші й менш очевидні схеми маскуванню фінансових потоків.

Тому період 2001–2010 років можна визначити як етап інституційного зміцнення національної системи протидії відмиванню коштів. Ухвалення у 2002 році першого спеціального Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» та створення Державної служби фінансового моніторингу як органу фінансової розвідки стали ключовими чинниками, що дозволили Україні формально виконати план дій FATF та вийти з «чорного списку» у 2004 році. Однак, попри зовнішню гармонізацію законодавства, збереження системних прогалин — зокрема відсутності ризик-орієнтованого підходу, непрозорості бенефіціарної власності та слабого нагляду за небанківським сектором — дозволило організованим структурам успішно використовувати суб'єкти господарювання як інструменти для багатоступеневого відмивання активів.

Ще одним системним інструментом трансформації тіньових структур у легальні фінансово-промислові групи стала приватизація, яка в українських реаліях 2000-х років виступила не стільки засобом економічного стимулювання, скільки механізмом первинного накопичення та легалізації капіталу. Згідно з аналітичними даними Центру економічної стратегії, цей процес супроводжувався масовим привласненням державних активів через «інсайдерську приватизацію» та симбіоз із так званими «червоними директорами», які навмисно доводили стратегічні об'єкти до штучного банкрутства для їх подальшого викупу за ліквідаційною вартістю. Водночас «мала приватизація» нерухомості та сфери послуг стала зручним каналом для відмивання готівки, накопиченої організованими злочинними угрупованнями у 1990-х роках через рекет та контрабанду, що забезпечило їм необхідний «вхідний квиток» у легальне бізнес-середовище [114].

Піком інституційного поглинання державних функцій кримінально-політичними елітами та остаточної легалізації капіталів 1990-х років стала приватизація металургійного гіганта «Криворіжсталь» у 2004 році. Цей прецедент позначив перехід організованої економічної злочинності до вищої стадії розвитку — «державного партнерства», де зняттям злочину виступили не силові методи, а дискримінаційні умови приватизаційного тендеру, штучно сформовані під конкретних бенефіціарів.

Кейс «Криворіжсталі» став не просто найгучнішим приватизаційним скандалом, а математичним доказом глибини криміналізації державних інституцій тогочасного періоду. Різниця між сумою першого продажу та ціною відкритого аукціону 2005 року (\$4 млрд) фактично відображала обсяг «корупційної ренти», яку організовані фінансово-політичні групи вилучали з національної економіки через інструменти адміністративного тиску [115].

Наступним етапом генезису організованої економічної злочинності став період 2010–2014 років, що характеризувався переходом від конкурентної олігархічної моделі 2000-х до жорсткої монополізації тіньових фінансових потоків вузьким колом осіб, афілійованих із вищим керівництвом держави (феномен «Сім'ї»). Під цим терміном розумілося неформальне, але жорстко ієрархізоване угруповання навколо Віктора Януковича та його старшого сина, яке через систему «наглядачів» (смотрящих) та контроль над ключовими фіскальними і силовими відомствами (зокрема, Міністерством доходів і зборів та Національним банком) здійснювало тотальне «захоплення держави» (англ. state capture), де ключові органи виконавчої, судової та правоохоронної влади були трансформовані в інструментальні ланки єдиного кримінально-політичного синдикату.

Така консолідація ресурсів дозволила «Сім'ї» розпочати процес примусового перерозподілу власності та експропріації привабливих активів, що фактично нівелювало вплив «старих» олігархічних груп і сформувало закриту монопольну еліту, орієнтовану виключно на вилучення ренти.

Економічне підґрунтя режиму базувалося на масштабному використанні

інструментів «викрадення держави»: від маніпуляцій із державними тендерами та привілейованого доступу до бюджетних ресурсів до створення тіньових фінансових мереж, що діяли паралельно з офіційними інститутами. Використання судової влади для легалізації приватних інтересів та вибіркоче застосування законодавчих санкцій забезпечували недоторканність корупційних практик. У результаті такої деформації політичної системи конкурентоспроможність у державі почала визначатися не ринковими механізмами, а рівнем близькості до неформальних каналів ухвалення рішень, що призвело до повної підміни суспільного блага приватним збагаченням вузького клану [116, с. 118–127].

Згідно з аналітичними даними експертів Chatham House, у цей період «Сім'я» запровадила механізми, які дозволяли переказувати державні ресурси в приватні руки через масштабні мережі «податкових майданчиків», маніпуляції з державними закупівлями та пряме розкрадання бюджету. Ця модель агресивно витісняла навіть встановлені олігархічні групи, руйнуючи попередній баланс сил та перетворюючи державні інститути на закриті корпоративні інструменти, де право власності залежало виключно від лояльності до вищого керівництва.

Механізм функціонування цього синдикату базувався на використанні правоохоронних органів та податкової служби як засобів рейдерського захоплення активів і придушення будь-якої економічної конкуренції. Судова система в цій структурі відігравала роль інструмента легалізації злочинних рішень, забезпечуючи юридичний захист тіньових схем. Як зазначають дослідники, такий рівень інституційного викривлення призвів до того, що корупція стала фундаментом державного управління, що зрештою спричинило критичне виснаження національної економіки та повну деградацію державних функцій напередодні подій 2014 року [117].

Окремим інструментом криміналітету в межах функціонування «Сім'ї» стала системна судова корупція, яка розглядалася не просто як сукупність правопорушень, а як специфічний прояв інституційної дискримінації. Використовуючи організаційно-владні повноваження та особливий правовий

статус суддів, злочинне угруповання трансформувало правосуддя у механізм селективного захисту інтересів виключно афілійованих осіб. Як зазначають дослідники, судова корупція в таких умовах завдає найбільшої шкоди, оскільки вона нівелює саму сутність права на судовий захист, роблячи пересічних громадян та незалежних підприємців беззахисними перед свавіллям каральних органів. У період 2010–2014 років це вилилося у тотальну експлуатацію статусу судді всупереч встановленим регламентам, що фактично перетворило суди на інструменти кримінально-політичного патронажу. Таким чином, судова влада перестала виконувати функцію гаранта верховенства права, натомість ставши бар'єром для реалізації конституційних свобод і засобом легітимації дискримінаційного розподілу економічних ресурсів на користь панівного клану.

Практична реалізація цієї моделі найвиразніше простежувалася в діяльності ключових судових установ столиці, зокрема Печерського районного суду міста Києва, який де-факто став операційним центром легітимації інтересів «Сім'ї». Окрім виконання політичних замовлень щодо лідерів опозиції, цей орган забезпечував безпосередній юридичний супровід економічних злочинів клану, здійснюючи оперативне зняття арештів із майна соратників В. Януковича та блокуючи спроби розслідування масштабних фінансових махінацій. Системність цього явища підкріплювалася тісною взаємодією судової гілки з представниками депутатського корпусу, що дозволяло створювати зони «недоторканого бізнесу» для афілійованих із режимом осіб. Завдяки поєднанню політичного імунітету власників та лояльності судів, такі структури отримували можливість безкарно використовувати схеми ухилення від оподаткування та навмисного заниження податкових зобов'язань, перебуваючи поза межами досяжності фіскальних органів. Таким чином, судова влада остаточно перетворилася на гаранта збереження кримінальних активів, замикаючи цикл «захоплення держави», де політична вага, фіскальний тиск та судові «кривосуддя» діяли як єдиний злагоджений механізм відтворення олігархічної монополії [118].

Кардинальний злам монопольної вертикалі, вибудованої режимом

В. Януковича, відбувся внаслідок подій Революції Гідності у 2014 році, що позначило початок принципово нового етапу в генезисі організованої економічної злочинності. Цей період характеризується переходом від жорстко централізованої моделі «захоплення держави» до децентралізованої (мережевої) структури кримінальних впливів, де колишні монопольні схеми розпалися на автономні осередки, інтегровані в оновлені політичні та бізнес-еліти. Попри руйнування «вертикалі ренти», інституційне середовище залишилося ураженим корупційними зв'язками, що дозволило тіньовим бенефіціарам адаптуватися до вимог прозорості та європейської інтеграції, використовуючи ще більш витончені юридичні та фінансові механізми маскуванню [119].

Основними домінантами цього етапу стали розбудова спеціалізованої антикорупційної інфраструктури (НАБУ, САП, АРМА, ВАКС) та водночас системний опір «старої системи», що виражалося у формальному виконанні реформ при збереженні реального контролю над тіньовими потоками. Організована економічна злочинність періоду 2014–2022 рр. почала ще більше активно мімікрувати під легальні ринкові процеси, експлуатуючи недоліки перехідного правосуддя та незавершеність реформи корпоративного управління державними підприємствами. Специфікою цього періоду стало також виникнення нових форм кримінальних посягань у сфері цифрових активів, міжнародної технічної допомоги та масштабних інфраструктурних проєктів, що потребувало від правоохоронної системи принципово нових підходів до документування та розслідування.

Події 2014 року кардинально змінили не лише структуру, а й саму сутність організованої злочинності в Україні. З цього періоду вона перестає бути суто кримінологічною категорією і трансформується у пряму загрозу національній безпеці, конституційному ладу та територіальній цілісності держави. Специфікою цього етапу стала активна інструменталізація кримінальних угруповань спецслужбами країни-агресора для дестабілізації суспільно-політичної ситуації та підтримки терористичних утворень на

тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Гібридна війна, розв'язана РФ проти України, сформувала специфічне дестабілізаційне середовище, що стало потужним каталізатором для якісної та кількісної трансформації організованої злочинності. Створення «сірих зон» на тимчасово окупованих територіях, втрата контролю над частиною державного кордону та переорієнтація ресурсів правоохоронної системи на потреби оборони створили унікальні умови для експансії кримінальних структур. У цей період організована злочинність почала виконувати роль інструменту гібридного впливу, дестабілізуючи економічну безпеку через контрабанду, незаконний обіг зброї та розкрадання бюджетних коштів, спрямованих на потреби сектору безпеки.

Попри активну протидію в межах антитерористичної операції (АТО) та операції Об'єднаних сил (ООС), статистичні дані фіксують стрімку ескалацію активності організованих злочинних угруповань. Аналіз динаміки виявлення таких структур у період з 2016 по 2020 рік (див. Додаток Д) свідчить про перехід криміналітету до вищих рівнів організації та ієрархічності.

Особливе занепокоєння викликає семикратне зростання кількості виявлених злочинних організацій — найбільш небезпечних та структурованих форм кримінальних об'єднань. Це підтверджує тезу про те, що гібридна агресія не лише сприяла виникненню нових банд, а й стимулювала професіоналізацію існуючих угруповань, які почали використовувати умови воєнного стану та соціальної напруги для масштабного проникнення в економічні процеси держави. Таким чином, організована злочинність у цей період остаточно інтегрувалася у структуру загроз національній безпеці, вимагаючи перегляду стратегій протидії.

Критично негативним чинником для системи протидії організованій злочинності стало те, що у 2015 році в межах реформи органів внутрішніх справ було ліквідовано підрозділи Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, а разом із ними фактично припинила функціонування й інформаційно-пошукова система «Скорпіон», у

якій з 1991 року накопичувалися дані про учасників організованих злочинних угруповань, кримінальних авторитетів, їхні зв'язки та трансформацію злочинного середовища. Втрата спеціалізованого підрозділу та централізованої аналітичної бази призвела до руйнування інституційної пам'яті держави у сфері боротьби з організованою злочинністю, ослаблення агентурно-аналітичної роботи, погіршення можливостей щодо системного моніторингу кримінальних мереж і, як наслідок, створила сприятливі умови для повторної консолідації злочинних груп, їх адаптації до нових умов та глибшого проникнення в економічні процеси держави. [120].

Окремим деструктивним вектором розвитку організованої економічної злочинності в період 2014–2021 рр. стало рейдерство, яке в українських реаліях трансформувалося із «недружнього поглинання» у складні багатоступеневі кримінальні схеми із залученням корумпованих представників державного апарату. Згідно з аналітичними даними, протягом 2015–2019 рр. в Україні було зафіксовано майже 1700 рейдерських атак, причому понад 500 із них припали на 2018–2019 рр., що свідчить про інтенсифікацію процесів протиправного перерозподілу корпоративних прав та активів бізнесу. Найвищий рівень ураженості спостерігався у найбільш інвестиційно привабливих регіонах — Києві та Київській області (майже 400 випадків за п'ять років), а також у Дніпропетровській та Львівській областях. Такий масштаб посягань, заснований на підробці документів та втручанні в електронні реєстри, став прямою загрозою економічній безпеці держави, що підтверджується низькими позиціями України у міжнародному рейтингу Альянсу прав власності (англ. Property Rights Alliance), де країна у 2016 році посідала 115-те місце серед 128 держав.

Ключовою ознакою рейдерства як виду організованої злочинної діяльності у цей період стала його висока інституційна витонченість та водночас критично низька ефективність правоохоронної системи щодо притягнення винних до відповідальності. Незважаючи на криміналізацію діянь за статтями 206 та 206-2 КК України, практика засвідчила «статистичну стагнацію»

правосуддя: у період 2017–2019 рр. за фактами протиправного заволодіння майном підприємств виносилося лише по 2–3 вироки на рік на всю країну. Така ситуація зумовлена використанням рейдерами професійного супроводу («чорних реєстраторів», нотаріусів) та отриманням неправосудних судових рішень, що дозволяло легалізувати захоплення активів ще на початкових етапах. У результаті рейдерство у 2014–2021 рр. остаточно сформувалося як системний бізнес-процес організованих злочинних угруповань, де корупція в органах реєстрації та судах виступала гарантом виживаності тіньових схем, попри зусилля держави щодо верифікації реєстраторів та створення антирейдерських комісій [122, с. 216–222].

У контексті аналізу розвитку організованої злочинності в сфері економіки в Україні варто звернути увагу на період 2014–2018 років, який характеризується парадоксальною статистичною динамікою: за офіційними даними Генеральної прокуратури України, кількість зареєстрованих злочинів у сфері господарської діяльності скоротилася майже вдвічі (із 6026 у 2013 р. до 3320 у 2017 р.), що, однак, свідчить не про реальне оздоровлення економіки, а про високу вибірковість та зниження активності правоохоронних органів [123]. На тлі загального падіння реєстрації господарських злочинів спостерігається стрімке, майже семикратне, зростання випадків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (зі 16 випадків у 2013 р. до 108 у 2017 р.), та перехід значної частини економічних посягань у площину кіберзлочинності [124]. Сучасна економічна злочинність демонструє критичний рівень латентності (80–90 %) та зміщення акцентів у бік бюджетної сфери, державного управління та оборони (21 % усіх злочинів на підприємствах), а також сектору інформаційних технологій.

Період 2014–2022 років характеризувався докорінною трансформацією ринку «тіньових» фінансових послуг, коли ліквідація централізованих «податкових майданчиків» призвела до децентралізації та розгалуження конвертаційних центрів. Як зазначає дослідник Є. Іонін, викриття реальних масштабів діяльності цих структур у 2014 році продемонструвало, що системне

відмивання коштів було однією з фундаментальних причин економічної деградації держави. Попри зусилля правоохоронних органів, проблема фіктивного підприємництва зберегла загрозливі масштаби: лише за 2017 рік діяльність 65 виявлених центрів забезпечила тіньовий обіг у 13,6 млрд грн, що свідчить про високу адаптивність кримінальних структур до нових умов державного контролю та їхню здатність ефективно функціонувати навіть у періоди радикальних політичних змін [125, с. 60–67].

Технологічна модель функціонування сучасних конвертаційних центрів у цей період базувалася на створенні складних багаторівневих мереж, де ключову роль відігравали «буферні» підприємства та «транзитні ями». Використовуючи прогалини в адмініструванні ПДВ та корумповані зв'язки у банківському секторі (зокрема на рівні керівників філій), злочинні організації вибудовували ланцюги транзакцій, що дозволяло не лише переводити безготівкові кошти у готівку за винагороду у 2–12%, а й штучно формувати податковий кредит для реального сектора економіки. Важливою особливістю періоду стало використання інструменту банкрутства як захисного механізму: після завершення активного циклу операцій фіктивні фірми-одноденки оперативно ліквідовувалися або змінювали власників («етап прийняття боргів»), що критично ускладнювало роботу органів фінансового моніторингу та податкової міліції [126, с. 470].

Паралельно з функціонуванням тіньових фінансових механізмів у цей період формувалися й масштабні схеми зловживань у стратегічних секторах економіки, зокрема в енергетичній галузі. Показовим прикладом стала справа так званої формули «Роттердам+», у межах якої, за версією НАБУ та САП, у 2016 році посадові особи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, за сприяння представників енергетичного бізнесу забезпечили прийняття нормативної формули ціноутворення на вугілля, що передбачала включення до тарифу витрат на його транспортування з портів Амстердам – Роттердам – Антверпен. Водночас значна частина вугілля фактично закуповувалася на українських

шахтах, що, за оцінкою сторони обвинувачення, призвело до економічно необґрунтованого завищення вартості електроенергії та завдання збитків державним і суспільним інтересам на суму близько 39 млрд грн. Цей кейс демонструє, що корупційні правопорушення у сфері державного регулювання здатні трансформуватися у масштабні економічні злочини, наслідком яких стає системне викривлення ринкових механізмів та завдання значної шкоди фінансовим інтересам держави. [127].

Останнім етапом еволюції економічної злочинності перед 2022 роком стала масштабна цифровізація тіньових потоків через експлуатацію електронних платіжних систем та криптовалютних бірж. Гібридність схем дозволила суб'єктам тіньової економіки легалізувати «брудні» гроші шляхом багаторазових конвертацій між різними видами криптоактивів, що фактично нівелювало можливість традиційного контролю через високу анонімність транзакцій. Використання так званих «дроп-карт», куплених на чорному ринку, для виведення готівки через каси банків або банкомати створило новий тип децентралізованого криміналу. Це змусило державні інституції, зокрема НБУ, переходити від рекомендаційних методів перевірки клієнтів до примусової ідентифікації бенефіціарів, що стало головним викликом для фінансової безпеки України напередодні повномасштабної агресії [128].

Початок повномасштабної збройної агресії у 2022 році став моментом істини для фінансово-економічної системи України, перетворивши питання захисту господарських відносин із площини правопорядку в площину національного виживання. В умовах воєнного стану економіка набула статусу стратегічного тилу, де кожна гривня недовідрахованих податків або виведених через тіньові схеми капіталів безпосередньо конвертується у послаблення Сил оборони та гуманітарну кризу. Цей період (2022–2024 рр.) характеризується безпрецедентним динамізмом: з одного боку, суспільний шок та згуртованість тимчасово знизили рівень корупційного тиску [129], проте з іншого — екстремальні умови воєнного часу створили нові лакуни для маніпуляцій, що потребує глибокого аналізу трансформації економічного криміналу в контексті

його адаптації до умов воєнного стану.

Трансформація економічної злочинності у 2022–2024 роках проявилася через поєднання традиційних тіньових практик (податкові «скрутки», використання фіктивних «номіналів») із новими викликами гібридного характеру. Ключовим трендом стало зміщення акцентів у структурі кримінальних посягань: після короткочасного спаду у 2022 році, вже у 2023 році спостерігалася активізація корупційних проявів у стратегічних сферах — будівництві, земельних відносинах та управлінні оборонними ресурсами. Особливо небезпечною залишається стабільність «кланової» взаємодії між недоброчесним бізнесом та представниками фіскальних органів, що навіть в умовах цифровізації (система СМ КОР) дозволяє вилучати з бюджету до 18 млрд грн щорічно через ПДВ-схеми [130]. Водночас, висока латентність економічних правопорушень спонукає до пошуку нелінійних рішень, де використання штучного інтелекту та аналізу Big Data для моніторингу аномальних транзакцій стає не просто технічною інновацією, а критично необхідним інструментом деанонімізації реальних бенефіціарів злочинних доходів у час, коли державні кордони для капіталу стають дедалі прозорішими.

Якісна еволюція організованих злочинних угруповань у період 2022–2024 років виявилася у їхній здатності до миттєвої опортуністичної адаптації до дефіцитних зон управління, що виникли внаслідок введення воєнного стану. Скориставшись об'єктивною необхідністю держави у децентралізації та спрощенні регуляторних процедур, кримінальні структури здійснили стратегічну переорієнтацію своїх капіталів у сектори з мінімальним рівнем прозорості. Пріоритетними векторами експансії стали потоки міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, а також закриті цикли оборонних закупівель, де пріоритет оперативної доцільності над процедурним контролем дозволив зловмисникам інтегрувати корупційні надбавки у критично важливі ланцюги постачання для Сил оборони.

Наукове підтвердження трансформації корупційних ризиків знаходимо у праці О. Бондаренко, яка обґрунтовує, що воєнний стан виступає специфічним

каталізатором для «переходу» злочинних намірів у найбільш ресурсоміткій сфері. Дослідниця наголошує, що в умовах збройного конфлікту корупція адаптується до кількісних змін у фінансових потоках, що робить гуманітарну допомогу пріоритетним об'єктом для вибудовування нових схем збагачення на фоні вимушеного послаблення антикорупційних процедур [131].

Як зазначають Л. Стрельбицька та М. Стрельбицький, у період 2022–2024 років остаточно сформувалася стійка фінансово-злочинна тріада, що об'єднує кримінальні угруповання, корумпованих представників владних структур та тіньовий капітал, створюючи передумови для реалізації воєнно-політичних цілей агресора через економічні важелі. Особливу загрозу становить зрощення вітчизняних організованих злочинних груп (ОЗГ) із російськими кримінальними мережами, які перебувають під безпосереднім контролем спецслужб рф. Це фактично перетворює традиційні економічні правопорушення на інструмент дестабілізації сектору безпеки і оборони. Така взаємодія дозволяє угрупованням ефективно функціонувати в межах транскордонних кримінальних коридорів, нівелюючи зусилля національних правоохоронних органів та вимагаючи перегляду стратегій контррозвідувального захисту економіки [132, с. 104–112].

Паралельно з транснаціональною експансією, внутрішній вектор трансформації злочинності призвів до появи феномену «корупції на крові», де об'єктом цинічного збагачення стали безпосередні процеси мобілізації та ресурсного забезпечення держави. Нові корупційні канали — від фальсифікації медичних документів про стан здоров'я до організації незаконного перетину державного кордону та маніпуляцій із бронюванням — демонструють критичну вразливість системи державного управління в умовах екстремального тиску. Реальна ефективність протидії часто нівелюється безкарністю організаторів схем та збереженням спроб «ручного управління» органами правопорядку [133].

Емпіричні показники діяльності органів фінансової розвідки та економічної безпеки підтверджують зростання масштабів економічних

правопорушень у воєнний період. Так, за даними Державної служби фінансового моніторингу України, у 2023 році до системи фінансового моніторингу надійшло понад 155 тис. повідомлень про підозрілі фінансові операції, а загальний обсяг фінансових операцій, що містили ознаки легалізації (відмивання) доходів, перевищив 100 млрд грн, за результатами чого правоохоронним органам було передано сотні узагальнених матеріалів для подальшого розслідування [134]. Водночас, за інформацією Бюро економічної безпеки України, у 2023 році аналітичними підрозділами було підготовлено понад 1200 аналітичних продуктів щодо правопорушень у сфері економічної безпеки на загальну суму понад 200 млрд грн, що свідчить про значний масштаб потенційних економічних збитків державі та високий рівень латентності організованої економічної злочинності [135].

Водночас статистичні дані воєнного періоду свідчать про вкрай негативну динаміку кримінально-процесуального тиску в економічній сфері. Згідно з даними аналітичної платформи Opendatabot у 2023 році в Україні було зафіксовано рекордні 43 138 кримінальних проваджень, у межах яких фігурували 5015 приватних компаній, причому до 80 % таких справ не завершуються обвинувальними вироками або взагалі не доходять до судового розгляду [136]. Така статистика може розглядатися як індикатор низької ефективності правоохоронної системи у сфері протидії економічним правопорушенням, а також як потенційний прояв корупційного або процесуального тиску на бізнес, що створює додаткові ризики для економічної стабільності держави теж завдає шкоди економіці як і сама економічна злочинність.

Отже, генезис організованої злочинності у сфері економіки в Україні має закономірний еволюційний характер: від первинного накопичення тіньового капіталу в умовах нормативної лібералізації кінця 1980-х — початку 1990-х років вона послідовно трансформувалася у корпоративно-бюрократичні, а згодом у мережеві кримінальні структури, здатні інтегруватися в легальну економіку та державне управління. Ключова закономірність цього розвитку

полягає у постійному ускладненні форм злочинної діяльності: якщо на ранніх етапах домінували силовий тиск, примітивне вимагання та пряме привласнення ресурсів, то в подальшому організована злочинність перейшла до використання інструментів приватизації, фінансового моніторингу, податкового адміністрування, судового й регуляторного впливу, а нині — цифрових активів, транскордонних фінансових контурів і правових режимів спрощеного контролю. Саме ця послідовна адаптація до змін економічного та інституційного середовища дозволяє розглядати організовану економічну злочинність як гнучку квазіекономічну систему, а не лише як сукупність окремих кримінальних практик.

Разом із тим встановлено, що повномасштабна війна прискорила якісну мутацію: прагнення до незаконного збагачення дедалі тісніше перетинається зі сферами, що безпосередньо впливають на обороноздатність, бюджетну стійкість і ресурси державного виживання. Це дозволяє прогнозувати, що у найближчій перспективі розвиток організованої злочинності в економічній сфері відбуватиметься за кількома взаємопов'язаними тенденціями: подальша цифровізація злочинних схем, поглиблення їх транснаціонального характеру, проникнення у закриті та напівзакриті сегменти воєнної економіки, а також маскування кримінальної діяльності під формально легальні господарські, гуманітарні, логістичні та фінансові операції. Водночас зі збільшенням тривалості воєнного стану посилюватиметься тенденція до ще більшої гібридизації організованої економічної злочинності, коли її функціонування дедалі більше виходитиме за межі економічних посягань і набуватиме ознак інструменту впливу на національну безпеку держави. Відтак перспективний вектор її розвитку полягає не у поверненні до примітивних форм кримінального насильства, а у посиленні інтелектуальної, технологічної та інституційної адаптивності, що вимагає переорієнтації державної політики з реагування на вже вчинені злочини на випереджувальне виявлення ризикових процесів у стратегічних секторах економіки.

2.3. Динаміка глобалізаційних аспектів розвитку організованої економічної злочинності в Україні

Сучасний етап еволюції організованої економічної злочинності в Україні неможливо розглядати у відриві від загальносвітових інтеграційних процесів, які трансформували локальні кримінальні осередки у гнучкі транскордонні мережі. Глобалізація фінансових ринків, стрімка цифровізація розрахунків та прозорість державних кордонів для капіталу призвели до того, що внутрішні детермінанти злочинності дедалі частіше вступають у синергію з міжнародними викликами.

У цьому контексті дослідження динаміки глобалізаційних аспектів дозволяє висвітлити механізми інтеграції вітчизняного криміналітету в глобальні тіньові холдинги, де використання офшорних юрисдикцій, віртуальних активів та схем обходу міжнародних санкцій стає не лише засобом збагачення, а й інструментом геополітичного впливу. Це остаточно стирає межі між національною та транснаціональною економічною злочинністю, вимагаючи від держави переходу до глобальних стандартів фінансового моніторингу та кримінальної юстиції.

Сучасна архітектура організованої злочинності в Україні визначається діалектичним поєднанням факторів глобалізації та воєнної агресії, що зумовлює її перехід до якісно нового рівня — транснаціональної гібридизації. Згідно з концепцією О. Кваші, транснаціональний характер є не просто зовнішньою ознакою, а конститутивною характеристикою вітчизняного криміналітету, що сформувалася в умовах системної незахищеності державних кордонів та втрати територіального контролю. Глобалізація у цьому контексті виступає каталізатором «організаційного переродження» злочинності: явища, які раніше мали хаотичний характер (екстремізм, тероризм), в умовах єдиного інформаційного та фінансового простору набувають чітких ієрархічних форм. Комплексність загроз при цьому полягає у симбіозі кримінальних інтересів із воєнно-політичними цілями агресора, де організовані злочинні угруповання

(ОЗГ) стають інструментом підризу національної безпеки, експлуатуючи лакуни в міжнародному та національному праві [137, с.467–487].

Аналіз глобалізаційних аспектів розвитку злочинності дозволяє виявити критичну суперечність між динамічною мережевою структурою ОЗГ та ригідністю вітчизняної правової системи. О. Кваша слушно вказує на поширення «законодавчого вірусу» — практики хаотичного та безсистемного внесення змін до Кримінального кодексу України (зокрема, щодо «злочинних спільнот» та «злочинного впливу»), що часто суперечить системній будові права. У глобалізованому світі така законодавча незгодженість створює додаткові можливості для маневрування транснаціональних організацій. Більше того, інституційна відокремленість органів кримінальної юстиції (БЕБ, СБУ, НАБУ) та їхня «нездорова міжвідомча конкуренція» прямо протирічать комплексному характеру об'єкта впливу [138].

Аналіз глобалізаційних показників свідчить про поглиблення кримінальної інтеграції України в міжнародні нелегальні ринки під час повномасштабної війни. Згідно з даними Global Organized Crime Index (GІТОС) [139], позиція України у світовому рейтингу злочинності погіршилася з 34-го місця у 2021 році (індекс 6.18) до 31-го місця у 2023 році (індекс 6.48), що стало причиною того, що держава посіла 2-ге місце за рівнем криміналізації в Європі. Такий регрес зокрема зумовлений виникненням нових транскордонних каналів збагачення, серед яких чільне місце посіла нелегальна міграція. Цей сегмент трансформувався у специфічне корупційне кримінальне правопорушення, де організація незаконного перетину кордону для осіб призовного віку стала основою для перепрофілювання цілих злочинних угруповань, які раніше спеціалізувалися на контрабанді підакцизних товарів.

Таку динаміку трансформації та високу адаптивність кримінальних мереж підтверджує також О. Гораш, яка зазначає, що транснаціональна організована злочинність не лише зберегла свій потенціал, а й набула принципово іншої якості, переформатувавши традиційні кримінальні практики під потреби «воєнного ринку». Дослідниця наголошує, що попри розрив старих

логістичних ланцюгів через блокування морських портів, злочинні угруповання продемонстрували надзвичайну гнучкість, миттєво переорієнтувавшись на альтернативні маршрути та нові види діяльності [140, с. 116–125].

У контексті глобалізації організованої економічної злочинності особливу небезпеку становить використання технології розподіленого реєстру як інструменту системного нівелювання державних механізмів фінансового моніторингу. Станом на 2024–2025 роки віртуальні активи залишаються одним із найбільш нерегульованих аспектів вітчизняного законодавства: попри ухвалення профільного закону «Про віртуальні активи» [141] тривала відсутність податкових змін фактично консервує «сіру зону», яку транснаціональні угруповання експлуатують для безперешкодного переміщення капіталів. Як зазначає Д. Мельник, криптовалюта в руках організованої злочинності трансформувалася з простого платіжного засобу в інструмент гібридної агресії, що дозволяє фінансувати розвідувально-підривної діяльність, забезпечувати життєздатність тіньових економічних структур на окупованих територіях та здійснювати закупівлі товарів подвійного призначення в обхід міжнародних санкцій. Специфіка таких транзакцій, що ілюструється кейсами транснаціональних груп кібервимагачів (як-от оператори програми «Clor»), полягає у миттєвій інтеграції злочинних доходів у глобальну фінансову систему через міжнародні біржі (зокрема «Binance»), що робить традиційні методи деанонізації бенефіціарів у межах національних правоохоронних процедур практично неможливими без повної імплементації стандартів FATF та впровадження систем цифрової ідентифікації учасників транзакцій [142, с. 152–162].

Проблема законодавчої невизначеності віртуальних активів не є виключно внутрішньоукраїнською аномалією, а становить глобальний дефіцит правового регулювання, який успішно експлуатується організованою економічною злочинністю. У багатьох країнах світу відсутність чіткої дефініції цифрових активів та механізмів їх моніторингу створює «сірі зони», де кримінальний капітал набуває статусу державно-транспарентного феномену.

Оскільки криптовалюта за своєю суттю є децентралізованою та не підпорядковується жодному національному уряду, вона іманентно володіє транснаціональним характером, стираючи фізичні кордони між відправником та отримувачем. Це створює ситуацію, за якої правопорушення, вчинене в одній юрисдикції, має наслідки або джерела фінансування в іншій, що перетворює кожен крипто-кейс на міжнародне розслідування, де встановлення зв'язку між анонімною адресою гаманця та фізичною особою в реальному світі стає надскладним завданням для національних правоохоронних органів.

Динаміка переміщення злочинних активів зазнала радикальної трансформації, пройшовши шлях від традиційних систем довірчих платежів до миттєвих блокчейн-транзакцій. Якщо раніше транскордонне переміщення великих сум вимагало використання таких механізмів, як Hawala (гавала) [143], що базувалися на фізичній мережі посередників та тривалому часі розрахунків, то сучасна криптовалютна сфера забезпечує геометричну прогресію швидкості. Сьогодні «брудні» кошти конвертуються у цифровий актив і переміщуються в іншу точку земної кулі за лічені хвилини без участі будь-яких централізованих фінансових інституцій. Ця децентралізація унеможливорює традиційне «блокування рахунків» у розумінні банківського нагляду. Попри теоретичну прозорість технології блокчейн, міжнародне співробітництво у цій сфері залишається неналагодженим: правоохоронним органам бракує уніфікованих протоколів взаємодії з глобальними біржами, ресурсів для глибокої блокчейн-аналітики та узгодженої нормативної бази для негайного арешту віртуальних активів у різних юрисдикціях, що дозволяє злочинцям завжди бути на крок попереду офіційного слідства [144, с. 151].

Впровадження цифрових активів остаточно закріпило статус організованої злочинності як транскордонної мережевої структури, яка завдяки правовому вакууму та децентралізації ефективно нівелює державні механізми контролю. Сучасна динаміка блокчейн-транзакцій, що замінила традиційні моделі на кшталт гавали, дозволяє криміналітету миттєво маневрувати активами в глобальному просторі, випереджаючи обмежені можливості

міжнародного правоохоронного співробітництва.

У межах глобалізаційного аналізу варто акцентувати увагу на тому, що Україна в сучасній системі кіберзагроз посідає роль «передового» рубежу, де цифрові злочини остаточно інтегрувалися в механізми гібридної війни. Як обґрунтовує О. Корчинська [145, с .7–16], якщо середньосвітовий показник віктимізації користувачів коливається в межах 40%, то в українському контексті кіберзлочинність набула стратегічного характеру, маючи на меті системне економічне виснаження держави через цілеспрямовані атаки на її фінансовий та соціальний фундамент.

Це призвело до того, що організована економічна злочинність втратила свою традиційну, суто «корисливу» спрямованість, трансформувались у суб'єкта, що системно атакує енергетичний сектор, телекомунікації та державні реєстри. Такий симбіоз отримання прибутку з дестабілізацією національної безпеки фактично стирає межу між класичним криміналом та актом воєнної агресії в кіберпросторі, перетворюючи цифрові правопорушення на інструмент транснаціонального силового впливу, що ігнорує будь-які державні кордони.

Особливої ваги у вивченні транскордонних вимірів кримінальної активності набуває феномен функціонування розгалужених мереж так званих «шахрайських кол-центрів» або «офісів», які трансформувалися у високоорганізовані кримінальні хаби з виразною ієрархічною структурою та міжнародною спеціалізацією. Цей вид організованої економічної злочинності став уособленням «мережевої структури», де географічне розташування зловмисників не має значення для вибору об'єкта посягання, а основним інструментом стає агресивна соціальна інженерія та маніпулятивні психологічні тактики.

Функціонування таких структур демонструє найвищий ступінь адаптивності: вони діють як легальні бізнес-корпорації, використовуючи сучасні системи IP-телефонії та CRM для автоматизації злочинної діяльності в глобальному масштабі. В умовах воєнного стану ці «офіси» не лише масштабували свої операції, таргетовані на іноземні юрисдикції (країни ЄС,

США, Казахстан), а й стали частиною гібридних загроз, оскільки їхня здатність до швидкої акумуляції та виведення капіталу в криптовалютні активи створює стійкі канали фінансування інших видів транснаціональної злочинності.

Ефективність таких кримінальних хабів забезпечується глибокою технологічною завуальованістю та транскордонною координацією, де центри управління та сервери часто знаходяться за межами національної юрисдикції. Використання сучасних VoIP-технологій, анонімайзерів та віртуальних номерів дозволяє злочинцям імітувати телефонні дзвінки з будь-якої точки світу, створюючи ілюзію легітимності для жертв і водночас вибудовуючи нездоланні бар'єри для оперативного відстеження з боку правоохоронців [146]. Така модель доповнюється надзвичайною мобільністю: «офіси» здатні до миттєвої фізичної релокації, переміщуючи свою технічну базу за лічені години, що робить традиційні методи слідства практично малоефективними. Це фактично змінює ландшафт злочинності: на зміну статичним угрупованням прийшли цифрові «кочівники», які експлуатують прогалини в міжнародному праві та відсутність уніфікованих протоколів доступу до транскордонних даних у режимі реального часу [147].

Показовим прикладом транснаціонального характеру функціонування таких кримінальних структур є викриття у 2026 році на території України міжнародного шахрайського кол-центру, діяльність якого була спрямована на громадян країн Європейського Союзу. За даними Національної поліції України, учасники злочинної організації створювали псевдотрейдингові онлайн-платформи, що імітували легальні інвестиційні сервіси, через які за допомогою кол-центрів, месенджерів та телефонних дзвінків переконували іноземних громадян інвестувати кошти у фіктивні фінансові інструменти. Після перерахування коштів доступ до платформ блокувався, а отримані гроші виводилися через підконтрольні фінансові канали та обготівковувалися. Унаслідок діяльності цієї мережі постраждали щонайменше 113 громадян Європейського Союзу, а загальна сума завданих збитків перевищила 100 млн грн. Важливо, що документування злочинної діяльності здійснювалося у

взаємодії з правоохоронними органами Чеської Республіки в межах спільної слідчої групи, що ще раз підтверджує транснаціональний характер сучасних шахрайських схем та необхідність міжнародної координації у протидії таким кримінальним хабам [148].

Водночас системною перешкодою у протидії цій загрозі стає недосконалість Кримінального кодексу України, який уражений так званим «законодавчим вірусом» — хронічною неузгодженістю норм та їхньою концептуальною застарілістю перед обличчям цифрових трансформацій. Попри масштабність явища, вітчизняне законодавство досі не містить спеціальної кримінально-правової норми, яка б чітко регламентувала відповідальність саме за організацію та функціонування шахрайських кол-центрів як специфічних інструментів вчинення кримінальних правопорушень. Через це правоохоронці вимушені вдаватися до класичної кваліфікації за статтею 190 КК України («Шахрайство»), яка часто не охоплює складну ієрархічну структуру «офісів», де ролі технічних адміністраторів, вербувальників та «дроповодів» залишаються юридично розмитими. Відсутність вузькоспеціалізованого законодавчого підґрунтя не лише ускладнює процес формування доказової бази щодо лідерів злочинних організацій, а й створює ефект безкарності, перетворюючи правову невизначеність на живильне середовище для подальшої інституціоналізації економічного криміналу в Україні.

Повномасштабна збройна агресія проти України радикально переформатувала не лише легальні торговельні шляхи, а й архітектуру глобальних кримінальних логістичних ланцюгів. У контексті глобалізації організованої економічної злочинності війна виступила деструктивним чинником для одних схем (зокрема, морського транзиту наркотиків через чорноморські порти) і водночас потужним стимулятором для виникнення нових тіньових коридорів. Трансформація логістики в період 2022–2025 років демонструє перехід кримінальних структур до управління складними потоками товарів подвійного призначення в обхід міжнародних санкцій та формування потенційних ризиків незаконного обігу зброї у глобальному масштабі. Таке

«переливання» кримінального капіталу в дефіцитні логістичні ніші перетворює зону воєнного конфлікту на стратегічний вузол, де інтереси транснаціональних ОЗУ безпосередньо загрожують міжнародним режимам нерозповсюдження та ефективності санкційного тиску на агресора.

Емпіричним підтвердженням функціонування цих оновлених мережевих структур стали дані журналістських розслідувань (зокрема видання «Верстка», 2023), які висвітлили існування глобальної «санкційної діри». Організована економічна злочинність сформувала стійку систему «тіньового імпорту», яка дозволяє агресору нівелювати ефект міжнародних обмежень через закупівлю критично важливих компонентів — від мікросхем для ракетного виробництва на суму понад 500 млн доларів США до верстатів для оборонних заводів та запчастин для цивільної авіації. Основним інструментом цієї схеми стала реєстрація розгалуженої мережі фіктивних компаній у третіх країнах, таких як Китай, Гонконг, Туреччина, ОАЕ, а також країнах колишнього СРСР (Казахстан, Киргизстан, Вірменія). Ці структури викупувають підсанкційні товари безпосередньо у західних виробників, маскуючи кінцевого бенефіціара за іноземними засновниками, що дозволяє успішно проходити комплаєнс-контроль та здійснювати реекспорт в обхід експортних обмежень ЄС та США [149].

У межах цього дослідження така динаміка свідчить про те, що організована економічна злочинність остаточно трансформувалася у провайдера «гібридної логістики». Межа між легальним бізнесом та кримінальними практиками стає дедалі прозорішою: компанії-посередники інтегруються у ланцюги постачання як «тіньові брокери», де прибуток формується не за рахунок незаконності самого товару, а за рахунок нелегальності обраного маршруту та кінцевого отримувача. Використання складних багатошарові ланцюгів (до 5–7 посередників) та транзакцій у криптовалюті робить ці потоки невидимими для традиційного фінансового моніторингу. Таким чином, сучасні транснаціональні ОЗУ експлуатують асиметрію глобальних ринків і правові лакуни в юрисдикціях третіх країн,

перетворюючи обхід санкцій на високотехнологічний професійний сервіс, що підриває світовий порядок та економічну безпеку України.

На сучасному етапі організована злочинність остаточно трансформувалася в інструмент ведення гібридної війни, де спецслужби диктаторських режимів, зокрема РФ, активно використовують кримінальні мережі для досягнення стратегічних геополітичних цілей. Застосування так званої «гострої сили» дозволяє агресору проникати в політичні та інформаційні середовища демократичних країн, використовуючи злочинні організації як проксі-сили для проведення психологічних операцій та дестабілізації. Такий підхід забезпечує Кремлю «правдоподібне заперечення» оскільки залучення криміналітету або неформальних груп дозволяє здійснювати операції нижче порогу відкритого збройного конфлікту, водночас ефективно підриваючи єдність західних альянсів та демократичні норми [150].

Операційна життєздатність таких мереж забезпечується прямим кураторством з боку російських спецслужб (ФСБ, СВР), які фактично перетворили організовану злочинність на функціональний підрозділ державної машини. Кримінальні структури залучаються до реалізації «активних заходів», що включають нелегальну закупівлю підсанкційної мікроелектроніки для потреб ВПК (кейс мережі *Serniya* та операцій Максима Єрмакова) та формування «чорних кас» для фінансування закордонних операцій впливу [151].

Показовим прикладом поєднання економічної злочинності, приватного збагачення та загроз національній безпеці стала справа підприємства «Мотор Січ». За даними Служби безпеки України, у 2022 році керівництво компанії було викрито у незаконному постачанні авіаційних двигунів для російських бойових вертольотів типу Мі-8АМТШ-ВН «Сапсан», Ка-52 та Мі-28Н, які використовувалися збройними силами РФ під час повномасштабного вторгнення в Україну. Слідством встановлено, що відповідні поставки здійснювалися у змові з представниками російського оборонного концерну «Ростех» та реалізовувалися через мережу підконтрольних комерційних

структур у кількох країнах Близького Сходу, Європи та Східної Азії з метою обходу торговельних обмежень. Така схема демонструє, що економічна діяльність стратегічних підприємств може використовуватися як інструмент незаконного збагачення, водночас створюючи прямі загрози обороноздатності держави [152].

Трансформація економічної злочинності в умовах війни виявляється у її функціональному підпорядкуванні цілям гібридної агресії, де, за висновками О. Горошка, кримінальний прибуток стає вторинним щодо завдання системної дестабілізації національної безпеки. Сучасні ОЗУ, діючи під кураторством іноземних спецслужб, експлуатують цифрові платформи (даркнет-маркетплейси, криптовалютні міксери) не лише для легалізації доходів, а й для формування «чорних кас» воєнної розвідки. Така гібридизація призводить до того, що традиційні економічні правопорушення — від незаконного обігу підакцизних товарів до кібератак на фінансові установи — перетворюються на акти економічного саботажу, спрямовані на ослаблення обороноздатності та руйнування інфраструктурного потенціалу держави. [153, с. 77–83].

Узагальнення результатів проведеного аналізу дає підстави встановити, що глобалізаційні процеси стали ключовим фактором трансформації організованої економічної злочинності в Україні, сприявши її переходу від локальних кримінальних осередків до гнучких транскордонних мереж. Цифровізація фінансових операцій, розвиток віртуальних активів та відкритість міжнародних фінансових потоків створили нове середовище функціонування кримінального капіталу, у якому злочинні угруповання здатні швидко переміщувати ресурси між юрисдикціями, використовуючи офшорні структури, криптовалютні інструменти та складні логістичні ланцюги. Виявленою закономірністю є те, що сучасні організовані злочинні структури дедалі частіше функціонують у форматі мережевих платформ, де географічні межі втрачають значення, а ключовим ресурсом стає доступ до глобальних фінансових і технологічних інфраструктур.

Водночас повномасштабна війна істотно змінила функціональне

навантаження організованої економічної злочинності, перетворивши її з інструмента незаконного збагачення на елемент гібридної протидії державі. Закономірністю воєнного періоду стало поєднання економічних правопорушень із загрозами національній безпеці: кримінальні мережі беруть участь у схемах обходу міжнародних санкцій, нелегальному постачанні товарів подвійного призначення, кіберопераціях та фінансовому забезпеченні дестабілізаційних процесів. Така трансформація безпосередньо кореспондується з раніше встановленими у дослідженні геополітичними детермінантами організованої економічної злочинності, відповідно до яких кримінальні мережі можуть використовуватися державами-агресорами як інструмент гібридного впливу на економічну та оборонну стійкість України.

Висновки до розділу 2

Другий розділ дисертації присвячений кримінологічній оцінці сучасних форм проявів організованої злочинності у сфері економіки, дослідженню генезису її розвитку в Україні та визначенню впливу глобалізаційних процесів і воєнних факторів на трансформацію цього явища.

1. Встановлено, що сучасні форми проявів організованої злочинності у сфері економіки трансформувалися із сукупності окремих господарських посягань у мережеву адаптивну систему, яка використовує правові прогалини, цифрові фінансові інструменти, корупційні зв'язки та режими спрощеного регулювання для проникнення у стратегічні економічні процеси. З'ясовано, що в умовах повномасштабної війни сформувалися нові криміногенні ніші, пов'язані з оборонними закупівлями, гуманітарними потоками, податково-митним адмініструванням та цифровими активами, у яких економічні правопорушення безпосередньо перетинаються з питаннями обороноздатності та національної безпеки, що зумовлює їх трансформацію з джерела фінансових втрат у чинник послаблення економічної та ресурсної стійкості держави.

2. Встановлено, що розвиток організованої злочинності у сфері

економіки в Україні має еволюційний характер і відображає послідовну трансформацію від примітивних форм кримінального перерозподілу ресурсів до складних мережових структур, інтегрованих у легальну економіку та інститути державного управління. Спрогнозовано, що з триванням воєнного стану пропорційно посилюватиметься тенденція до гібридизації організованої економічної злочинності, за якої її функціонування дедалі більше виходитиме за межі суто економічних посягань і набуватиме ознак інструменту впливу на національну безпеку держави, що проявлятиметься у зростанні її інтелектуальної, технологічної та інституційної адаптивності.

3. Встановлено, що глобалізаційні процеси суттєво трансформували організовану економічну злочинність в Україні, сприявши її переходу від локальних кримінальних структур до транскордонних мереж, що функціонують через глобальні фінансові інфраструктури, офшорні юрисдикції та інструменти віртуальних активів. Визначено, що в умовах повномасштабної війни така мережевість посилює зв'язок економічних правопорушень із загрозами національній безпеці, оскільки кримінальні структури залучаються до обходу міжнародних санкцій, нелегального постачання товарів подвійного призначення та фінансового забезпечення дестабілізаційних процесів, що перетворює організовану економічну злочинність на елемент гібридного впливу на економічну та оборонну стійкість держави.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Актуальні питання формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки в Україні

У контексті сучасної політичної та юридичної науки державна політика інтерпретується не як статичний акт волевиявлення влади чи сукупність декларативних норм, а як складний динамічний процес, що охоплює всю повноту урядових дій — від артикуляції намірів до досягнення фінальних результатів. Згідно з підходом П. Керні [154], таке розуміння дозволяє розглядати державну політику як цілісний цикл, де стратегічні орієнтири держави трансформуються у практичні заходи через механізми проектування, впровадження та ретроспективної оцінки їхньої ефективності.

Важливою характеристикою державної політики є подолання класичної дихотомії між політичним рішенням та адміністративним виконанням, оскільки її успіх безпосередньо залежить від дискреції виконавців на місцях та залучення недержавних суб'єктів — приватного сектору та громадянського суспільства. Таким чином, у сфері протидії організованим економічній злочинності державна політика виступає як стратегічний інструмент врядування, що поєднує правові обмеження з операційною спроможністю адміністративних структур адаптуватися до мінливих кримінальних загроз у межах єдиного політичного курсу.

Узагальнюючи теоретичні підходи до розуміння цього явища, державну політику можна визначити як цілеспрямовану систему принципів та діяльності зі здійснення державної влади, що виступає відповіддю на практичні проблеми суспільного розвитку. Зокрема, дослідник Л. Пал [155] трактує її як обраний державними органами напрям дії або утримання від неї, що має на меті

розв'язання конкретної сукупності взаємопов'язаних проблем. Такий підхід підкреслює, що політика є не просто набором щоденних розпоряджень, а послідовною системою управлінських впливів, об'єднаних єдиною метою, спільним об'єктом та принципами діяльності. Таким чином, зміст державної політики постає як оптимальний синтез об'єктивних тенденцій розвитку суспільства та суб'єктивних намірів політичних акторів.

Специфічною особливістю державної політики є її багатосуб'єктність та складний «горизонтальний» характер взаємодії, що фундаментально відрізняє її від щоденних лінійних рішень окремих відомств. Б. Гогвудта Л. Ган наголошують, що якщо поодинокі рішення можуть прийматися ізольованими агентами, то державна політика зазвичай передбачає встановлення мережових зв'язків між багатьма індивідами, групами та організаціями. Це формує так званий «залізний трикутник» співпраці між законодавчими та виконавчими органами влади, а також громадськими об'єднаннями, де кожна сторона відіграє свою роль у процесі артикулювання суспільних інтересів. Взаємодія цих агентів забезпечує всеосяжний характер політики, оскільки справжній її зміст часто визначається не лише законодавчим актом, а й діяльністю агентств із делегованими повноваженнями та їхньою здатністю до координації спільних зусиль [156].

Попри усвідомлений характер розробки стратегічних рішень, реалізація державної політики нерідко стикається із системними викликами, що призводять до виникнення ефекту «зміни азимута» — ситуації, коли фінальні результати суттєво відхиляються від запланованих цілей. Основними проблемами у цьому контексті виступають недостатнє фінансове забезпечення, слабкість інституційного контролю та відсутність дієвих процедур моніторингу та оцінювання реального соціального ефекту. Крім того, можливості державного апарату в об'єктивному аналізі суспільних проблем часто обмежені політичною кон'юнктурою, партійною належністю діячів та лобістським впливом вузьких груп. Це створює загрозу використання державних ресурсів у приватних інтересах, що вимагає залучення незалежного наукового потенціалу

та «фабрик думок» для забезпечення фахової експертизи та легітимізації прийнятих урядом рішень [157].

Виходячи з викладеного, стає очевидним, що теоретичне осмислення державної політики є лише фундаментом, на якому має базуватися прикладний аналіз конкретних управлінських викликів. У цьому контексті перехід до дослідження актуальних питань формування стратегії протидії організованій економічній злочинності є критично необхідним кроком, адже без виявлення практичних прогалин у сучасних механізмах державного врядування неможливо забезпечити наукову обґрунтованість результатів та досягти мети цього дослідження. Саме детальне вивчення проблемних аспектів на стадіях дизайну та реалізації антикримінального курсу держави дозволяє сформулювати дієві пропозиції щодо нейтралізації гібридних загроз та зміцнення економічної безпеки України в умовах воєнного стану та подальшого відновлення.

Сучасна державна політика у сфері протидії організованій економічній злочинності трансформувалася у складну багаторівневу систему, що поєднує нормативно-правові, фінансово-моніторингові та технологічні інструменти стримування кримінальних загроз. Сьогодні вона розглядається не просто як сукупність каральних заходів КК України, а як стратегічна діяльність держави з мінімізації інфраструктурних умов функціонування транснаціональних мереж через синергію кібербезпеки, економічної розвідки та міжнародної дипломатії.

Для здійснення ґрунтовного аналізу актуального стану та проблемних аспектів формування державної політики у сфері протидії організованій економічній злочинності, необхідно перш за все систематизувати її ключові структурні елементи. Оскільки цей вид політики є багаторівневим конструктом, його ефективність безпосередньо залежить від скоординованості стратегічного планування, інституційної взаємодії та міжнародної інтеграції. Представлена у Додатку Е архітектура відображає комплексний характер сучасного державного механізму, що дозволяє перейти від фрагментарних заходів до системного стримування кримінальних загроз через поєднання нормативно-правових

інструментів з аналітичними та технологічними засобами реагування.

Оцінюючи актуальний стан формування державної політики у сфері протидії організованих злочинності, ключове значення слід приділити Стратегії, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1126-р. Цей документ виступає засадничим інструментом стратегічного планування, оскільки він офіційно легітимізував перехід України до європейських стандартів управління криміногенними ризиками через впровадження трьохетапної моделі: проведення комплексної оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна), визначення обмеженої кількості стратегічних цілей та розробку комплексних планів заходів. Такий підхід дозволяє трансформувати антикримінальний курс держави з реактивної моделі ситуативного реагування у проактивну систему стратегічного менеджменту, де ідентифікація ризиків та аналітичне прогнозування стають базисом для прийняття управлінських рішень на найвищому державному рівні [158].

Особливий акцент у межах реалізації положень Стратегії зроблено на захисті економічного суверенітету від деструктивного впливу кримінальних мереж, які в умовах гібридної агресії використовуються спецслужбами іноземних держав як інструмент дестабілізації національної безпеки. Державна політика у цій сфері орієнтована на системну протидію «тінізації» економіки шляхом виявлення і припинення функціонування джерел доходів ОЗУ, відстеження грошових потоків та повернення активів, одержаних злочинним шляхом. Водночас документ констатує необхідність подолання інституційної розрізненості через чітке розмежування функцій між спеціальними підрозділами (Національної поліції та СБУ) та іншими суб'єктами, що сприяють боротьбі з економічним криміналом (БЕБ, Держфінмоніторинг, АРМА), що створює передумови для побудови інтегрованої системи інституційного забезпечення згідно з вимогами Угоди про асоціацію з ЄС.

Для деталізації механізму реалізації державної політики необхідно звернутися до практичного інструментарію, закріпленого у Плані заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю (Розпорядження

КМУ № 850-р). Якщо сама Стратегія виступає концептуальним «дизайном» політики, то План заходів переводить її у площину конкретних управлінських, нормативно-творчих та операційних завдань. Ключовим вектором тут постає інституційне переформатування, що передбачає не лише чітку конкретизацію функцій спеціальних підрозділів Національної поліції та СБУ, а й нормативне закріплення статусу Національного координатора [160].

Додатковим стратегічним орієнтиром реформування правоохоронного сектору виступає Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, який фіксує системні проблеми функціонування кримінальної юстиції та визначає напрями їх подолання. У документі прямо вказується на низку інституційних дисфункцій, зокрема перевантаження органів досудового розслідування, нечіткість розмежування компетенції між різними правоохоронними органами, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків, а також недостатню ефективність міжвідомчої координації. Як механізми їх подолання передбачено запровадження ризик-орієнтованих підходів, розвиток інформаційно-аналітичної діяльності та стратегічного прогнозування, посилення міжвідомчої взаємодії, модернізацію правових засад оперативно-розшукової діяльності, а також комплексну цифрову трансформацію системи органів правопорядку. У сукупності такі орієнтири фактично кореспондуються з виявленими у дослідженні структурними проблемами протидії організованій економічній злочинності, що підтверджує актуальність формування інтегрованої моделі інституційного реагування на сучасні криміногенні виклики.

Нормативним втіленням запиту на подолання відомчої розрізненості стала реєстрація у Верховній Раді законопроєкту № 13676 «Про внесення змін до Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" щодо утворення Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національного координатора)». Згідно з пояснювальною запискою до проєкту, ця ініціатива

безпосередньо реалізує пункт 31 Плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії щодо створення саме постійного національного координатора. Передбачається, що новостворена Комісія перебере на себе функції, які наразі тимчасово покладені на МВС України, та здійснюватиме системний моніторинг і оцінку стану реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю. Ключовою новелою є надання Координатору повноважень щодо розроблення комплексних планів заходів на основі затверджених пріоритетів, а також узагальнення інформації про стан їх виконання або конкретні причини деформації запланованих результатів. Такий підхід має змінити логіку управління — від простого звітування до глибокого аналізу ефективності антикримінальних заходів. Однак станом на грудень 2025 року цей законопроект лише був направлений на повторне перше читання, що робить перспективи його прийняття найближчим часом примарними [161; 162].

Водночас запропонована модель Національного координатора викликає низку концептуальних застережень щодо її узгодженості з чинною системою публічного управління у сфері протидії організованій злочинності. Насамперед потребує додаткового обґрунтування питання розмежування повноважень такого координатора з уже існуючими інституційними механізмами координації. Зокрема, відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» [163]. саме органи прокуратури здійснюють координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, тоді як Рада національної безпеки і оборони України виконує функцію стратегічної координації сектору безпеки і оборони. За відсутності чіткого нормативного розмежування компетенції виникає ризик формування паралельних управлінських контурів, що може призвести не до посилення міжвідомчої взаємодії, а до додаткової бюрократизації процесу прийняття рішень у сфері протидії організованій злочинності.

Крім того, з огляду на задекларовану у попередніх частинах дослідження необхідність забезпечення інституційної незалежності Бюро економічної безпеки України, окремого аналізу потребує потенційний ризик використання

інституту Національного координатора як інструменту адміністративного впливу на орган досудового розслідування. Оскільки запропонована модель передбачає функціонування координатора у системі виконавчої влади, відсутність чітко визначених процесуальних запобіжників може створити передумови для опосередкованого впливу на пріоритети діяльності правоохоронних органів, що суперечить загальноєвропейському принципу функціональної автономії органів кримінального переслідування.

Також варто зазначити, що запропонована законопроектом модель має переважно організаційний характер і не містить чітких механізмів вирішення однієї з ключових проблем, виявлених у розділі 2 цього дослідження, — відсутності ефективного взаємного доступу між правоохоронними органами до відомчих інформаційних систем та аналітичних баз даних. Без створення єдиної інформаційно-аналітичної інфраструктури, що забезпечувала б інтеграцію даних БЕБ, СБУ, митних органів та інших суб'єктів протидії економічній злочинності, інституційне запровадження координатора ризикує залишитися формальним організаційним нововведенням, яке не вплине на реальну ефективність державної політики у цій сфері.

Таким чином, запропонована Кабінетом Міністрів України модель Національного координатора потребує подальшого концептуального доопрацювання з урахуванням необхідності забезпечення інституційної незалежності правоохоронних органів та реальної інтеграції їхніх аналітичних ресурсів.

Логічним продовженням аналізу програмних документів є оцінка проміжних результатів їх виконання, що була представлена у звітах Міністерства внутрішніх справ України за червень 2025 року. Під час підбиття підсумків реалізації Стратегії № 1126-р було констатовано успішне завершення циклів оцінювання за системою SOCTA та перехід до фінального етапу виконання комплексних планів заходів, що дозволило спільними зусиллями понад 20 державних органів вийти на завершальну стадію п'ятирічного циклу. Водночас ініціювання розробки наступного стратегічного документа на період

2026–2030 років за сприяння УНЗ ООН та КМЄС підкреслює, що завершення окремих етапів плану не означає автоматичного подолання кримінальних викликів, а лише знаменує перехід до нового етапу переосмислення підходів. Такий стан справ вимагає глибшого дослідження актуальних проблем державної політики, серед яких на перший план виходять інерційність інституційних механізмів, складність міжвідомчої координації в умовах воєнного стану та потреба у швидкій адаптації правоохоронної системи до новітніх форм організованої економічної злочинності [164].

Аналіз практичної реалізації програмних положень Стратегії (2020 р.) та Плану заходів свідчить про наявність суттєвого розриву між задекларованими європейськими стандартами та реальним нормативним підґрунтям, що створює ситуацію стратегічного дисбалансу. Зокрема, ігнорування потреби в одночасному оновленні базового законодавства призводить до того, що новітні аналітичні інструменти, такі як методологія SOCTA, намагаються інтегрувати в інституційну систему, яка концептуально залишається незмінною протягом десятиліть. Така невідповідність тягне за собою розпорошення ресурсів та «розмивання» відповідальності між суб'єктами протидії, оскільки задекларована у Стратегії трирівнева модель розподілу органів (ті, що здійснюють, беруть участь або сприяють) досі не знайшла свого відображення у профільному законі, залишаючи координацію міжвідомчих зусиль на рівні декларацій та тимчасових робочих груп [165].

Визначальним чинником такої інституційної інерції є критична застарілість фундаментальної правової бази. Як зазначає О. В. Федосова, Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» 1993 року, попри його важливе значення для становлення системи протидії організованій злочинності, у сучасних умовах уже не повною мірою відповідає актуальним потребам правозастосування. Зокрема, після виключення статті 12 у законі фактично не залишилося чіткого переліку повноважень спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, через що окремі питання практичної діяльності регулюються підзаконними

актами.

Ситуація, за якої функції органів правопорядку не впливають безпосередньо із закону, не лише суперечить принципу правової визначеності, а й підриває легітимність усієї державної політики. Відтак, нагальним питанням є системне оновлення статей 5 та 12 вказаного Закону з метою приведення їх у відповідність до Стратегії та чіткого законодавчого закріплення повноважень спеціалізованих підрозділів [166].

Глибока деформація організаційно-правового механізму проявляється передусім через порушення ієрархії нормативно-правових актів та системне дублювання функцій компетентних органів, що нівелює проактивний потенціал державної політики. Ситуація, за якої правовий статус та повноваження провідних суб'єктів протидії, зокрема Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, де-факто визначаються відомчими положеннями (зокрема, Наказом МВС № 1077), вступає у пряму суперечність із засадничою статтею 4 профільного Закону, яка забороняє підзаконним актам встановлювати права та обов'язки, що не впливають із законів України. Більше того, ігнорування запропонованої науковцями, зокрема О. Федосовою, трирівневої системи розподілу суб'єктів за функціональним призначенням (основна функція, участь, сприяння) призводить до хаотичного нашарування компетенцій. На практиці це виглядає як паралельне виконання аналогічних завдань оперативними підрозділами СБУ, Національної поліції та Бюро економічної безпеки, що не лише розпорошує обмежений державний ресурс, а й створює умови для міжвідомчої конкуренції за «резонансні» справи замість системної ліквідації кримінальної інфраструктури [167].

Також актуальним залишається подолання й інших більш критичних колізій нормативного забезпечення. У процесі цього дослідження вже було виявлено низку суттєвих недоліків, що деформують правозастосовну практику: зокрема, надмірну складність диспозиції статті 209 КК України, «нормативну розсинхронізацію» при встановленні предикатного діяння та наявність нерегульованої конкуренції між загальними і спеціальними складами злочинів.

Наслідком такої законодавчої недосконалості є системна деградація механізму реалізації державної антикримінальної стратегії, що проявляється у таких аспектах:

- *Процесуальна девальвація статусу «організованості»:* через складність доведення ієрархічності та стійкості груп у фінансових схемах, правоохоронні органи часто змушені перекваліфікувати дії на менш тяжкі статті, що дозволяє лідерам ОЗУ уникати невідворотного покарання.

- *Інституційна інерція:* «законодавчий вакуум» навколо повноважень спеціалізованих підрозділів (після виключення ст. 12 профільного Закону) змушує суб'єктів політики діяти у межах підзаконних актів, що ставить під загрозу легітимність усієї превентивної діяльності.

- *Фіктивність стратегічного планування:* за відсутності дієвого інструментарію доказування, навіть найбільш амбітні плани заходів стратегічного планування перетворюються на формальні звіти про кількість зареєстрованих справ, які не мають реального судового фіналу.

Однією з найгостріших деструктивних характеристик сучасного організаційно-правового механізму є успадкована практика «ручного управління» правоохоронними структурами з боку політичних еліт, що призводить до підміни системної міжвідомчої координації критеріями ситуативної політичної доцільності. За таких умов формування державної політики втрачає свою стратегічну тяглість, а межі повноважень ключових суб'єктів — СБУ, ДБР та Національної поліції — залишаються розмитими, що створює зони нездорової інституційної конкуренції або, навпаки, взаємної бездіяльності, особливо у сфері протидії транснаціональним кримінальним мережам, де інтереси відомств постійно перетинаються.

Ситуація ускладнюється функціонуванням стійкої фінансово-злочинної тріади у складі «ОЗУ — корупція — представники влади», де залученість службових осіб різних рівнів у кримінальні схеми перетворює міжвідомчу взаємодію на суто формальний ритуал. Як наслідок, реальний механізм координації правоохоронців «заїдає» саме на рівні конфлікту інтересів та

корупційної залежності суб'єктів врядування, що робить неможливим перехід до проактивної моделі боротьби з організованою економічною злочинністю та консервує тіньові сектори національної економіки навіть в умовах правового режиму воєнного стану [168, с. 115–119].

Особливої уваги у контексті інституційної архітектури протидії організованій економічній злочинності потребує питання розмежування підслідності між БЕБ, НАБУ та СБУ. Практика досудового розслідування свідчить, що у випадках діяльності організованих злочинних спільнот у сфері оборонних закупівель, військово-промислового комплексу або постачання товарів подвійного призначення нерідко виникає накладання юрисдикцій кількох правоохоронних органів одночасно. У таких ситуаціях фінансово-економічний характер злочину зумовлює інтерес БЕБ, наявність корупційної складової може відносити провадження до підслідності НАБУ, тоді як наявність загроз державній безпеці або зв'язків із державою-агресором обумовлює залучення СБУ. Така багатовимірність кримінальних правопорушень створює ризик конфліктів компетенції, що безпосередньо впливає на ефективність досудового розслідування.

Нормативною основою визначення підслідності в Україні є стаття 216 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює розподіл кримінальних правопорушень між органами досудового розслідування залежно від їх правової кваліфікації. Водночас зазначена норма не містить чіткого процесуального алгоритму вирішення ситуацій, коли кримінальне провадження одночасно містить ознаки підслідності кількох органів.

Додатковим фактором, що ускладнює розмежування підслідності між правоохоронними органами, є полікримінальний характер діяльності сучасних організованих злочинних угруповань. Як зазначає К. В. Цимбаленко, характерною ознакою таких структур є спеціалізація одночасно на кількох видах злочинної діяльності, що призводить до вчинення кримінальних правопорушень у реальній або ідеальній сукупності. За таких умов документування діяльності організованого угруповання нерідко охоплює

кримінальні правопорушення, які відповідно до положень ст. 216 КПК України віднесені до підслідності різних органів досудового розслідування, що об'єктивно створює передумови для виникнення конфліктів компетенції [169, с. 22–24].

Таким чином, зазначені проблеми зумовлюють потребу у впровадженні чіткого алгоритму вирішення спорів щодо підслідності, який дозволив би системно врегулювати конфлікти компетенції між БЕБ, НАБУ та СБУ у складних багатокомпонентних кримінальних провадженнях.

Окрім процесуальних труднощів, визначальним викликом залишається інституційна консервативність та технологічне відставання правоохоронної системи, що не встигає за стрімкою адаптацією криміналу до умов цифрової економіки. Сучасні організовані злочинні угруповання (ОЗГ) ефективно використовують інтернет-технології та механізми «тіньового» виведення капіталу, тоді як державний механізм часто спирається на застарілі аналітичні методи, що не дозволяють оперативно відстежувати транснаціональні фінансові потоки. Відтак, актуальним питанням державної політики є не лише формальне оновлення Стратегії, а докорінна цифровізація системи моніторингу та обліку, яка б забезпечила перехід від хаотичної фіксації правопорушень до проактивного стратегічного управління, де кожне рішення ґрунтується на науково інтерпретованих даних про глибинні детермінанти економічної злочинності [170].

Критично важливою проблемою, що фундаментально нівелює результативність антикримінальних заходів, є системний дефіцит кваліфікованого кадрового забезпечення суб'єктів протидії економічній злочинності. Ця деструктивна тенденція набула хронічного характеру в ході перманентного реформування правоохоронного сектору, розпочатого у 2014 році, що призвело до розмивання професійного ядра та втрати інституційної спадковості. Ситуація загострюється тим, що процеси глобалізації та стрімка цифровізація економічних відносин сформували запит на принципово нові компетенції. Як свідчить практика, чинна система як відомчої, так і цивільної

освіти виявилася нездатною оперативно адаптуватися до цих викликів, консервуючи застарілі методичні підходи. Це зумовлює критичну потребу в радикальній трансформації освітнього компонента державної політики, що має передбачати не просто формальне навчання, а створення гнучкого механізму безперервної перепідготовки кадрів, здатних ефективно протидіяти високотехнологічним формам організованої злочинності в умовах сучасного динамічного світу.

Процес інтеграції України до Європейського Союзу виступає ключовим каталізатором модернізації державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки в Україні, що на сучасному етапі концентрується навколо виконання жорстких бенчмарків кластера «Основи» (англ. Fundamentals). Зокрема, успішне проходження переговорів за Розділами 23 і 24 прямо корелює зі спроможністю держави забезпечити не декларативну, а змістовну імплементацію європейських стандартів у сфері верховенства права та протидії системній економічній злочинності.

Конкретизація євроінтеграційних вимог у межах Розділу 24 («Юстиція, свобода та безпека»), що входить до ключового переговорного кластера «Основи», фокусує увагу на необхідності переходу від суто нормативного забезпечення до практичної імплементації європейського *acquis*. Пріоритетним бенчмарком для України визначено формування надійного «треку розслідувань» та вироків у сфері боротьби з організованою злочинністю, що прямо корелює з потребою подолання виявленої раніше у цьому дослідженні низької результативності правоохоронних органів. Згідно з висновками скринінгового звіту, стратегічними завданнями за цим Розділом є повноцінне впровадження методології SOCTA, чітке розмежування повноважень між силовими структурами з обмеженням слідчого мандата СБУ, а також інституційне зміцнення БЕБ та АРМА. Крім того, ключовими технічними показниками успішності реформи визначено створення єдиного реєстру банківських рахунків для оперативного доступу до фінансових даних та ухвалення Стратегії фінансових розслідувань, що має забезпечити системну

стійкість сектору безпеки в умовах адаптації до стандартів ЄС [171]. Таким чином, виконання бенчмарків Розділу 24 потребує зміщення фокусу з декларативної адаптації норм на їхню фактичну результативність. Ключовим викликом залишається подолання інституційної розрізненості та формування реального треку судових вироків, без чого перехід до проактивної європейської моделі управління економічною безпекою залишатиметься виключно нормативною імітацією.

Важливою складовою державної політики у сфері економічної безпеки є не лише безпосередня протидія вже вчиненим правопорушенням, а й превентивна діяльність, спрямована на випередження кримінальних викликів. Як зазначає С. І. Бугера [172, с.23–27], запобігання злочинності у сфері економіки сьогодні слід розглядати як складну багаторівневу суспільну діяльність, ефективність якої в умовах активної цифровізації напряду залежить від технологічної модернізації правоохоронного інструментарію. У цьому контексті ключову роль відіграє ризик-орієнтований підхід, який був згадуваний раніше, що дозволяє суб'єктам контролю (зокрема БЕБ) відійти від моделі тотальних перевірок до точкового аналізу найбільш вразливих сегментів ринку. Реалізація цієї стратегії стає можливою завдяки впровадженню технологій Big Data, що забезпечують обробку колосальних масивів інформації з державних реєстрів та банківських систем для автоматичного виявлення прихованих детермінантів злочинності та прогнозування шахрайських схем ще до моменту спричинення реальних збитків бюджету. Такий підхід, керований аналітикою, дозволяє трансформувати державну політику у гнучку систему стратегічного менеджменту ризиків, здатну нейтралізувати ієрархічні кримінальні структури через превентивну ліквідацію їхньої фінансової бази в умовах глобального кіберпростору.

Водночас ефективність аналітично орієнтованої моделі протидії економічній злочинності значною мірою залежить від збереження та розвитку спеціалізованих інформаційних інструментів, що забезпечують накопичення та систематизацію даних про суб'єктів кримінального середовища. У цьому

контексті показовим є вже згадане у попередньому розділі рішення про припинення функціонування інформаційної системи «Скорпіон», яка тривалий час використовувалася правоохоронними органами для обліку осіб, пов'язаних з організованими злочинними угрупованнями, а також для фіксації їхніх контактів, сфер впливу та кримінального досвіду. Ліквідація такого інструменту фактично ускладнила можливість системного аналізу кримінального середовища, оскільки значна частина професійних злочинців після звільнення з місць позбавлення волі повертається до участі в організованих кримінальних структурах або відновлює попередні злочинні зв'язки. За відсутності централізованих аналітичних масивів даних про таких осіб державна політика у сфері протидії організованій злочинності ризикує втратити важливий елемент превентивного контролю, що суперечить задекларованому переходу до ризик-орієнтованої та аналітично керованої моделі діяльності правоохоронних органів.

Як зазначають С. В. Слінько та інші дослідники, ефективність виявлення фінансових правопорушень в Україні прямо залежить від моніторингу специфічних індикаторів, серед яких ключовими є використання підроблених документів та рахунків третіх осіб, здійснення частих і заплутаних транзакцій без очевидного економічного змісту, а також залучення міжнародних платіжних систем для приховування ланцюгів руху капіталу [173, с. 61–72]. Водночас автори наголошують, що сучасна система запобігання цим кримінальним правопорушенням залишається недостатньо дієвою через небажання фінансових установ активно взаємодіяти з правоохоронними органами. Така деструктивна позиція зумовлена передусім побоюванням репутаційних втрат і ризиком підриву довіри клієнтів, що в поєднанні зі слабкістю внутрішнього моніторингу та високим рівнем інформаційної асиметрії створює умови для успішної експлуатації «сірих зон» економіки. Крім того, низький рівень реальної відповідальності та доступність офшорних інструментів дозволяють злочинцям максимізувати прибутки при мінімальних ризиках, перетворюючи фінансові махінації на привабливу модель діяльності в умовах технологічного

розвитку та недостатньої міжнародної співпраці.

У зв'язку з цим постає питання не стільки формального проголошення аналітичної моделі державної політики, скільки її реального інституційного наповнення. Хоча у стратегічних документах та законодавстві вже декларується необхідність переходу до аналітично орієнтованої моделі протидії економічній злочинності, на практиці цей підхід часто залишається на рівні загальних програмних установок. Трансформація організованої злочинності у сфері економіки, проаналізована у Розділі 2 цього дослідження, свідчить про поступовий перехід від традиційних форм фінансових правопорушень до мережових, транскордонних та технологічно складних кримінальних практик, що функціонують у цифровому фінансовому середовищі. За таких умов ключовим завданням державної політики стає не лише реагування на вже виявлені правопорушення, а формування інституційної спроможності Бюро економічної безпеки України здійснювати системний аналітичний моніторинг економічних процесів, здатний ідентифікувати кримінальні патерни на ранніх стадіях їх формування та запобігати створенню фінансової інфраструктури організованої злочинності.

До числа таких інструментів доцільно віднести передусім системи ризик-профілювання суб'єктів господарювання та фінансових транзакцій, автоматизовані алгоритми виявлення аномальних фінансових операцій, технології блокчейн-аналітики для відстеження руху віртуальних активів, а також інтегровані платформи зіставлення даних із податкових, митних, банківських та реєстраційних інформаційних систем. Особливого значення набуває використання методів мережевого аналізу, що дозволяють встановлювати приховані зв'язки між компаніями, бенефіціарами, фінансовими посередниками та контрагентами з ризикових юрисдикцій. Такі аналітичні моделі здатні не лише фіксувати вже реалізовані правопорушення, а й виявляти ранні індикатори формування кримінальної інфраструктури.

У контексті стрімкої цифровізації кримінального середовища критичною проблемою постає використання віртуальних активів як

інструменту гібридної агресії та фінансування протиправної діяльності. Основна проблема полягає у тривалій консервації «сірої зони» через відсутність податкових змін до профільного Закону № 2074-IX, що перетворює криптовалюту на інструмент гібридної агресії та безперешкодного транскордонного переміщення кримінальних капіталів. У руках організованої злочинності цей інструмент дозволяє не лише фінансувати підривну діяльність, а й здійснювати закупівлі товарів подвійного призначення в обхід міжнародних санкцій, що робить традиційні методи деанонізації практично неможливими. Відтак, децентралізований характер цифрових активів у поєднанні з національним правовим вакуумом нівелює зусилля правоохоронних органів, перетворюючи кожне розслідування на надскладний міжнародний кейс, який неможливо розв'язати без повної імплементації стандартів FATF та впровадження систем цифрової ідентифікації учасників транзакцій.

У контексті описаного вище дослідження форм організованої злочинності у сфері економіки вже піднімалося питання інституційної неготовності державного апарату до швидкої адаптації кримінальних структур, що найбільш рельєфно проявляється у діяльності транскордонних шахрайських мереж, так званих «офісів». Державна політика у цій сфері наразі стикається з проблемою високого ступеня мімікрії злочинної діяльності під легальні бізнес-процеси в IT-секторі та сфері аутсорсингу.

Системна слабкість організаційно-правового механізму полягає у реактивному характері протидії: правоохоронні зусилля часто концентруються на припиненні діяльності окремих локацій та затриманні низових виконавців, тоді як мережева архітектура та ієрархічні зв'язки організаторів залишаються не розкритими. Це призводить до ситуації, за якої ліквідація окремого «філіалу» не завдає стратегічної шкоди всій структурі, оскільки центри прийняття рішень та управління фінансовими потоками залишаються поза межами досяжності національних процедур досудового розслідування через відсутність динамічних методів моніторингу та міжвідомчої координації [174].

Особливим викликом для державної політики постає інструменталізація

організованої економічної злочинності спецслужбами рф для системної дестабілізації політичних та економічних структур України. Оскільки злочинні схеми трансформуються у засіб фінансування розвідувально-підривних операцій, це вимагає від системи протидії переходу від суто каральної функції до контррозвідувального захисту критичної інфраструктури. Проте такий безпековий вимір створює вже неодноразово згадану у цьому дослідженні складну інституційну колізію, суттєво розмиваючи межі підслідності між БЕБ та СБУ та формуючи специфічну «сіру зону» юрисдикції. У результаті виникає конкуренція методологій: фіскальна аналітика БЕБ, спрямована на відшкодування збитків бюджету, стикається з контррозвідувальними завданнями СБУ щодо нейтралізації суб'єктів впливу. Це спричиняє деформацію організаційно-правового механізму через дублювання функцій та процесуальні конфлікти, що не лише знижує загальну результативність боротьби з криміналітетом, а й суперечить вимогам європейських партнерів щодо чіткої демілітаризації контролю над економічними процесами [175].

Тенденції, виявлені у підрозділі 2.2 цього дослідження, свідчать, що в умовах затяжної війни організована економічна злочинність дедалі частіше використовується державою-агресором як інструмент гібридного впливу на економічну та фінансову систему України. Йдеться про використання транскордонних фінансових схем, мереж фіктивних компаній, посередницьких структур та криптовалютних інструментів для обходу санкційних режимів, прихованого фінансування підривної діяльності та ресурсного забезпечення кримінально-економічних мереж, пов'язаних із ворожими центрами впливу. За таких умов державна політика протидії економічній злочинності повинна передбачати формування у діяльності Бюро економічної безпеки України контррозвідувально чутливого аналітичного сегмента, здатного своєчасно ідентифікувати економічні операції з ознаками іноземного впливу або санкційного обходу. У цій моделі БЕБ виконує функцію аналітичного виявлення та фінансової дешифрації відповідних економічних патернів, тоді як реагування на їх безпековий і контррозвідувальний вимір здійснюється

Службою безпеки України в межах власної компетенції.

Описані вище виклики — від правової неврегульованості віртуальних активів до ієрархічної невразливості транскордонних шахрайських мереж — не є поодинокими інцидентами, а постають закономірними наслідками глибших деструктивних процесів у державному управлінні. Фактично, нездатність організаційно-правового механізму перейти від реактивного припинення наслідків до проактивного демонтажу злочинних структур коріниться у сукупності бар'єрів, що нівелюють будь-які спроби інституційної модернізації.

На основі проведеного аналізу можна виокремити такі ключові детермінанти системної неефективності державної політики у сфері протидії організованій економічній злочинності:

- *Інституційна розрізненість та конфлікт юрисдикцій*: системна неузгодженість між суб'єктами протидії організованій злочинності, відсутність чіткого законодавчого розмежування їхніх функцій та збереження паралельних контурів координації призводять до дублювання повноважень, міжвідомчої конкуренції та розпорошення ресурсів. Особливо гостро це проявляється у взаємовідносинах між БЕБ, СБУ, Національною поліцією та іншими суб'єктами сектору безпеки, де гібридизація економічних загроз розмиває межі між фінансовим розслідуванням, оперативним супроводом і контррозвідувальним реагуванням.

- *Стратегічний дисбаланс між програмними орієнтирами та нормативною базою* попри впровадження сучасних стратегічних документів і методології СОСТА, їх реалізація стримується збереженням застарілого базового законодавства, яке не відповідає сучасній архітектурі суб'єктів протидії організованій злочинності. У результаті новітні аналітичні та управлінські підходи намагаються функціонувати в межах правової конструкції, сформованої для інших історичних умов, що робить стратегічне планування відірваним від реального процесуального інструментарію.

- *Правова неврегульованість цифрових активів і новітніх фінансових інструментів*: тривала консервація «сірих зон» у сфері віртуальних активів та

відсутність податкових змін до профільного законодавства нівелюють зусилля держави щодо деанонімізації злочинних капіталів. У результаті децентралізований характер цифрових активів перетворює розслідування на надскладні кейси, які неможливо вирішити без імплементації стандартів FATF.

- *Фрагментація інформаційно-аналітичної інфраструктури та технологічне відставання:* однією з визначальних причин низької результативності державної політики залишається відсутність інтегрованого доступу між правоохоронними органами до відомчих інформаційних систем, аналітичних баз даних та інструментів автоматизованого ризик-аналізу. За таких умов навіть задекларований перехід до ризик-орієнтованого підходу та використання Big Data не набуває повноцінного інституційного наповнення, а ліквідація або деградація спеціалізованих обліково-аналітичних систем лише поглиблює нездатність держави працювати на випередження.

- *Реактивний характер протидії мережевим формам злочинності:* чинний організаційно-правовий механізм зосереджується переважно на фіксації окремих епізодів, локацій або низових виконавців, тоді як ієрархічна та мережева архітектура організованих економічних схем часто залишається поза межами ефективного впливу. Це особливо помітно у протидії транскордонним шахрайським мережам, «офісам», фіктивним компаніям та іншим мімікрійним формам кримінальної активності, де відсутність динамічного моніторингу та мережевого аналізу дозволяє організаторам швидко відновлювати втрачені ланки злочинної інфраструктури.

- *Гібридизація організованої економічної злочинності в умовах війни:* у контексті затяжної збройної агресії організована економічна злочинність дедалі частіше використовується як інструмент дестабілізації економічної та фінансової системи держави, обходу санкцій, прихованого фінансування підривної діяльності та забезпечення ворожих мереж. Це зумовлює потребу у формуванні контррозвідально чутливих аналітичних механізмів у діяльності БЕБ, однак на практиці відповідний функціональний сегмент досі не отримав належного нормативного, організаційного й технологічного оформлення.

- *Політична інерція, бюрократизація та кадрова слабкість реалізації політики:* державна політика у цій сфері й надалі відчуває вплив ситуативної політичної доцільності, інституційної інерції та дефіциту фахових кадрів, здатних працювати з високотехнологічними, транскордонними та аналітично складними формами економічної злочинності. Унаслідок цього навіть перспективні програмні рішення нерідко зводяться до формального звітування, а практичне впровадження реформ сповільнюється бюрократичними процедурами, міжвідомчими суперечностями та браком стійкої професійної спроможності.

Поглиблюючи аналіз інституційних бар'єрів, варто звернути увагу на наукові доробки А. П. Дикого, який слушно наголошує на відсутності в Україні цілісного та гармонізованого механізму державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки [176]. На думку вченого, системна проблема полягає в асинхронності правових реформ та реальних потреб ринкового середовища, що призводить до ситуації, коли правоохоронні органи вимушені боротися з наслідками, а не з детермінантами злочинності. У цьому контексті державна політика запобігання економічним злочинам часто набуває фрагментарного характеру, оскільки їй бракує єдиної методологічної бази оцінки ризиків, яка була б імунізована від політичних коливань та олігархічних впливів, що зрештою консервує існуючі кримінальні практики.

Крім того, А. П. Дикий акцентує увагу на критичному розриві між аналітичним потенціалом держави та динамічністю тіньового сектору [176]. Системна неефективність зумовлена не лише браком матеріальних ресурсів, а й відсутністю проактивної моделі стратегічного менеджменту, де вивчення економічних кримінальних правопорушень розглядалося б як фундамент для прийняття управлінських рішень. Відтак, без докорінної зміни філософії діяльності суб'єктів протидії — від реактивного переслідування окремих суб'єктів до системного управління безпековими ризиками на основі науково обґрунтованого аналізу — державна політика ризикує залишатися інструментом ситуативного реагування. Це підтверджує тезу про те, що

ігнорування системного вивчення злочинності як суспільної загрози унеможливорює гарантування сталої економічної стійкості України в довгостроковій перспективі.

Узагальнюючи проведений аналіз, слід зазначити, що формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки в Україні характеризується наявністю низки системних суперечностей між стратегічними орієнтирами держави та реальним нормативним і організаційним забезпеченням їх реалізації. Попри впровадження сучасних програмних документів, зокрема Стратегії боротьби з організованою злочинністю та пов'язаних із нею планів заходів, їх практична імплементація відбувається в умовах збереження застарілих законодавчих конструкцій, фрагментації інформаційно-аналітичних ресурсів та нечіткої інституційної архітектури суб'єктів протидії економічній злочинності. У результаті стратегічні підходи, орієнтовані на аналітичне прогнозування ризиків та системне управління криміногенними процесами, фактично функціонують у межах правового та організаційного середовища, сформованого для інших історичних умов, що обмежує їхню практичну ефективність.

Виявлені у підрозділі проблеми дозволяють дійти висновку, що подальший розвиток державної політики у цій сфері має бути пов'язаний із комплексним переглядом її інституційних та функціональних засад. Йдеться насамперед про необхідність забезпечення узгодженості стратегічного планування з оновленням базового законодавства, формування цілісної інформаційно-аналітичної інфраструктури для інтеграції даних різних правоохоронних органів, а також розвиток інструментів аналітично орієнтованого виявлення економічних загроз. Окремої уваги потребує адаптація державної політики до новітніх форм організованої економічної злочинності, пов'язаних із цифровізацією фінансових процесів, використанням віртуальних активів та транснаціональним характером кримінальних мереж. У сукупності це зумовлює потребу у формуванні більш цілісної та технологічно спроможної

моделі державного реагування, здатної забезпечити ефективну протидію сучасним проявам організованої злочинності у сфері економіки.

3.2. Зарубіжний досвід запобігання та протидії організованій злочинності у сфері економіки

Враховуючи транскордонну природу сучасної організованої злочинності та високу мобільність тіньових капіталів, вивчення світового досвіду стає необхідною умовою для розробки цілісної державної стратегії захисту економічного правопорядку в Україні. Аналіз іноземних моделей правоохоронної діяльності дозволяє не лише ідентифікувати найбільш ефективні механізми запобігання фінансовим махінаціям, а й верифікувати життєздатність різних підходів до інституційної побудови антикримінальних структур у мінливому глобальному середовищі. Використання компаративістського підходу дає змогу вийти за межі національного контексту та знайти оптимальні шляхи адаптації кращих та підходящих світових практик до вітчизняних реалій, що є особливо актуальним у період інтеграції України до європейського безпекового простору.

Методологічний фундамент дослідження зарубіжного досвіду в межах даного підрозділу вибудовується на критичному переосмисленні класичного функціоналізму (за К. Цвайгертом та Г. Котцом) крізь призму сучасних теорій «правових запозичень». Згідно з концепцією Д. Елліс [177, с. 963] порівняння правоохоронних систем не може обмежуватися лише механічною дистиляцією норм або пошуком «спільного знаменника», оскільки кожна модель протидії злочинності є глибоко інтегрованою у національний соціокультурний контекст. У цьому зв'язку, слід застосовувати підхід «правових іритантів» (за Г. Тойбнером) [178], розглядаючи іноземний досвід не як готовий шаблон для копіювання, а як зовнішній стимул, що провокує внутрішню трансформацію вітчизняної системи економічної безпеки. Це дозволяє уникнути методологічної помилки «поверхневого запозичення» та оцінити, як конкретні

інструменти взаємодіятимуть з українським правовим середовищем. Використання «космологічного» підходу та концепції «змішування» (за Касіером) [179] дає змогу трактувати зарубіжні практики як відкриті інформаційні ресурси, що потребують не просто імплементації, а глибокої адаптації до умов, наприклад, воєнного стану чи специфіки вітчизняного олігархічно-корупційного впливу. Такий багаторівневий аналіз дозволяє ідентифікувати не лише формальні ознаки успішних правоохоронних моделей, а й приховані механізми їхньої життєздатності, що є критично важливим для формування автентичної та ефективної державної політики в Україні.

Для забезпечення репрезентативності та наукової обґрунтованості аналізу, вибір конкретних країн здійснюється за трьома стратегічними критеріями:

- *Інституційно-правовий критерій:* передбачає вибір країн, що належать до романо-германської правової сім'ї та інтегровані в єдиний правовий простір ЄС. Це забезпечує спільність «юридичної мови», термінологічну спорідненість та функціональну сумісність інститутів, що є критично важливим для імплементації європейських стандартів у діяльність вітчизняних правоохоронних органів.

- *Результативний (аксіологічний) критерій:* базується на верифікації реальної ефективності антикримінальних моделей через об'єктивні міжнародні індикатори. Пріоритет надається державам, що стабільно посідають високі позиції у рейтингах Corruption Perceptions Index (англ. Transparency International) та демонструють високу спроможність системи фінансового моніторингу за стандартами FATF, що підтверджує життєздатність їхніх методів ідентифікації та блокування тіньових капіталів.

- *Безпековий критерій:* акцентує увагу на успішності трансформації правоохоронних систем у відповідь на гібридні загрози та цифрові виклики. Цей критерій дозволяє виокремити досвід країн, які змогли адаптувати свої органи економічної безпеки до умов транскордонної криміналізації, кіберзагроз та використання економічних інструментів як зброї, що має виняткове значення

для України в умовах збройної агресії та повоєнного відновлення.

Для об'єктивного зіставлення функціональних можливостей та результативності досліджуваних національних моделей за визначеними критеріями, доцільно систематизувати їхні ключові інституційні та статистичні показники, що зумовлює використання Corruption Perceptions Index (далі – CPI) від Transparency International та National Cyber Security Index (далі – NCSI) як основних інструментів верифікації. Зокрема, індекс CPI слугує індикатором результативного (аксіологічного) критерію, відображаючи рівень інституційної стійкості правоохоронної системи до корупційних ризиків та ступінь довіри інвесторів, що прямо корелює з мінімізацією «репутаційних наслідків» економічної злочинності, описаних у теоретичній частині дисертації. Своєю чергою, індекс NCSI дозволяє обґрунтувати безпековий критерій через оцінку технологічної готовності держави захищати критичні економічні дані від зовнішнього гібридного впливу та спроможності правоохоронних органів до ефективної ідентифікації цифрових слідів під час розслідування транскордонних фінансових махінацій. Такий підхід забезпечує комплексну діагностику спроможності державних інститутів до реалізації правоохоронної функції, спираючись на актуальні дані міжнародних звітів.

У Додатку Є наведено порівняльну характеристику, яка дозволяє оцінити рівень правової захищеності економічних систем, ступінь технологічної готовності до новітніх викликів та пріоритетні вектори державної політики обраних держав станом на 2024–2025 роки.

Описуючи Німеччину в контексті досліджуваного питання, варто почати з того, що нормативний фундамент німецької моделі боротьби та протидії організованій злочинності у сфері економіки базується на системі «трьох китів», де фундаментом є Кримінальне уложення (нім. Strafgesetzbuch — StGB) [1], що зберігає свою чинність ще з 1871 року. Висока стабільність системи забезпечується тим, що попри численні модернізації (зокрема, базову редакцію 1975 року), кодекс зберігає свою класичну структуру із Загальної та Особливої частин. Така правова спадковість дозволяє німецькій системі підтримувати

прогнозованість правосуддя, одночасно адаптуючи 358 параграфів уложення до новітніх фінансових викликів сьогодення.

Другою важливою складовою виступає Закон про митну слідчу службу (нім. ZfdG) [185], який є інституційною «конституцією» для спецпідрозділів та детально регламентує їхні повноваження у сфері аналітичної та розшукової діяльності. Третім опорним елементом є Закон про зовнішньоекономічну діяльність (нім. AWG) [186], що виконує роль безпекового щита, забезпечуючи захист національних інтересів у сфері міжнародної торгівлі та контроль за дотриманням санкційних режимів. Така архітектура забезпечує виняткову стабільність системи, дозволяючи поєднувати вікові правові традиції з актуальними викликами сьогодення.

Специфічною рисою німецької законодавчої техніки, яка суттєво відрізняє її від вітчизняного підходу, є акцент на «теорії покарання діяча». У той час як українське кримінальне право зазвичай фокусується на описі самого діяння, німецький законодавець формулює норми через суб'єктивну характеристику особи (використовуючи конструкцію «*Той, хто...*»). Це дозволяє органам економічного контролю Німеччини ефективніше ідентифікувати інтелектуальних організаторів складних фінансових схем, фокусуючись на їхніх намірах та ролі в дестабілізації економічного правопорядку.

Варто зазначити, що схожа законодавча конструкція поступово знаходить відображення і в сучасних концепціях реформування українського кримінального законодавства. Зокрема, у проекті нового Кримінального кодексу України при формулюванні низки кримінально-правових заборон використовується конструкція «особа, яка...», що наближає техніку викладення норм до суб'єктно орієнтованого підходу, характерного для європейської, зокрема німецької, правової традиції. Такий підхід дозволяє змістити акцент із суто формального опису діяння на роль та поведінкові характеристики суб'єкта кримінального правопорушення, що потенційно може підвищити ефективність виявлення організаторів складних економічних злочинних схем.

У системі правосуддя ФРН, як і в Україні, встановлено чітку

диференціацію караних діянь на злочини (нім. *Verbrechen*) та проступки (нім. *Vergehen*). До злочинів відносяться протиправні дії з мінімальним строком ув'язнення від одного року, тоді як проступки охоплюють діяння, за які передбачено менші терміни позбавлення волі або систему штрафів. Такий поділ дозволяє правоохоронним органам гнучко застосувати ресурси: спрямовувати потужні слідчі групи на боротьбу з великими фінансовими махінаціями, зокрема вчинених ОЗФ та використовувати спрощені процедури санкціонування для менш значних господарських порушень.

Характерною особливістю німецької моделі є те, що економічні злочини не виокремлені в єдиний консолідований блок, а інтегровані в різні розділи кодексу, створюючи наскрізну систему захисту всієї господарської архітектури. Перелік криміналізованих порушень охоплює розгалужену систему шахрайств (кредитне, інвестиційне, страхове), злочини у сфері платоспроможності, а також маніпуляції з платіжними засобами та цінними паперами. Ключовою відмінністю, на яку звертає увагу сучасна доктрина, є повна криміналізація корупції в приватному секторі, де комерційний підкуп розглядається не просто як службове зловживання, а як пряма загроза принципам вільної конкуренції.

Інституційна архітектура Німеччини у сфері захисту економіки не є монолітною структурою, а являє собою складну, багаторівневу модель «децентралізованого інтелекту». У цій системі свідомо відмовляються від створення єдиного «супер-органу» з необмеженими повноваженнями на користь мережі високоспеціалізованих служб. Така конфігурація дозволяє німецькій системі поєднувати глибоку аналітичну експертизу з високою оперативною мобільністю, де стратегічне планування відокремлене від безпосереднього виконання.

Водночас німецька модель захисту економіки характеризується унікальним симбіозом стратегічної централізації навколо Федерального міністерства фінансів (нім. *BMF*) та функціональної архітектури «децентралізованого інтелекту». На відміну від правоохоронних систем багатьох країн, де повноваження розпорочені між силовими структурами МВС та

спецслужбами, у ФРН ключовим координатором виступає ВМФ, що забезпечує єдиний фіскальний вектор усієї антикримінальної діяльності. Проте цей управлінський центр не створює громіздкої монополії, а оперує через мережу високоспеціалізованих, автономних вузлів — таких як ЗКА (кримінальна розвідка), ВКА (Федеральне відомство кримінальної поліції) та ZfS (санкційний моніторинг) [187].

Таке поєднання дозволяє розглядати економічну злочинність не просто як кримінальну проблему, а як деструктивний фактор для державного бюджету та добросовісної конкуренції, інтегруючи правоохоронний вплив безпосередньо в механізми управління державними фінансами. Замість створення універсального «супер-органу», німецький підхід робить ставку на глибоку спеціалізацію кожного підрозділу, що працюють у єдиному інформаційному полі під політичним куполом Мінфіну. Це дозволяє змістити акцент із суто репресивних заходів на систему інтелектуального фінансового моніторингу та превентивного аналізу ризиків. Таким чином, боротьба з фінансовими махінаціями в Німеччині перетворюється із карального напрямку на невід'ємну частину державної політики із забезпечення макроекономічної стабільності та захисту національного ринку від кримінальних спотворень.

Органом, що відіграє критичну роль у архітектурі економічної безпеки ФРН, є Федеральне відомство кримінальної поліції (нім. Bundeskriminalamt — ВКА), яке виступає центральною установою для координації боротьби з найбільш небезпечними та масштабними проявами господарської злочинності. На відміну від спеціалізованих митних підрозділів, ВКА зосереджує свою увагу на розслідуванні складних, транскордонних та організованих кримінальних правопорушень, що мають системний вплив на національну економіку, таких як масштабне відмивання грошей, корупція у вищих ешелонах влади та транснаціональне шахрайство. Відомство функціонує як ключовий інформаційний хаб, забезпечуючи безперервну оперативну взаємодію між земельними управліннями поліції (нім. LKA) та міжнародними інституціями (Європол та Інтерпол), що дозволяє формувати єдину стратегію протидії

злочинним синдикатам, які намагаються інтегрувати кримінальні капітали в легальний сектор економіки [188].

Іншим ключовим елементом німецької інституційної системи, що забезпечує економічну безпеку, є Митна слідча служба (нім. Zollfahndungsdienst — ZFD), яка де-факто виконує роль «кримінальної поліції митної адміністрації». Організаційно вона підпорядкована Федеральному міністерству фінансів і складається з Митного кримінального управління (нім. Zollkriminalamt — ZKA), розташованого у Кельні, та восьми регіональних митних слідчих управлінь із мережею з 30 філій по всій країні. У цій структурі ZKA виступає як центральна аналітична та координаційна установа, що не лише видає директиви регіональним офісам, а й має право самостійно проводити розслідування у справах про організовану транскордонну злочинність, забезпечуючи єдність правоохоронної стратегії на рівні федерації.

Компетенція ZFD, визначена Законом про митну слідчу службу (нім. ZFdG), охоплює широкий спектр завдань: від переслідування податкових злочинів та порушень митного режиму до боротьби з легалізацією «брудних» коштів і порушеннями зовнішньоекономічного законодавства (нім. AWG). Специфічною рисою цієї служби є її глибока внутрішня спеціалізація за напрямками діяльності (нім. Sachgebiet), де особливий акцент зроблено на боротьбі з організованою злочинністю, проведенні складних фінансових розслідувань та конфіскації активів (нім. Sachgebiet 400). Співробітники митної слідчої служби наділені статусом осіб, що здійснюють дізнання за дорученням прокуратури, мають право на застосування фізичного примусу та проведення оперативно-розшукових заходів, що у поєднанні зі спеціалізованими силовими підрозділами (як-от ZUZ та O EZ) робить ZFD потужним інструментом протидії найскладнішим формам економічного криміналу [189].

Важливою аналітичною складовою німецької архітектури фінансової безпеки є Підрозділ фінансової розвідки, який функціонує як національний центр для отримання, аналізу та поширення інформації про підозрілі фінансові транзакції. З 2017 року цей орган був структурно переведений зі складу

Федерального відомства кримінальної поліції до системи митної адміністрації, що ознаменувало перехід Німеччини до «адміністративної моделі» фінансової розвідки. Основним завданням національного центру для отримання, аналізу та поширення інформації про підозрілі фінансові транзакції (далі – FIU) є виступати в ролі центрального вузла для збору звітів про підозрілу діяльність (нім. SAR/STR) від банківських та нефінансових установ, забезпечуючи первинний аналіз потоків капіталу на предмет ознак легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Функціонально Підрозділ фінансової розвідки Німеччини діє як інтелектуальний фільтр між приватним сектором та правоохоронними органами, відсіюючи низькоризикові операції та передаючи обґрунтовані підозри до компетентних слідчих підрозділів, таких як ZKA або земельні управління поліції. Завдяки широкому доступу до державних реєстрів та баз даних податкових органів, розвідка має можливість здійснювати глибокий перехресний аналіз активів бенефіціарів, що значно підвищує якість доказової бази на стадії досудового розслідування. Окрім внутрішньої координації, FIU відіграє ключову роль у міжнародному обміні даними через мережу Egmont Group та захищені канали Європолу, що робить його незамінним інструментом у боротьбі з транскордонними схемами відмивання грошей та гібридними економічними загрозами [190].

Одним із найновіших інституційних елементів у системі економічної безпеки Німеччини, що виник як пряма відповідь на виклики сучасних гібридних загроз та є надзвичайно цінним для компаративного аналізу з українським досвідом, є Центральний офіс із виконання санкцій (нім. Zentralstelle für Sanktionsdurchsetzung — ZfS). Історія його створення нерозривно пов'язана з геополітичними змінами 2022 року, що зумовили прийняття пакету законів про виконання санкцій (нім. SDG I та SDG II) для ліквідації системних прогалин у контролі за активами агресора. З 1 січня 2023 року цей орган функціонує як Дирекція XI у структурі Генеральної дирекції митниці, що підкреслює німецьку стратегію інтеграції санкційного контролю безпосередньо в систему фінансового

адміністрування під стратегічним куполом Міністерства фінансів.

Метою діяльності ZfS є забезпечення безумовного виконання фінансових обмежень проти осіб та організацій, внесених до санкційних списків ЄС, що реалізується через механізм адміністративного розслідування активів. Ключовою особливістю органу є його виражена превентивність: ZfS має повноваження ініціювати пошук, замороження та блокування економічних ресурсів на основі самого факту перебування особи у списках, не чекаючи на доведення кримінальної провини в суді. Функціонал офісу включає проведення обшуків, допитів та адміністрування системи примусового декларування, за якої санкціоновані суб'єкти зобов'язані самостійно звітувати про своє майно під загрозою відповідальності. Такий підхід дозволяє трансформувати санкційну політику з декларативної площини у практичну, створюючи динамічний механізм захисту національного фінансового простору від капіталів сумнівного походження [191].

Ефективність функціонування описаних вище інституційних вузлів у сучасному безпековому середовищі безпосередньо залежить від рівня їхньої технологічної конвергенції та здатності до швидкої інтеграції великих масивів інформації. Станом на 2024–2025 роки реалізація стратегії «Strategie Zoll 2030» увійшла у фазу глибокої інституційної консолідації, закріпивши перехід до парадигми «Digital-First» у сфері захисту економічного суверенітету ФРН. Центральним елементом цієї трансформації стало впровадження моделі Data Cloud — єдиного аналітичного сховища даних, що забезпечує безшовну інтероперабельність у режимі реального часу між митною розвідкою, санкційним офісом та фінансовим моніторингом. Такий підхід дозволив змістити акцент із реактивного розслідування на предиктивне моделювання ризиків, трансформуючи роль детективів у аналітиків даних, здатних виявляти аномальні фінансові ланцюги ще на стадії їхнього формування [192].

Зазначений вектор технологічного оновлення знаходить своє теоретичне підтвердження у наукових дискусіях, де, аналізуючи німецький досвід кризь призму дослідження В. В. Ткаченко, ключовою ознакою сучасної архітектури

безпеки Німеччини визнається впровадження інтелектуальних цифрових ініціатив. Створення централізованих платформ для кримінального аналізу з використанням штучного інтелекту стає логічним продовженням практичної реалізації моделі Data Cloud. Це забезпечує правоохоронним органам спроможність до «раннього розпізнавання» складних злочинних схем та ефективної міжвідомчої координації (зокрема через оновлену платформу ГПОК). У такий спосіб, цифровізація аналітичних процесів не лише дозволяє оперативно реагувати на транснаціональні виклики, а й забезпечує необхідний баланс між інтенсифікацією кримінального переслідування та захистом фундаментальних прав людини [193, с. 142–148].

Вивчаючи досвід боротьби з організованою злочинністю в сфері економіки Італії, варто звернути увагу на історичне становлення італійської моделі захисту економіки. Воно стало наслідком тривалого протистояння держави з потужними мафіозними кланами, що у свою чергу зумовило формування її специфічного мілітаризованого та жорстко централізованого характеру. Гостра потреба у системному знищенні фінансового базису злочинності призвела до впровадження радикальної доктрини «Follow the money», яка перетворила економічну розвідку на ключовий інструмент забезпечення національної безпеки. На відміну від децентралізованих систем, італійський підхід консолідує правоохоронні, фіскальні та митні повноваження в межах єдиної вертикалі, що забезпечує максимальну оперативність у протидії проникненню організованої злочинності в легальний сектор економіки.

Кримінальний кодекс Італії (іт. Codice Penale) [194] виступає нормативним кістяком системи, що забезпечує правове підґрунтя для боротьби з організованою економічною злочинністю. Його специфікою є глибока інтеграція антимафіозних норм безпосередньо в кодифікований акт, зокрема через статтю 416-bis, яка криміналізує саму структуру та методи «мафіозної асоціації» для контролю над бізнесом і державними закупівлями. Це дозволяє правоохоронним органам фокусуватися на фінансовому знекровленні угруповань через жорсткі санкції за відмивання коштів та механізми конфіскації, перетворюючи Кодекс із суто

карального інструменту на засіб стратегічного захисту легальної конкуренції та економічної стабільності держави.

Спеціалізованим актом, що доповнює загальну кримінально-правову базу та визначає унікальність італійської моделі, є Кодекс антимафії (іт. *Codice Antimafia*) [195]. Його ключова роль полягає в запровадженні системи превентивних майнових заходів (іт. *misura di prevenzione patrimoniale*), які дозволяють державі атакувати економічний фундамент злочинних організацій незалежно від результатів кримінального переслідування конкретних осіб. Головною особливістю Кодексу є механізм превентивної конфіскації, за якого активи, що знаходяться в розпорядженні особи та не відповідають її офіційним доходам, можуть бути вилучені без наявності обвинувального вироку, якщо існують обґрунтовані докази їхнього кримінального походження. Такий підхід трансформує правову логіку боротьби з організованою злочинністю: фокус зміщується з покарання індивіда на повне фінансове знекровлення кримінальних структур та превентивну очистку легальної економіки від токсичних капіталів.

Логічним доповненням до превентивного інструментарію Кодексу антимафії є механізм розширеної кримінальної конфіскації, закладений Законодавчим декретом від 13 травня 1991 року № 152 [196]. Ці два акти формують в італійському праві стратегію «подвійної колії» (іт. *doppio binario*): якщо Кодекс антимафії діє як засіб адміністративно-правової превенції, то Декрет № 152 забезпечує невідворотність майнових санкцій у межах кримінального судочинства. Ключова інновація цього акта полягає в запровадженні презумпції кримінального походження майна за умови доведеності вини особи у вчиненні тяжких злочинів (насамперед мафіозного типу). Це дозволяє суду конфісковувати будь-які активи, вартість яких є диспропорційною щодо офіційних доходів засудженого, навіть за відсутності прямого зв'язку конкретного майна з епізодом обвинувачення. Таким чином, поєднання превентивного та репресивного підходів створює цілісну систему фінансового стримування, що фактично унеможлиблює збереження економічного потенціалу злочинних угруповань після їхнього викриття.

Тріаду спеціального законодавства Італії завершує Законодавчий декрет від 21 листопада 2007 року № 231, який виступає основним актом у сфері запобігання відмиванню доходів та фінансуванню тероризму (іт. AML/CFT) [197]. Його функціональна роль полягає у створенні превентивного «інформаційного фільтра», що зобов'язує фінансові установи та нефінансовий сектор здійснювати ретельну ідентифікацію бенефіціарів та повідомляти про підозрілі операції. Декрет забезпечує процедурну спроможність правоохоронних органів, зокрема Фінансової гвардії, виявляти аномальні потоки капіталу на ранніх етапах, що слугує необхідним підґрунтям для подальшого застосування механізмів розширеної або превентивної конфіскації. Таким чином, цей акт інтегрує італійську фінансову систему в загальну архітектуру безпеки, перетворюючи банківський контроль на інструмент активного виявлення прихованих активів організованої злочинності.

Практична реалізація описаного нормативного інструментарію та трансформація законодавчих приписів у дієві механізми оперативного втручання забезпечується в Італії через унікальну інституційну архітектуру, в основі якої лежить функціональна конвергенція поліцейських, фіскальних та військових повноважень спеціалізованих правоохоронних органів.

Управління антимафіозних розслідувань (іт. Direzione Investigativa Antimafia — DIA) посідає особливе місце в італійській системі захисту економіки як спеціалізований міжвідомчий орган у структурі Міністерства внутрішніх справ. Його ключова особливість полягає в інституційній конвергенції: DIA не є окремою службою в класичному розумінні, а виступає спільним підрозділом, до якого входять представники Державної поліції, Карабінерів та Фінансової гвардії. Така архітектура дозволяє подолати відомчу розрізненість, об'єднуючи в єдиному центрі оперативні навички поліції, військову дисципліну карабінерів та унікальну фінансову експертизу гвардійців. Функціонально DIA зосереджена виключно на протидії організаціям мафіозного типу, поєднуючи функції судової поліції з потужними повноваженнями у сфері превентивного аналізу та конфіскації активів. Саме цей формат «міжвідомчого інтелекту» дозволяє італійській державі

здійснювати не точкові арешти, а системний демонтаж економічних структур організованої злочинності, що є критично важливим для забезпечення прозорості та безпеки національного ринку [198].

Такий досвід є особливо цінним для України в контексті наявної інституційної фрагментованості системи протидії організованій економічній злочинності, де повноваження різних правоохоронних органів нерідко перетинаються. Італійська модель міжвідомчого інтегрованого підрозділу демонструє можливість поєднання аналітичних, оперативних та фінансових компетенцій у межах єдиного координаційного центру, що дозволяє підвищити ефективність виявлення та демонтажу економічної інфраструктури організованих злочинних угруповань.

Поряд із стратегічною координацією, яку здійснює DIA, ключовим інституційним стовпом, на який покладено завдання безпосередньої протидії економічній злочинності, виступає Фінансова гвардія (іт. *Guardia di Finanza*). Вона є правоохоронним органом із військовим устроєм, що підпорядковується безпосередньо Міністерству економіки та фінансів. Управління корпусом здійснюється Генеральним командувачем, що забезпечує жорстку вертикаль управління та стратегічну автономність у межах фінансового моніторингу. Інституційна місія Гвардії структурована за трьома стратегічними напрямками: безкомпромісна протидія ухиленню від сплати податків, захист державних видатків (зокрема бюджетів ЄС) та боротьба з фінансовою злочинністю, що інтегрує орган у загальну систему внутрішньої та зовнішньої безпеки держави [199].

Функціональні повноваження Гвардії реалізуються через розгалужену систему спеціалізованих структур, зокрема Командування спеціальних підрозділів (іт. *Comando dei Reparti Speciali*), до складу якого входять Валютна поліція, Служба розслідувань організованої злочинності (SCICO) та підрозділи контролю за публічними видатками. Особливістю органу є наявність потужного Авіаційно-морського командування, що включає авіаційні групи розвідки та центри морських операцій. Це дозволяє Гвардії поєднувати глибоку фінансову

розвідку з фізичним контролем митних зон та морських кордонів, оперативно перехоплюючи контрабандні потоки та незаконні транзакції [200].

Таке поєднання широких адміністративних інспекційних прав із повноваженнями судової поліції та високою мобільністю військових підрозділів робить Фінансову гвардію найбільш ефективним інструментом італійської держави у системному демонтажі фінансового базису організованої злочинності. Саме така багатофункціональність забезпечує Гвардії статус «економічного щита», здатного не лише фіксувати наслідки злочинів, а й активно витіснити кримінальний елемент із легального сектору економіки.

У контексті України така модель є цікавою насамперед не через військовий устрій органу, а через поєднання потужного аналітичного, фінансово-розвідувального та правоохоронного компонентів у межах єдиної інституції. Італійський досвід демонструє, що ефективна протидія організованій економічній злочинності потребує не лише процесуальних інструментів досудового розслідування, а й системного аналізу фінансових потоків, здатного виявляти приховані зв'язки між економічними операціями та діяльністю кримінальних мереж. У цьому сенсі модель Фінансової гвардії може розглядатися як певний прототип для переосмислення ролі аналітичного та контррозвідувально чутливого елементу у діяльності Бюро економічної безпеки України, спрямованого на своєчасне виявлення економічних процесів, що можуть становити загрозу фінансовій безпеці держави.

Центральним елементом превентивного механізму боротьби з відмиванням доходів в Італії є Підрозділ фінансової розвідки (іт. *Unità di Informazione Finanziaria* — UIF), що функціонує як автономний та незалежний орган при Банку Італії. Особливістю італійського підходу є обрання адміністративної моделі UIF, що дозволяє відокремити фінансовий аналіз від безпосередньо розвідувально-слідчої діяльності, створюючи інституційний «буфер» між фінансовим сектором та правоохоронними органами. UIF виступає головним вузлом збору та обробки повідомлень про підозрілі операції (STRs), здійснюючи їхню глибоку експертну оцінку перед передачею до Фінансової гвардії або Управління антимафіозних

розслідувань (іт. DIA). Завдяки стратегічному аналізу аномальних потоків капіталу та активній співпраці з мережею FIU.NET, Підрозділ забезпечує не лише викриття конкретних схем легалізації кримінальних статків, а й виявлення системних вразливостей національної економіки, що є критично важливим для випереджальної протидії організованій злочинності [201].

У контексті дослідження італійського досвіду цікавою є думка О. Б. Полторацького та Ю. В. Луценка, які акцентують увагу на такій визначальній ознаці італійської моделі, як концентрація спеціальної правоохоронної діяльності у «головному центрі» (структурі типу DIA чи Guardia di Finanza), що володіє мандатом на оперативне реагування на загрози транснаціонального характеру. Логічним наслідком такої інституційної ознаки стає здатність держави перехоплювати кримінальні ініціативи на етапі їхнього проникнення в легальні економічні хаби (порти, логістичні центри, державні закупівлі). Крім того, науковці виділяють ознаку високої адаптивності законодавства до змін у структурі злочинності, що проявляється через жорстку кореляцію між кримінальним переслідуванням та механізмами розширеної конфіскації. Наслідком цього є не просто вилучення активів у дохід бюджету, а їхня соціальна реституція — передача конфіскованих об'єктів нерухомості та підприємств у розпорядження громадських організацій [202, с. 364–367].

Італійська модель є стратегічно важливою для України передусім через її колосальний досвід протидії організованій злочинності та досконале володіння доктриною «follow the money». Водночас така система вбачається дещо жорсткою для вітчизняних реалій: мілітаризований статус Фінансової гвардії та радикальні механізми превентивної конфіскації можуть створити ризики надмірного тиску на легальний бізнес у країні з перехідною економікою. Відтак, для розвитку української системи доцільно запозичувати не інституційну форму Італії (військову вертикаль), а її методологічний інструментарій — зокрема, поглиблений фінансовий моніторинг та практику соціалізації конфіскованих активів, що дозволить зберегти аналітичну спрямованість органу без переходу до силового диктату.

Аналізуючи досвід Польщі, варто розуміти його значущість у нашому контексті, оскільки ця країна пройшла ідентичний шлях трансформації від постсоціалістичної системи до стандартів ЄС, зберігши при цьому високу ефективність фіскального контролю та протидії організованій злочинності у сфері економіки.

Ключовою особливістю польської системи є наявність Скарбового кримінального кодексу (польськ. *Kodeks karny skarbowy*), який діє паралельно із загальним Кримінальним кодексом. Це автономний акт, що визначає специфіку відповідальності за правопорушення проти фіскальних інтересів держави (податкові махінації, контрабанда, порушення валютного регулювання).

Особливість Скарбового кримінального кодексу Польщі (польськ. *KKS*) полягає не лише в інституційному виокремленні фіскальних правопорушень в автономний акт, а й у впровадженні специфічних процесуальних інструментів, що роблять систему максимально гнучкою та економічно орієнтованою. Ключовим елементом є механізм «дійового каяття» (*Czynny żal* — ст. 16), який дозволяє правопорушнику повністю уникнути відповідальності за умови добровільного розкриття схеми та сплати боргу до моменту його виявлення органами контролю; наслідком цього стає миттєве наповнення бюджету без виснажливих судових процесів. Паралельно діє превентивна система штрафів у «денних ставках» (ст. 23), де розмір санкції розраховується індивідуально, виходячи з майнового стану порушника, що забезпечує реальну неминучість покарання та високий рівень стримування для великого капіталу.

Загальна мета цього кодексу є суто прагматичною: держава пріоритезує не ізоляцію особи, а повне відшкодування фінансових збитків. Як наслідок, така модель дозволяє радикально скоротити видатки на тривале слідство та складні судові експертизи, оскільки більшість справ закриваються на стадії досудового компромісу, що є надзвичайно релевантним для реформування вітчизняної системи [203].

У контексті України польський підхід не потребує прямого копіювання у вигляді окремого кодексу економічних злочинів, проте демонструє переваги

системного виокремлення економічних правопорушень у структурі Кримінального кодексу. Особливу увагу привертає інститут добровільного розкриття правопорушення та відшкодування збитків, який дозволяє державі оперативно компенсувати фінансові втрати. Крім того, така модель стимулює легалізацію прихованих економічних операцій та сприяє детінізації фінансових потоків, що є важливим елементом сучасної економічної політики.

Логічним доповненням до системи кримінальних санкцій є механізм превентивного контролю за рухом капіталів, що дозволяє паралізувати фінансову базу злочинних угруповань ще на етапах підготовки правопорушення. Ключовим нормативним інструментом у цьому контексті став спеціалізований закон, який трансформувал фінансовий моніторинг із суто банківської процедури у дієвий аналітичний щит національної економічної безпеки.

Польський Закон «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму» (2018) є фундаментом фінансової безпеки країни, що перетворює банківську таємницю на прозоре поле для державного аудиту. Його головною ознакою є надання надшироких повноважень Головному інспектору фінансової інформації (польськ. GIIF), який має право в адміністративному порядку зупиняти підозрілі транзакції на термін до 96 годин та вести публічний Центральний реєстр бенефіціарних власників (польськ. CRBR). Логічним наслідком такої нормативної конструкції стає можливість «заморожування» активів організованої злочинності ще до моменту офіційного висунення обвинувачення, що робить польську систему здатною ефективно протидіяти швидкому виведенню капіталів в офшорні зони. Для України цей досвід є цінним як приклад того, як через жорстку цифрову звітність бізнесу та розкриття реальних власників компаній держава мінімізує латентність економічних кримінальних правопорушень [204].

Реалізація окреслених вище правових приписів у польській практиці забезпечується через унікальну архітектуру спеціалізованих інституцій, що базується на принципі глибокої консолідації повноважень. Ключовим вузлом цієї системи виступає вертикаль органів, яка дозволяє об'єднати класичний

податковий контроль із потужними оперативними інструментами правоохоронної діяльності, створюючи єдиний «інституційний кулак» проти економічної злочинності.

Національна адміністрація доходів Польщі (польськ. KAS) є прикладом радикальної інституційної консолідації, що об'єднує в межах одного відомства функції податкової служби та митного контролю. Її унікальність полягає у створенні гібридної структури, де цивільні адміністративні процедури інтегровані з потужними повноваженнями Митно-скарбової служби (польськ. Służba Celno-Skarbowa). Це дозволяє установі супроводжувати справу на етапах від первинного аудиту декларації до проведення оперативно-розшукових заходів, силового затримання, що робить KAS достатньо автономним та ефективним інструментом захисту економічних інтересів держави. Центральним елементом архітектури KAS є ліквідація інформаційних та бюрократичних бар'єрів, які раніше існували між розрізненими фіскальними органами. Така конструкція забезпечує функціонування єдиного аналітичного поля. Це дозволяє системі не просто фіксувати правопорушення, а діяти превентивно, ідентифікувати складні схеми (як-от «ПДВ-каруселі») ще на стадії їхнього зародження та оперативно залучати оперативні підрозділи для блокування тіньових активів без тривалого міжвідомчого листування [205].

Головна цікавість досвіду KAS полягає у створенні безпрецедентної інституційної синергії, яка долає традиційну розрізненість фіскальних та силових відомств через формування єдиного «інформаційного кулака».

Цінним аспектом польського досвіду є вражаюча схожість динаміки розвитку організованої економічної злочинності з українським контекстом: обидві системи пройшли шлях трансформації від силового рекету 1990-х до сучасних інтелектуальних схем. Польща так само пережила період «захоплення держави» кримінальними структурами характеризувався виникненням структурних розривів у соціальних мережах, де корупційні зв'язки між політикумом, правоохоронцями та бізнесом створювали «ексклюзивні» зони впливу.

Як слушно зауважує у своєму дослідженні Гжегож Оцечек [206], польський

досвід містить низку критичних уроків для України, зокрема щодо зміни «портрета злочинця», який сьогодні є високоінтелектуальною особою з бездоганим виглядом, що залучає до своєї діяльності академічних радників та колишніх офіцерів спецслужб. Проте, на шляху до ефективності польська система зіткнулася з двома значними перепонами: слабкістю судів та зловживанням експертизами. На відміну від прокуратури, польські суди досі не мають вузької спеціалізації, що призводить до помилок суддів через нерозуміння нюансів бухгалтерії та податкового права, штучно затягуючи процеси. Крім того, автор виділяє «проблему експертів», коли прокурори використовують їхні висновки як «захисний екран», щоб зняти з себе відповідальність за складні фінансові розрахунки, що лише гальмує слідство та створює додаткові видатки, які могли б бути нівельовані розвитком власної аналітичної компетенції детективів.

Узагальнюючи результати аналізу зарубіжного досвіду, слід зазначити, що найбільш релевантними для України у досліджених зарубіжних моделях є різні за своєю природою, але функціонально сумісні практики. Німецький досвід засвідчив ефективність моделі глибокої спеціалізації органів у поєднанні з єдиним інформаційно-аналітичним полем, де ключову роль відіграють фінансовий моніторинг, санкційний контроль та цифрові інструменти раннього виявлення ризиків. Італійська модель продемонструвала високу результативність міжвідомчої інтеграції у протидії організованій злочинності, поєднання превентивного фінансового аналізу з механізмами конфіскації активів, а також здатність спеціалізованих органів діяти не лише реактивно, а на випередження. Польський досвід, своєю чергою, є особливо цінним для України як близької за історією правової трансформації держави, оскільки він показує переваги системного виокремлення економічних правопорушень, а також використання гнучких механізмів добровільного розкриття правопорушень та швидкого відшкодування збитків.

Водночас проведене дослідження підтвердило, що запозичення зарубіжного досвіду у сфері протидії організованій злочинності в економіці не може здійснюватися шляхом прямого копіювання інституційних форм. Так, для

України цінність німецької моделі полягає не у відтворенні складної цієї системи як такої, а у розвитку єдиного аналітичного середовища та спеціалізованого фінансового контролю; цінність італійської — не у милітаризованій природі Фінансової гвардії, а у міжвідомчій координації, та практиці роботи з кримінальними активами; цінність польської — не у створенні окремого кримінального кодексу для економічних правопорушень, а у більш чіткому системному виділенні злочинів проти економічних інтересів держави та впровадженні прагматичних правових механізмів бюджетного відновлення. Таким чином, кращі релевантні практики, виявлені у підрозділі, повинні розглядатися як функціональні орієнтири для адаптації, а не як готові шаблони.

3.3. Шляхи вдосконалення механізмів протидії організований злочинності в сфері економіки в Україні

Системний аналіз сучасних тенденцій розвитку організованої економічної злочинності та виявлені в ході дослідження інституційні прогалини вітчизняної правоохоронної системи зумовлюють нагальну потребу в концептуальному оновленні механізмів запобігання. Враховуючи релевантний досвід країн ЄС, зокрема в частині вузької спеціалізації конкретних правоохоронних органів та превентивного аналізу грошових потоків, вдосконалення української моделі має базуватися на усуненні інституційної фрагментації та забезпеченні системної координації, аналітичної інтеграції й чіткого розмежування компетенції між правоохоронними органами. Це передбачає не лише зміни у законодавстві, а й глибоку технологічну та структурну модернізацію суб'єктів забезпечення економічної безпеки, що дозволить адаптувати державний апарат до умов тотальної цифровізації та нових викликів транскордонної криміналізації.

Особливим дестабілізуючим чинником, що суттєво ускладнює процес реформування та створює нові зони вразливості для національної економіки, є триваюча збройна агресія та правовий режим воєнного стану. Війна не лише

спричинила трансформацію традиційних кримінальних схем, а й зумовила появу специфічних форм організованої злочинної діяльності, пов'язаних із махінаціями у сферах розподілу гуманітарної допомоги, нецільовим використанням бюджетних коштів на відновлення інфраструктури та зловживаннями у секторі оборонних закупівель. Ситуація посилюється вимушеним перерозподілом ресурсів правоохоронних органів на виконання нетипових для них завдань у зоні бойових дій та документування воєнних злочинів, що об'єктивно знижує інтенсивність превентивного контролю за економічними процесами. За таких умов, розробка шляхів удосконалення механізмів протидії має відбуватися через призму «безпекового дуалізму»: необхідності одночасного стримування як класичних економічних загроз, так і новітніх викликів, зумовлених мілітаризацією суспільних відносин та дефіцитом державного нагляду у критичних секторах.

Як зазначає А. Є. Фоменко, ці виклики вимагають негайної адаптації правоохоронної системи та законодавства, а також широкого впровадження цифровізації для забезпечення стабільності держави. У таких умовах модернізація механізмів протидії має поєднувати посилення кримінальної відповідальності з розбудовою проактивного цифрового моніторингу, що дозволить ефективно реагувати на специфічні виклики воєнного часу [207, с. 807–811].

У межах цього дослідження пропонується дещо інакший підхід, який зміщує фокус із посилення кримінальної відповідальності (що часто має лише декларативний характер) на якісне вдосконалення самих механізмів протидії та зміну філософії правозастосування. Ефективність боротьби з організованою злочинністю в економічній сфері має вимірюватися не лише кількістю засуджених чи суворістю вироків, а здатністю держави створювати умови, за яких вчинення кримінального правопорушення стає технічно складним та економічно недоцільним. Такий підхід передбачає реальний перехід від каральної парадигми до моделі превентивного аналізу та оперативного блокування фінансових потоків. Пріоритетом стає не стільки «доганяння»

злочинця після факту вчинення правопорушення, скільки впровадження інтелектуальних систем моніторингу та інституційної синергії, що дозволяють нейтралізувати кримінальні схеми ще на етапі їхнього формування.

У межах цієї нової філософії особливої трансформації потребує діяльність БЕБ, яке має остаточно відійти від успадкованої «силової» моделі на користь аналітично-орієнтованої моделі [208]. Пріоритетним завданням стає не фізична ізоляція окремих учасників кримінальних мереж, а системна ліквідація їхнього фінансового «базису», що робить подальше існування злочинної організації неможливим через відсутність ресурсів для її відтворення. Адже у цьому дослідженні також було згадано інерційність злочинних схем, яка дозволяє кримінальним структурам швидко регенерувати навіть після арешту окремих виконавців, якщо їхня фінансова база залишається неушкодженою. Саме здатність організованої злочинності до самовідтворення за рахунок накопиченого капіталу робить традиційні методи «силового тиску» малоефективними у довгостроковій перспективі.

У цьому контексті обґрунтовано доцільність застосування кримінологічної моделі «життєвого циклу» організованої економічної злочинної діяльності, яка дозволяє розглядати злочинну схему не як ізольований факт правопорушення, а як послідовний процес функціонування. Встановлено, що такі схеми проходять низку типових етапів: створення інфраструктури (формування підконтрольних суб'єктів, фінансових і логістичних зв'язків), масштабування (розширення обсягів операцій та мережі учасників), легалізація доходів (інтеграція незаконних коштів у легальний обіг) та згорання або трансформація діяльності з метою уникнення викриття.

Використання цієї моделі дозволяє ідентифікувати найбільш вразливі етапи функціонування злочинних схем та змістити акцент протидії з реагування на завершені правопорушення на їх превентивне блокування ще на ранніх стадіях формування інфраструктури або масштабування, що є принципово більш ефективним у контексті протидії організованій злочинності у сфері економіки.

З огляду на це, запропоновані нижче заходи спрямовані не лише на вдосконалення організаційної структури Бюро економічної безпеки України, а передусім на адаптацію механізмів запобігання до трансформації сучасних форм організованої економічної злочинності. У зв'язку з цим пропонуються такі конкретні заходи щодо вдосконалення механізмів діяльності БЕБ та підвищення його результативності:

- *Перехід до реальної комплексної системи оцінювання ефективності діяльності БЕБ.* Доцільним є запровадження системи оцінювання ефективності, що базується на комплексних показниках процесуальної результативності та економічного ефекту діяльності органу. Такі показники точно повинні містити наступні ключові індикатори ефективності (англ. KPI) :

1. співвідношення кількості розпочатих кримінальних проваджень до повідомлень про підозру;
2. співвідношення направлених до суду обвинувальних актів до кількості вироків, що набрали законної сили;
3. обсяг відшкодованих державі збитків та повернутих активів, зокрема через фіксування кількості кримінальних проваджень, закритих судом у зв'язку з повним відшкодуванням завданих державі збитків, зокрема у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 212 КК України, а також обсяг активів, конфіскованих або звернених у дохід держави за результатами кримінальних проваджень, та оцінку економічних втрат, попереджених завдяки припиненню функціонування незаконних фінансових схем.

- *Запровадження моделі інфраструктурного демонтажу економічної злочинності.* Сучасні організовані економічні злочини мають мережеву структуру і ґрунтуються на складній інфраструктурі фінансових, логістичних та корпоративних зв'язків. У зв'язку з цим ефективна протидія повинна бути спрямована не лише на окремих виконавців правопорушення, а на ліквідацію всієї кримінальної інфраструктури. Для цього необхідно створити у структурі БЕБ спеціалізовані підрозділи за ключовими секторами економіки з

підвищеним рівнем тінізації, зокрема:

1. енергетичний сектор; Високий рівень атак на критичну інфраструктуру та значні обсяги фінансових ресурсів у процесах відновлення створюють підвищені ризики економічних правопорушень;
2. агропромисловий комплекс. Один із ключових експортних секторів економіки з великим обсягом обороту, що традиційно характеризується підвищеним рівнем тіньових операцій;
3. ринок підакцизних товарів. Значні податкові надходження до бюджету та високий рівень тінізації обігу підакцизної продукції зумовлюють підвищений ризик організованих економічних правопорушень;
4. оборонно-промисловий комплекс. Значні державні оборонні видатки у період війни породжують надзвичайні ризики зловживань у сфері державних закупівель та виробництва оборонної продукції;
5. зовнішньоекономічна діяльність. Висока інтенсивність транскордонних фінансових операцій створює можливості для ухилення від оподаткування, контрабанди та виведення капіталу за кордон.

- *Ефективність використання інвазивних слідчих дій у сфері економічних правопорушень:* надмірне застосування інвазивних слідчих дій, зокрема обшуків та тимчасового вилучення майна, негативно впливає на довіру бізнесу до державних інституцій та часто не лише не забезпечує реального результату у розслідуванні складних економічних схем, але і шкодить економіці. Саме тому необхідно запровадити систему внутрішнього моніторингу інвазивних слідчих дій БЕБ, яка передбачатиме:

1. обов'язковий аналіз результативності обшуків у співвідношенні до подальших процесуальних рішень;
2. моніторинг кількості обшуків, проведених з метою вилучення документів без попереднього звернення із запитом про їх надання в порядку ст. 93 КПК України, як індикатора дотримання принципу пропорційності слідчих дій.

3. щоквартальну оцінку співвідношення кількості проведених обшуків до кількості повідомлень про підозру;

- *Створення єдиної аналітичної платформи обміну економічною інформацією.* Однією з системних проблем протидії економічній злочинності в Україні є фрагментованість інформаційних ресурсів різних державних органів. Відсутність оперативного доступу до необхідних даних суттєво ускладнює проведення аналітичної роботи та виявлення складних фінансових схем. Саме тому необхідно створити єдину міжвідомчу аналітичну платформу обміну економічною інформацією, яка інтегруватиме дані Державної податкової служби, Державної митної служби, Держфінмоніторингу, банківського фінансового моніторингу.

- *Формування контррозвідувального аналітичного сегмента у структурі БЕБ.* Проведений у межах цього дослідження аналіз підтверджує тенденцію до використання економічної злочинності як інструменту гібридного впливу держави-агресора та поступового посилення зв'язків між організованими кримінальними структурами і афілійованими з нею суб'єктами. Саме тому необхідно створити у структурі центрального апарату БЕБ спеціалізований аналітичний підрозділ з виявлення економічних операцій, що можуть мати ознаки:

1. обходу міжнародних санкцій;
2. використання української фінансової системи у транснаціональних кримінальних схемах;
3. використання суб'єктів господарювання для прихованого фінансування незаконної економічної діяльності, пов'язаної з державою-агресором;

Окремою проблемою, що потребує інституційного врегулювання, є конфлікти підслідності між органами досудового розслідування, зокрема у справах про організовану економічну злочинність. Як було встановлено у підрозділі 3.1 цього дослідження, багатовимірний характер сучасних кримінальних правопорушень, зокрема у сферах оборонних закупівель,

військово-промислового комплексу та зовнішньоекономічної діяльності, часто призводить до одночасного виникнення підстав для підслідності БЕБ, НАБУ та СБУ.

Доцільним видається нормативне закріплення критеріїв, які мають враховуватися при визначенні підслідності у випадках конкуренції підслідності. Зокрема, при вирішенні такого спору слід виходити з домінуючого характеру кримінального правопорушення, суб'єкта його вчинення, розміру завданої шкоди, наявності корупційного елемента, а також наявності ознак загрози державній безпеці. Використання зазначених критеріїв дозволило б визначати орган досудового розслідування залежно від провідної природи кримінального правопорушення: у разі домінування економічного змісту — підслідність БЕБ, у випадку переважання корупційної складової — НАБУ, а за наявності безпекового компонента — СБУ. Саме відсутність таких чітко визначених критеріїв у чинному кримінальному процесуальному законодавстві значною мірою зумовлює виникнення практичних конфліктів підслідності між відповідними органами.

Для подолання деструктивного явища інституційного дублювання повноважень між правоохоронними органами, зокрема у сфері розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки необхідна:

- *уніфікація критеріїв первинного визначення підслідності* шляхом закріплення правила, за яким на початковому етапі досудового розслідування вона визначається за найбільш очевидною правовою кваліфікацією діяння та його домінуючим безпосереднім об'єктом посягання;

- *нормативне уточнення механізму зміни підслідності* після встановлення додаткових фактичних обставин, зокрема суб'єкта вчинення, розміру шкоди, наявності корупційного чи безпекового компонента. Тобто законодавче визначення вичерпних підстав для зміни підслідності, ієрархії критеріїв її визначення у разі їх конкуренції, а також встановлення обов'язку прокурора у чітко визначений строк ухвалювати вмотивоване процесуальне рішення про передачу кримінального провадження;

- впровадження принципу «один факт — одне основне кримінальне провадження», який унеможливило відкриття паралельних проваджень різними органами за тотожними фактичними обставинами;

- створення єдиної міжвідомчої інформаційно-аналітичної платформи, що дозволить виявляти дублювання кримінальних проваджень, синхронізувати аналітичні матеріали та формувати цілісну картину злочинної діяльності;

Фрагментована структура системи протидії організованій злочинності, у межах якої одночасно діють численні правоохоронні та контролюючі органи, об'єктивно створює ризик неузгодженості їхньої діяльності. За відсутності єдиного координаційного центру окремі відомства можуть дублювати функції, конкурувати за підслідність або здійснювати паралельні заходи без належного обміну інформацією, що в кінцевому підсумку знижує ефективність державної політики у сфері протидії організованій злочинності. У таких умовах мережеві кримінальні структури отримують додаткові можливості для використання інституційних розривів між різними органами. Саме тому у міжнародній практиці дедалі ширше застосовується інститут національного координатора, основне призначення якого полягає не у втручанні в процесуальну діяльність органів досудового розслідування, а у забезпеченні системної координації їхніх зусиль. Така інституція покликана формувати цілісну аналітичну картину загроз, визначати стратегічні пріоритети боротьби з організованою злочинністю та узгоджувати діяльність різних суб'єктів державної політики у цій сфері.

Як було зазначено раніше, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект від 13.09.2025 № 13676 «Про внесення змін до Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” щодо утворення Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національного координатора)». Зазначена законодавча ініціатива постає логічною та відображає імплементацію рекомендацій Європейської Комісії.

Водночас ефективна імплементація цієї моделі потребує її чіткого узгодження з уже існуючою системою інституційної координації у сфері

протидії злочинності. Насамперед необхідно розмежувати повноваження Національного координатора з координаційною функцією прокуратури, передбаченою ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», яка повинна реалізуватися у межах кримінального процесу. Відповідно, діяльність координатора повинна зосереджуватися на стратегічному плануванні, аналітичному узгодженні пріоритетів та міжвідомчій взаємодії, не втручаючись у процесуальне керівництво досудовими розслідуваннями. Так само його функції мають бути відмежовані від повноважень Ради національної безпеки і оборони України, яка здійснює стратегічну координацію сектору безпеки і оборони на загальнодержавному рівні. Адже діяльність РНБО не спрямована на операційну або аналітичну координацію правоохоронних органів у сфері протидії організованій злочинності як окремого сегмента державної політики.

У цьому контексті ключовим практичним завданням Національного координатора має стати насамперед забезпечення інтеграції аналітичних ресурсів різних правоохоронних та контролюючих органів. Як було встановлено у розділах 2 та 3 цього дослідження, однією з системних проблем протидії організованій економічній злочинності є відсутність повноцінного взаємного доступу між відомчими інформаційними системами БЕБ, СБУ, митних органів та інших суб'єктів. Саме тому діяльність координатора повинна бути спрямована на організацію ефективного обміну аналітичною інформацією та формування єдиної картини кримінальних загроз, водночас із закріпленням у законодавстві чітких запобіжників, що унеможливають використання цього інституту як інструменту адміністративного впливу на органи досудового розслідування.

Водночас аналіз положень законопроекту від 13.09.2025 № 13676 свідчить, що низка запропонованих у ньому норм потребує уточнення для забезпечення реальної, а не декларативної ефективності інституту Національного координатора. Зокрема, визначення Комісії (Координатора) як суто консультативно-дорадчого органу створює ризик ігнорування її рішень правоохоронними відомствами, що обумовлює необхідність законодавчого

закріплення обов'язковості виконання її стратегічних рішень у частині визначення міжвідомчих пріоритетів. Додаткового перегляду потребує і модель керівництва Комісією, оскільки закріплення за посадою Міністра внутрішніх справ функції її голови може спричинити відомчий перекис; у цьому контексті доцільним є розгляд механізму ротаційного головування або призначення незалежного керівника.

Зважаючи на викладене вище, вважається за потрібне внести до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зміни, передбачивши викладення статті 15¹ у такій авторській редакції, що враховує необхідність подолання «ручного управління» та забезпечення реальної координації:

«Стаття 15¹. Міжвідомча координаційна комісія у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національний координатор)

1. Міжвідомча координаційна комісія у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національний координатор) утворюється Кабінетом Міністрів України як постійно діючий міжвідомчий координаційно-аналітичний орган, з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, а також узгодження діяльності державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності, формування спільної аналітичної картини кримінальних загроз та визначення стратегічних пріоритетів державної політики у цій сфері.

Національний координатор здійснює свою діяльність виключно на рівні стратегічного планування та міжвідомчої координації і не має повноважень втручатися у здійснення досудового розслідування, процесуальне керівництво кримінальними провадженнями або прийняття процесуальних рішень органами досудового розслідування.

2. Голова Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національний координатор) призначається Кабінетом Міністрів України терміном на п'ять років. Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду два терміни поспіль. До складу Міжвідомчої

координаційної комісії входять керівники державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, а також державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій.

3. Міжвідомча координаційна комісія у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національний координатор):

здійснює координацію та забезпечує взаємодію державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

організовує розробку стратегії боротьби з організованою злочинністю;

організовує проведення оцінки загроз організованої злочинності, тяжких та особливо тяжких злочинів (за методологією SOCTA);

за результатами проведення оцінки загроз схвалює пріоритети в боротьбі з організованою злочинністю. Рішення Комісії щодо стратегічного планування та схвалених пріоритетів є обов'язковими для врахування у планах діяльності

державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

розробляє комплексні плани заходів з протидії організованій злочинності та подає їх на затвердження до Кабінету Міністрів України;

щороку проводить оцінку стану реалізації стратегії на основі верифікованих цифрових даних, яку подає Кабінету Міністрів України;

сприяє співробітництву з компетентними органами інших держав та міжнародними організаціями;

забезпечує організацію міжвідомчого обміну аналітичною інформацією між правоохоронними та контролюючими органами, у тому числі шляхом

функціонування та адміністрування єдиної інформаційно-аналітичної системи моніторингу виконання планів протидії організованій злочинності, що інтегрує

дані державних реєстрів та відомчих інформаційних систем;

4. Положення про Міжвідомчу координаційну комісію та її персональний склад затверджуються Кабінетом Міністрів України. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України».

У ході аналізу концептуальних засад формування державної політики (підрозділ 3.1) було констатовано, що системна неефективність протидії організованій злочинності значною мірою зумовлена глибокою інформаційною асиметрією та відсутністю дієвого механізму державно-приватного партнерства. На сьогодні взаємодія БЕБ і Держфінмоніторингу з банківським сектором зберігає переважно реактивний характер, обмежуючись формальним алгоритмом «подання звіту — отримання запиту». Як зазначалося раніше, побоювання репутаційних втрат та дефіцит довіри з боку фінансових установ змушують їх діяти ізольовано, що створює ідеальний ландшафт для експлуатації «сірих зон» економіки організованими злочинними угрупованнями. Відтак, подолання цього «інформаційного вакууму» та перехід від одностороннього звітування до моделі живого діалогу та спільного аналізу загроз є критично необхідним кроком для забезпечення результативності антикримінального курсу держави.

Спираючись на досвід функціонування Публічно-приватного партнерство Європолу у сфері фінансової розвідки (англ. Europol Financial Intelligence Public-Private Partnership), можна сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення вітчизняних механізмів через розбудову державно-приватного партнерства. Це дозволить трансформувати фінансовий моніторинг із бюрократичного обтяження на дієвий інструмент розвідки [209]. Серед таких пропозицій є:

- *Створення Національної платформи фінансової розвідки.* Необхідно ініціювати створення постійно діючого аналітичного хабу, що об'єднає детективів-аналітиків БЕБ, фахівців Держфінмоніторингу та офіцерів комплаєнсу провідних банків. Метою такої платформи є перехід від моделі «запит — відповідь» до формування «єдиної картини загроз», де приватний сектор отримує від держави актуальні індикатори кримінальних схем у реальному часі.

- *Впровадження механізму «Спільного радара загроз».* Замість формального звітування про підозрілі операції, пропонується впровадити

методологію спільної розробки типологій кримінальних правопорушень. Це дозволить правоохоронцям передавати приватному сектору специфічні сценарії (наприклад, новітні методи відмивання коштів через криптоактиви або схеми «офісів»), а банкам — автоматизувати свої системи моніторингу під ці конкретні загрози ще до моменту вчинення транзакції.

Аналогічної думки дотримується С. Огінок, яка також наголошує на критичній ролі державно-приватного партнерства як стратегічного вектора зміцнення економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. Особливу увагу дослідниця приділяє інтеграції технологій машинного навчання та штучного інтелекту, які здатні радикально підвищити прогностичні можливості системи. На її переконання, це дозволить не просто фіксувати транзакції, а ідентифікувати аномальні фінансові ланцюги та приховані структури «фірм-оболонок» у реальному часі, що є ключовою умовою для створення прозорого та стійкого фінансового середовища. Окрім того, С. Огінок акцентує увагу на необхідності впровадження спеціалізованих програм підготовки та проведення регулярних експертних оглядів готовності компетентних органів до реальної оперативної співпраці з банками [210, с.156–162].

Розвиваючи думку С. Огінца, стає очевидним, що реалізація запропонованої аналітично-компенсаційної моделі протидії неможлива без подолання критичного кадрового розриву. Саме системна деформація кадрового забезпечення стає тим бар'єром, який заважає державним органам перейти від реактивної фіксації правопорушень до проактивного демонтажу кримінальних мереж.

Слушно пояснює причини деформації кадрового забезпечення С. М. Гусаров, який визначає «вузьким місцем» чинної системи процедури добору фахівців до органів правопорядку. Вчений зауважує, що за умови виконання різними органами тотожних функцій, вимоги до кандидатів та методики їх перевірки залишаються розрізненими, що створює підґрунтя для суб'єктивізму та знижує загальну якість кадрового корпусу. На думку автора,

процедура призначення на посаду має повністю виключати особистий інтерес безпосереднього керівника. Це дозволить розірвати «зв'язки залежності» та заблокувати формування корупціогенних відносин (непотизму, фаворитизму) ще на етапі вступу особи на службу. Вчений пропонує взяти за основу методика, яку застосовують в органах прокуратури, яка передбачає делегування повноважень незалежному органу — самостійній комісії, що не підпорядковується відомчій ієрархії, впровадження багатоступеневого контролю через чітко регламентований алгоритм (іспит, спеціальну підготовку та стажування) для відсіювання некваліфікованих кандидатів до моменту наділення їх владними повноваженнями, а також забезпечення анонімності та пріоритету рейтингової системи, результати якої мають превалювати над будь-яким суб'єктивним рішенням кадрових комісій [211].

Вирішення проблеми кадрового голоду та технологічного відставання суб'єктів протидії зокрема потребує докорінного переосмислення освітньої парадигми через перехід від консервативної відомчої моделі до стратегії синергетичної підготовки фахівців нового типу. В основі такої трансформації лежить відмова від вузькопрофільного юридичного навчання на користь міждисциплінарного синтезу, де фундаментальна правова база органічно поєднується з передовими компетенціями у сферах судової бухгалтерії та інтелектуального аналізу даних.

Такий інтелектуальний симбіоз дозволить сформувати корпус детективів-аналітиків, здатних не просто фіксувати зовнішні ознаки правопорушень, а й деконструювати складні архітектури фінансових махінацій у цифровому середовищі. Лише за умови інтеграції економічних та технологічних знань у правозастосовну практику можливо подолати інерційність державного апарату та забезпечити перевагу інтелектуального потенціалу правоохоронних органів над адаптивними механізмами організованої злочинності.

Переведення освітнього процесу на рейки міждисциплінарності вимагає не просто декларативних заяв, а впровадження чіткого алгоритму прикладних

інституційних змін. З огляду на це, практична реалізація оновленої кадрової стратегії у сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися через наступну сукупність взаємопов'язаних кроків:

- *Масштабування та підтримка потенціалу профільних відомчих ЗВО.* Реалізація кадрової реформи має базуватися на ефективному використанні вже наявного потужного фундаменту, передусім — Державного податкового університету. Маючи унікальний багаторічний досвід, глибокі наукові традиції та спеціалізовану базу підготовки фахівців для фінансової системи, цей заклад є природним інтелектуальним ядром для впровадження нових міждисциплінарних стандартів. Замість створення нових інституцій «з нуля», державна політика повинна зосередитися на всебічній підтримці та розвитку потенціалу цього університету, перетворюючи його на головний майданчик для підготовки детективів-аналітиків нового покоління, де класична школа фінансового права посилюватиметься новітніми інструментами.

- *Впровадження спільних освітніх програм «Право та технології»:* Створення магістерських рівнів підготовки на базі профільних університетів, де 50% навчального плану присвячено економічному аналізу та ІТ-технологіям. Це дозволить готувати не просто юристів, а «цифрових детективів», здатних працювати з великими масивами даних.

- *Створення Міжвідомчого тренінгового центру сертифікації:* Слід заснувати хаб для перепідготовки діючих кадрів (БЕБ, СБУ, НПУ), де навчання проводитимуть не лише теоретики права, а й практики з міжнародних сертифікованих організацій (як-от ACFE чи Europol), з урахуванням відсутності у ДБР власної розвиненої системи спеціалізованої підготовки кадрів.

Такий підхід дозволить зберегти та примножити унікальні надбання вітчизняної вищої школи, одночасно адаптуючи їх до жорстких вимог цифрової епохи. Це забезпечить правоохоронну систему кадрами, чий рівень підготовки дозволить не лише розуміти логіку злочинних схем, а й системно випереджати їх на рівні інтелектуального аналізу.

Логічним завершенням інституційної та кадрової модернізації системи

протидії організованій злочинності в сфері економіки має стати цифрова автоматизація фіскального нагляду, що перетворить митну та податкову служби на безсторонні технологічні фільтри. Такий підхід дозволить практично повністю витіснити «людський фактор» із зон найвищого корупційного ризику, замінивши дискреційні повноваження службових осіб прозорими математичними алгоритмами за прикладом успішної реалізації польської моделі KAS.

У цьому дослідженні вже описувалась польська модель із згадуванням про KAS — національну адміністрацію доходів. Як зазначають М. Молка та А. Хіменес [212, с. 255–266], ця служба впровадила низку революційних рішень, ключовим серед яких є Система міжбанківських розрахунків. Вона базується на складних секретних алгоритмах, що в реальному часі аналізують щоденні касові потоки на банківських рахунках для розрахунку індикатора ризику. Це дозволило КАС оперативно блокувати підозрілі рахунки (на термін від 72 годин до 3 місяців) ще до того, як активи будуть виведені за межі національної юрисдикції, ефективно протидіючи податковому шахрайству. Крім того, з 2019 року польська митно-податкова адміністрація використовує «Аналітичний двигун» на основі машинного навчання. Цей інструмент з високою точністю виявляє розбіжності в деклараціях ПДВ та ідентифікує так звані «ПДВ-каруселі» за допомогою автоматичного графічного аналізу мережевих зв'язків між контрагентами.

Результатом такої модернізації стало не лише суттєве ущільнення податкової системи та детінізація економіки, а й зміна самої філософії контролю: перехід від постфактумних перевірок до превентивного цифрового нагляду. Водночас польський досвід демонструє, що автоматизація фіскального нагляду за моделлю KAS дозволяє мінімізувати корупційні ризики, оскільки суб'єктивне рішення інспектора замінюється об'єктивним висновком алгоритму, що є критично важливим для формування прозорого середовища, де правила гри рівні для всіх суб'єктів господарювання.

Спираючись на дані міжнародного звіту TaxAdmin.AI, варто виділити

досвід використання польською стороною системи ARANEUM, яка на основі теорії графів дозволяє здійснювати аналіз соціальних мереж платників податків. Це дає змогу правоохоронним органам ідентифікувати приховані вузли злочинних мереж, які неможливо виявити при стандартному аналізі одиничних транзакцій. Впровадження аналогічного інструментарію в межах діяльності БЕБ дозволить перейти до стратегічного демонтажу всієї інфраструктури економічної злочинності [213].

Впровадження аналогічних технологічних рішень в українську практику — передусім у діяльність Державної податкової та Державної митної служб — є критично необхідним кроком для переходу від констатації правопорушень до їх превентивного блокування. Використання інструментарію Big Data та прогнозової аналітики дозволить вітчизняним фіскальним органам не просто накопичувати інформацію, а перетворювати її на інтелектуальний актив для ідентифікації організованих злочинних угруповань ще на етапі планування схем. Це створює фундамент для побудови системи «цифрового щита», де автоматизовані алгоритми здатні виявляти аномалії в масивах даних швидше за швидкість транзакцій, позбавляючи економічну злочинність її головної переваги — мобільності та прихованості.

Виходячи з критичної необхідності такого переходу до проактивного цифрового нагляду, що мінімізує вплив «людського фактора», пропонується імплементувати в українську практику наступний комплекс технологічних та методологічних інновацій:

- *Створення національної екосистеми «Data Lake» для фінансового контролю.* Необхідно інтегрувати розрізнені бази даних ДПС, Митниці, БЕБ та банківського сектору в єдине сховище великих даних. Це дозволить алгоритмам штучного інтелекту аналізувати не поодинокі транзакції, а цілісні економічні патерни, виявляючи неявні зв'язки між суб'єктами, які формально не є пов'язаними.

- *Впровадження інструментарію Social Network Analysis на основі теорії графів.* За аналогією з польською системою ARANEUM, пропонується

впровадити автоматизований візуальний аналіз мережевих зв'язків. Це дозволить ідентифікувати реальні «центри управління» організованих злочинних груп через аналіз спільних IP-адрес, телефонів та ланцюжків перерахування коштів, прихованих за технічними фірмами.

- *Автоматизація оцінки ризиків у режимі реального часу.* Запровадження системи, де кожна фінансова операція автоматично отримує «індекс ризику». У разі перевищення критичного порогу, система повинна мати автономне право на тимчасове блокування транзакції до з'ясування обставин аналітиками.

Реалізація цих пропозицій дозволить трансформувати фіскальний нагляд із системи «покарання за вчинене» у систему «унеможливлення вчинення». Це забезпечить мінімізацію суб'єктивного впливу службової особи, оскільки алгоритм діє за принципом математичної об'єктивності, що є критичним для нейтралізації організованої економічної злочинності, яка глибоко інтегрована у корупційні зв'язки.

Проведений у цьому підрозділі аналіз дає підстави стверджувати, що вдосконалення механізмів протидії організованій злочинності у сфері економіки має здійснюватися не через подальше нарощування карального потенціалу держави, а через переорієнтацію всієї системи на аналітичне, превентивне та технологічно забезпечене виявлення кримінальних схем. Обґрунтовано, що ключовими напрямками такої модернізації є трансформація діяльності БЕБ у бік аналітично-орієнтованої моделі, запровадження комплексної системи оцінювання його ефективності за процесуальними й економічними результатами, перехід до моделі інфраструктурного демонтажу злочинності у найбільш ризикових секторах економіки, а також обмеження надмірного використання інвазивних слідчих дій. У цьому контексті практичні рекомендації підрозділу зосереджені на тому, щоб зробити економічну злочинність не лише караною, а й організаційно складною та економічно не вигідною, що відповідає сучасній логіці захисту економічної безпеки держави.

Водночас доведено, що реалізація таких підходів неможлива без модернізації чинного законодавства та оптимізації діяльності правоохоронних органів на міжвідомчому рівні. У підрозділі обґрунтовано доцільність нормативного уточнення правил підслідності та механізму її зміни у разі конкуренції юрисдикцій, запровадження принципу «один факт — одне основне кримінальне провадження», створення єдиної інформаційно-аналітичної платформи обміну даними, а також законодавчого закріплення моделі Національного координатора як суб'єкта стратегічної, а не процесуальної координації. Окремо доведено необхідність розвитку державно-приватного партнерства у сфері фінансової розвідки, кадрової модернізації через міждисциплінарну підготовку детективів-аналітиків та цифрової автоматизації фіскального нагляду із використанням Big Data, машинного навчання і мережевого аналізу. Сукупно запропоновані заходи формують цілісну модель оновлення механізмів протидії організованій злочинності в економічній сфері, яка поєднує законодавчі зміни, інституційну координацію та технологічне посилення правоохоронної системи.

Висновки до розділу 3

Третій підрозділ присвячений обґрунтуванню практичних рекомендацій і шляхів вдосконалення механізмів протидії організованій злочинності у сфері економіки в Україні, зокрема через модернізацію законодавства та оптимізацію діяльності правоохоронних органів.

1. Установлено, що актуальні питання формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки в Україні зумовлені системною невідповідністю між сучасними стратегічними орієнтирами та застарілим правовим і інституційним забезпеченням їх реалізації. Обґрунтовано, що ефективна модель державної політики має розглядатися як цілісна аналітично-орієнтована система, яка передбачає узгоджене оновлення законодавства, формування єдиної

інформаційно-аналітичної інфраструктури та чітке розмежування компетенції між суб'єктами протидії з урахуванням цифровізації фінансових процесів і транснаціонального характеру сучасної злочинності.

2. Проаналізовано зарубіжний досвід запобігання та протидії організованій злочинності у сфері економіки та встановлено, що найбільш релевантними для України є не цілісні інституційні моделі окремих держав, а окремі функціонально сумісні практики: німецький підхід до вузької спеціалізації органів і побудови єдиного інформаційно-аналітичного середовища; італійська практика міжвідомчої координації, превентивного фінансового аналізу та роботи з кримінальними активами; польський підхід до системного виокремлення економічних правопорушень, цифрового фіскального контролю, а також механізмів добровільного розкриття правопорушення і швидкого відшкодування збитків. Обґрунтовано, що ці практики мають значення для України як функціональні орієнтири адаптації, а не як об'єкти прямого копіювання, оскільки їх імплементація потребує врахування вітчизняної інституційної структури, воєнного стану та особливостей національного кримінального процесу.

3. Обґрунтовано практичні рекомендації та шляхи вдосконалення механізмів протидії організованій злочинності у сфері економіки, які полягають у переході від каральної моделі до аналітично-превентивної та технологічно орієнтованої системи виявлення і нейтралізації кримінальних схем. Встановлено доцільність трансформації діяльності БЕБ у напрямі аналітично-орієнтованої моделі, запровадження комплексної системи оцінювання ефективності, переходу до інфраструктурного демонтажу злочинності у найбільш ризикових секторах економіки та обмеження надмірного застосування інвазивних слідчих дій. Доведено необхідність модернізації законодавства та оптимізації діяльності правоохоронних органів через нормативне уточнення правил підслідності та механізму її зміни, впровадження принципу «один факт — одне провадження», створення єдиної інформаційно-аналітичної платформи, запровадження моделі Національного координатора як

суб'єкта стратегічної координації, а також розвиток державно-приватного партнерства, кадрової міждисциплінарної підготовки та цифрової автоматизації фіскального нагляду на основі Big Data і аналітичних технологій.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено комплексний аналіз організованої злочинності у сфері економіки як соціально-кримінологічного явища, її сутності, ознак, форм прояву та механізмів функціонування в умовах сучасних трансформаційних процесів і повномасштабної війни. На основі поставленої мети та завдань узагальнено теоретичні підходи, проаналізовано нормативно-правове забезпечення та діяльність спеціалізованих суб'єктів протидії, а також досліджено вплив глобалізаційних чинників і нових криміногенних ніш на еволюцію організованої економічної злочинності.

За результатами дослідження обґрунтовано теоретичні положення та сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері протидії організованим злочинності в економіці України, з урахуванням сучасних викликів, міжнародного досвіду, інституційних вразливостей та необхідності зміцнення економічної безпеки держави. Найбільш вагомими науковими та практичними результатами роботи є такі:

1. З'ясовано ключові ознаки організованої злочинності у сфері економіки, на основі яких визначено, що організована злочинність у сфері економіки — це сукупність умисних корисливих кримінальних правопорушень, що вчиняються двома або більше особами у різних формах групової взаємодії, у тому числі з попередньою змовою, в процесі або під прикриттям господарської, фінансової чи іншої економічної діяльності, з метою систематичного одержання незаконної економічної вигоди, встановлення контролю над економічними ресурсами, фінансовими потоками чи окремими сегментами ринку, із використанням легальних економічних інструментів, службового становища, корупційних зв'язків та інституційних прогалин, що заподіює істотну шкоду економічному правопорядку, конкуренції та економічній безпеці держави.

Виявлено відсутність єдиної методологічної моделі розуміння

організованої злочинності у сфері економіки, що зумовлює її змішування із суміжними явищами. Визначено ознаки, які дозволяють відмежувати її від корупції, тіньової економіки та службових кримінальних правопорушень, а саме: стратегічна орієнтація на максимізацію капіталу, що проявляється у прагненні не до разового отримання вигоди, а до встановлення довготривалого контролю над фінансовими потоками та ринковими сегментами; інструментальність корупції та службових зловживань, які використовуються як засіб забезпечення функціонування кримінального бізнесу, усунення конкурентів та доступу до ресурсів; деформація ринкової кон'юнктури як результат, що виражається у руйнації конкурентного середовища, монополізації ринків, демпінгу та створенні штучних економічних дисбалансів.

2. Виявлено, що ключовою проблемою нормативно-правового забезпечення протидії організованій економічній злочинності в Україні є відсутність цілісної та внутрішньо узгодженої законодавчої моделі її правового регулювання. З'ясовано, що чинний КК України не формує самостійного інституту економічних кримінальних правопорушень, а розосереджує відповідні норми між різними розділами, що ускладнює системне сприйняття об'єкта кримінально-правової охорони та створює труднощі для кваліфікації складних організованих посягань у господарсько-фінансовій сфері. Додатково встановлено, що конструкції окремих ключових норм, зокрема статей 209 та 255 КК України, не позбавлені ознак нормативної перевантаженості, конкуренції із суміжними складами та правової невизначеності, що знижує ефективність їх практичного застосування саме у справах щодо організованих економічних схем.

Одночасно виявлено, що процесуальний та спеціальний рівні нормативного регулювання також містять системні вади, які перешкоджають результативній реалізації вже наявних матеріально-правових механізмів. До таких віднесено конфлікти підслідності між органами досудового розслідування у справах, де поєднуються економічні, корупційні та службові елементи; застарілість і недостатню деталізацію Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність»; нормативні прогалини у правовому забезпеченні діяльності АРМА та БЕБ; а також відсутність належного механізму імплементації стратегічних актів у сфері економічної безпеки.

У зв'язку з цим обґрунтовано, що основною особливістю чинного нормативного забезпечення є не нестача окремих правових інструментів, а їхня фрагментарність, неузгодженість і різний рівень нормативної зрілості, що зумовлює потребу не в точкових змінах, а у системному перегляді законодавчої архітектури протидії організованим злочинності у сфері економіки.

3. Охарактеризовано, що система державних спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економічної сфери в Україні має багаторівневий, функціонально диференційований характер і включає органи аналітичного, фіскального, правоохоронного, антикорупційного та процесуально-наглядового профілю. Встановлено, що її сучасна архітектура поєднує БЕБ, НАБУ, Держфінмоніторинг, ДПС, Держмитслужбу, ДБР, Національну поліцію, СБУ, прокуратуру та інші інституції, які виконують різні, але взаємопов'язані функції — від превентивного моніторингу фінансових потоків і виявлення ризиків тінізації до досудового розслідування, антикорупційного переслідування та процесуального супроводу.

Разом із тим встановлено, що практичне функціонування цієї системи супроводжується стійкими структурними вадами, які знижують її ефективність. До них віднесено дублювання повноважень між окремими органами, конкуренцію підслідності, недостатню міжвідомчу координацію, кадрову та інституційну слабкість окремих суб'єктів, а також технологічне відставання фіскального й митного блоків. З'ясовано, що навіть після створення БЕБ зберігається інерція багатосуб'єктної силової моделі, за якої органи загальної юрисдикції продовжують втручатися в економічний сегмент через процесуальні та кваліфікаційні механізми. Це дає підстави для висновку, що ключовою функціональною проблемою вітчизняної системи є не відсутність спеціалізованих суб'єктів як таких, а їхня недостатня узгодженість, фрагментарність та незавершеність переходу до аналітично-орієнтованої моделі

протидії криміналізації економіки.

4. Надано кримінологічну оцінку сучасним формам проявів організованої злочинності у сфері економіки, у результаті чого встановлено, що в умовах воєнного стану вона трансформувалася у високоадаптивну мережеву систему, здатну одночасно використовувати правові прогалини, цифрові інструменти, корупційні зв'язки та режими спрощеного регулювання.

Обґрунтовано, що її сучасні прояви концентруються у сферах з високою капіталізацією та зниженим рівнем контролю, зокрема у податковій і митній сферах, секторі віртуальних активів, оборонних закупівлях, гуманітарних потоках, енергетиці та кіберпросторі. Встановлено, що криміналізація цих сегментів має не лише економічний, а й безпековий вимір, оскільки організовані схеми незаконного збагачення дедалі частіше безпосередньо впливають на фінансову стійкість, ресурсне забезпечення та обороноздатність держави, що підтверджується, зокрема, й проаналізованою судовою практикою.

Водночас встановлено, що сучасну організовану злочинність у сфері економіки зумовлює комплекс інституційно-управлінських, економіко-правових, воєнних, геополітичних, інституційно-цифрових та енергетичних детермінант. З'ясовано, що повномасштабна збройна агресія РФ не лише посилила вже існуючі криміногенні вразливості, а й створила специфічні «воєнні ніші» збагачення, у яких розкрадання бюджетних коштів, маніпуляції у сфері державних закупівель, незаконне використання гуманітарної допомоги, податкові та митні схеми, а також операції з криптоактивами набули якісно нового змісту як фактори послаблення економічної та оборонної спроможності держави. У зв'язку з цим організовану злочинність у сфері економіки запропоновано розглядати не лише як форму кримінального збагачення, а як самостійний деструктивний механізм подриву фінансового суверенітету держави через проникнення у критично важливі економічні процеси.

5. Досліджено розвиток організованої злочинності у сфері економіки в Україні, що дало змогу показати, як вона еволюціонувала разом зі змінами самої держави та економіки. Наприкінці 1980-х і в 1990-х роках її основою було

первинне накопичення тіньового капіталу, у 2000-х роках вона все глибше проникала в легальний бізнес і державне управління, а згодом набула мережевого та більш прихованого характеру. Якщо на ранніх етапах переважали силовий тиск, вимагання і пряме привласнення ресурсів, то в подальшому організована злочинність дедалі активніше використовувала інструменти приватизації, податкового адміністрування, фінансового контролю, судового та регуляторного впливу. На цій підставі обґрунтовано, що організовану злочинність у сфері економіки слід розглядати не лише як сукупність окремих злочинів, а як гнучку систему, здатну пристосовуватися до нових економічних і правових умов.

Водночас встановлено, що повномасштабна війна різко прискорила її трансформацію. Організовані групи почали активніше проникати у сфери, які безпосередньо пов'язані з виживанням держави: оборонні закупівлі, гуманітарну допомогу, логістику, бюджетні ресурси, цифрові активи та транскордонні фінансові операції. Визначено основні тенденції її подальшого розвитку: подальшу цифровізацію злочинних схем, посилення їх транснаціонального характеру, глибше проникнення у воєнну економіку та маскування кримінальної діяльності під зовні законні господарські й фінансові операції. Це свідчить про те, що в найближчій перспективі організована економічна злочинність ще більше набуватиме ознак гібридної загрози для економічної та національної безпеки України, що активно використовуватиметься державою-агресором.

6. Встановлено, що трансформація організованої економічної злочинності в Україні в умовах глобалізації обумовлена поєднанням трьох ключових чинників: цифровізацією фінансових операцій, відкритістю транскордонного руху капіталу та наявністю правових і інституційних «сірих зон» як на національному, так і на міжнародному рівнях. Саме це забезпечило перехід від територіально локалізованих схем до мережевих транскордонних моделей, у яких кримінальні структури використовують офшорні юрисдикції, криптовалютні інструменти та багаторівневі логістичні ланцюги для швидкого

переміщення та маскуванню фінансових потоків, фактично нівелюючи ефективність традиційних механізмів фінансового контролю.

Водночас встановлено, що в умовах повномасштабної війни така модель зазнала функціональної трансформації, що обумовлено появою нових ризикових секторів та використанням кримінальних мереж у цілях гібридної агресії. Це призвело до поєднання економічних правопорушень із безпековими загрозами: організовані угруповання залучаються до обходу міжнародних санкцій, нелегального постачання товарів подвійного призначення, кібероперацій та формування транскордонних фінансових каналів впливу.

7. З'ясовано, що формування державної політики у сфері протидії організованій злочинності в економіці в Україні стримується не відсутністю стратегічних документів, а розривом між їх програмними орієнтирами та реальним нормативним, інституційним і технологічним забезпеченням. Такий розрив виявляється у застарілості базового законодавства, фрагментації інформаційно-аналітичної інфраструктури, конфліктах юрисдикції між БЕБ, СБУ та іншими органами, реактивному характері протидії мережевим формам злочинності, а також у правовій неврегульованості цифрових активів.

Встановлено, що за цих умов державна політика потребує не точкових рішень, а узгодження стратегічного планування з оновленням законодавчої бази, інтеграцією аналітичних ресурсів, розвитком ризик-орієнтованих і технологічних інструментів виявлення загроз та адаптацією до гібридизованих форм організованої економічної злочинності в умовах війни.

8. Здійснено аналіз зарубіжного досвіду за визначеною методологією та виокремлено найбільш релевантні для України практики. Від німецької моделі такими визначено: глибоку функціональну спеціалізацію органів протидії економічній злочинності, інтеграцію фінансового моніторингу, митного контролю й санкційного нагляду в єдиному інформаційно-аналітичному полі, а також використання цифрових платформ для раннього виявлення ризикових фінансових операцій. Від італійської моделі релевантними є: міжвідомча інтеграція спеціалізованих суб'єктів, застосування

доктрини «йти за грошима», поєднання кримінального переслідування з превентивним фінансовим аналізом і конфіскацією активів, а також практика соціального використання конфіскованого майна. Від польської моделі найбільш цінними визначено: системне виокремлення правопорушень проти фіскальних інтересів держави, механізм добровільного розкриття правопорушення з відшкодуванням збитків, посилений контроль за бенефіціарною прозорістю та інституційну консолідацію податкового і митного контролю в межах єдиної адміністрації доходів.

Встановлено, що для України практична цінність цього досвіду полягає не у копіюванні інституційних форм, а в адаптації конкретних функціональних рішень: створенні єдиного аналітичного середовища обміну даними, посиленні фінансової розвідки та санкційного контролю, розвитку механізмів арешту, конфіскації й подальшого використання кримінальних активів, а також упровадженні прагматичних правових інструментів, орієнтованих на швидке бюджетне відновлення та детінізацію економіки. Саме ці елементи зарубіжного досвіду визнано найбільш релевантними для вдосконалення української системи протидії організованій злочинності у сфері економіки.

9. Обґрунтовано, що вдосконалення механізмів протидії організованій злочинності у сфері економіки має здійснюватися через реальний, а не формальний перехід від карально-реактивної до аналітично-превентивної моделі. У зв'язку з цим запропоновано: запровадити комплексну систему оцінювання ефективності БЕБ за показниками процесуального результату та економічного ефекту; перейти до моделі інфраструктурного демонтажу злочинності через спеціалізацію підрозділів за найбільш криміналізованими секторами економіки; впровадити внутрішній моніторинг результативності інвазивних слідчих дій; створити єдину міжвідомчу аналітичну платформу економічної інформації; сформувати у структурі БЕБ контррозвідувальний аналітичний сегмент для виявлення санкційного обходу, транснаціональних схем та економічних операцій, пов'язаних із державою-агресором. Метою цих пропозицій є не лише підвищення кількості викритих правопорушень, а

передусім унеможливлення функціонування фінансової інфраструктури організованої злочинності.

Водночас запропоновано конкретні напрями модернізації законодавства та міжвідомчої взаємодії, а саме: нормативно закріпити критерії визначення підслідності та механізм її зміни у разі конкуренції юрисдикцій; запровадити принцип «один факт — одне основне кримінальне провадження».

Доведено необхідність внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» з метою запровадження інституційно визначеної моделі Національного координатора як суб'єкта стратегічної та аналітичної координації. Обґрунтовано, що його функціональне призначення має полягати у формуванні єдиної картини кримінальних загроз, визначенні міжвідомчих пріоритетів та забезпеченні інтеграції аналітичних ресурсів, а не у втручанні в досудове розслідування. У зв'язку з цим запропоновано чітко відмежувати його повноваження від процесуальної координації прокуратури та від стратегічних функцій РНБО, що дозволяє уникнути дублювання компетенцій і запобігти трансформації цього інституту в інструмент адміністративного впливу на правоохоронні органи.

Поряд із цим доведено необхідність переходу до моделі повноцінного державно-приватного партнерства у сфері фінансової розвідки. Запропоновано створення Національної платформи фінансової розвідки як постійного аналітичного середовища взаємодії держави та банківського сектору, а також впровадження механізму «спільного радара загроз», що передбачає обмін типологіями кримінальних схем у режимі реального часу.

Аргументовано, що ключовою умовою реалізації аналітично-превентивної моделі є посилення кадрової спроможності через формування нового типу фахівця — детектива-аналітика, здатного працювати на перетині права, економіки та ІТ. У зв'язку з цим запропоновано впровадження міждисциплінарних освітніх програм, а також створення міжвідомчого центру сертифікації для уніфікації стандартів підготовки кадрів і мінімізації суб'єктивізму при відборі. Це дозволяє подолати існуючий кадровий розрив і

забезпечити інтелектуальну перевагу держави над адаптивними механізмами організованої злочинності.

Обґрунтовано необхідність цифрової трансформації фіскального нагляду через впровадження національної екосистеми Data Lake, інструментів мережевого аналізу (англ. Social Network Analysis) та автоматизованої оцінки ризиків у режимі реального часу. Запропоновані рішення дозволяють перейти від постфактумного реагування до превентивного блокування фінансових схем, мінімізувати вплив «людського фактора» та знизити корупційні ризики за рахунок алгоритмічної об'єктивності. Сукупно зазначені пропозиції формують цілісну модель модернізації, спрямовану на усунення інституційної фрагментації, зменшення дублювання повноважень та побудову системи, здатної діяти на випередження в умовах цифровізації, війни та транскордонної криміналізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Strafgesetzbuch (StGB) : Federal Republic of Germany Criminal Code (as amended up to October 2024). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 06.01.2023)
2. Code pénal de la République française : Version consolidée au 1er janvier 2024. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/ (дата звернення: 25.01.2026).
3. Código Penal : Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre. Boletín Oficial del Estado. URL: <http://boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> (fecha de consulta: 06.01.2023).
4. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Ірпінь : Акад. держ. податк. служби України, 2002. 449 с.
5. Бондаренко О. О., Юрчик І. О. Становлення та розвиток сучасних підходів до визначення поняття «економічна злочинність». Ефективна економіка. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3528> (дата звернення: 22.01.2022).
6. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : автореф. дисертація на здобуття д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 216 с.
7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : у 3 кн. Кн. 1 : Загальна частина. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.
8. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України : навч. посіб. Харків : Юрид. ін-т, 1994. 76 с.
9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2014. 288 с.
10. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки боротьби з економічною злочинністю в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Харків : Гімназія, 2003. С. 142–145.

11. Мочкош Я. В. Проблеми боротьби з економічною злочинністю. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 299–304.
12. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України : монографія / А. П. Дикий. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2023. 428 с.
13. Жук В. Г., Кузнецов В. В., Смаглюк О. В. Щодо кваліфікації злочинних об'єднань. *Адвокат*. 2014. № 2. С. 61–72.
14. Баранов О. Г. Проблеми правового забезпечення цифрової економіки та захисту від кримінальних засягань. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 45–56.
15. Хавронюк М. І. Реформування кримінального законодавства України на засадах гуманізму та верховенства права. *Право України*. 2021. № 10. С. 13–35.
16. Попович В. М. Економічна кримінологія: Теорія та практика. Київ : Юринком Інтер, 2004. 450 с.
17. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в умовах переходу до ринкової економіки : [монографія]. Львів, 2008. 380 с.
18. Кондратьєв Я. Ю. Боротьба з організованою злочинністю в Україні (національний та міжнародний аспекти). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 5. С. 101–110.
19. Гриценко І. С. Інституціоналізація економічної безпеки в умовах ринкової трансформації : монографія. Суми : ВВП «Мрія», 2012. 348 с.
20. Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : [наук.-практ. посібник]. Київ : Вища школа, 2014. 96 с.
21. Block Alan A. *Space, Time, and Organized Crime*. 2nd ed. New Brunswick : Transaction Publishers, 1994. 264 p. (Kindle Edition, 2017).
22. Arlacchi P. *Mafia Business: The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism*. London : Verso, 1986. 239 p.
23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної

організованої злочинності : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. URL: <http://www.inter.criminology.org.ua> (дата звернення: 06.11.2022).

24. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31 жовт. 2003 р. URL: <http://www.inter.criminology.org.ua> (дата звернення: 06.11.2022).

25. Varese F. Redefining Organised Crime: A Structural Approach. *The British Journal of Criminology*. 2017. Vol. 57, Issue 3. P. 663–679. URL: <https://federicovarese.com/wp-content/uploads/2019/07/varese-2017-redefining-organised-crime-03.pdf>

26. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.01.2024).

27. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за злочини, вчинені організованою групою або злочинною організацією : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05> (дата звернення: 05.01.2024).

28. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» : Закон України від 17 черв. 2020 р. № 720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20> (дата звернення: 11.03.2025)

29. Кундельська І. С. Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2024. 267 с.

30. Кріцька Д. Є., Савельєва І. В. Актуальні проблеми нормативного закріплення «легалізації «відмивання» майна одержаного злочинним шляхом». *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 14 травня 2021

р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 160–163.

31. . Кримінальний кодекс України (проект) : за станом на 22 лют. 2026 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj_kodeks-22-02-2026-ukr.pdf (дата звернення: 11.03.2026)

32. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.01.2024).

33. Сорока С. О. До питання розмежування підслідності антикорупційних органів в Україні: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2025. № 3 (47). С. 251–258. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.47.251>

34. Григорчук М. В., Мулик К. Т. Проблеми визначення підслідності: теоретико-правовий аспект. *Юридичний бюлетень.* 2023. № 1 (7). С. 79–85. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-07-79-85>

35. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 12.03.2025).

36. Бондаренко О. С. Трансформація кримінологічної характеристики організованої злочинності в сфері економіки в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 12. С. 425–428. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/93>. URL: https://lsej.org.ua/12_2023/93.pdf (дата звернення: 12.03.2024)

37. Павленко С. О. Сучасний стан та проблеми правового регулювання оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2021. № 53. С. 132–137. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.26>

38. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2016. № 1. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19> (дата звернення:

29.12.2025).

39. Маслова А. Б. Управління арештованими активами в Україні: інституційна ефективність та нормативні детермінанти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. №

16. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_16_2025 (дата звернення: 12.03.2026)

40. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 05.01.2024).

41. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (дата звернення: 29.01.2023).

42. Оглядове досьє щодо вдосконалення законодавчого регулювання функціонування Бюро економічної безпеки України : аналіт. матеріал / Дослідницька служба Верховної Ради України. 2024. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/econ_fin_policy/review_files-fpol/76947.html (дата звернення: 12.03.2025)

43. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 05.04.2025).

44. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 07.02.2025).

45. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 07.02.2025).

46. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14

вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 01.12.2022).

47. Найдьонова М. І. Нормативне забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених та студентів (м. Умань, 18 листоп. 2021 р.). Умань, 2021. С. 409–413.

48. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2002. 448 с.

49. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

50. Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності : аналіт. зап. Національний інститут стратегічних досліджень : вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/evropeyskiy-dosvid-organizacii-sistemi-protidii-ekonomichniy> (дата звернення: 06.11.2022).

51. Legrand P. The Impossibility of 'Legal Transplants'. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 1997. Vol. 4, No. 2. P. 111–124. URL: <https://www.pierre-legrand.com/transplants.pdf> (дата звернення: 06.11.2022).

52. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 12.07.2023).

53. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.07.2023).

54. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 01.07.2023).

55. Співак О. Бюро економічної безпеки України: що передбачає прийнятий закон та які можливі наслідки для бізнесу. LIGA ZAKON : вебсайт.

URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/201304_byuro-ekonomchno-bezpeki-ukranishcho-peredbacha-priynyatiy-zakon-ta-yak-mozhliv-naslDKi-dlya-bznesu
(дата звернення: 06.01.2023).

56. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2024 рік. Бюро економічної безпеки України : вебсайт. URL: <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/2025/Zvit-ESBU-2024-1.pdf> (дата звернення: 08.01.2025).

57. Ковальчук П. О. Організаційно-правові основи діяльності Бюро економічної безпеки України. *Сучасні проблеми правового регулювання економічної безпеки* : зб. наук. пр. Київ : Ін-т держави і права, 2022. С. 101–104.

58. Антикорупційна реформа в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети : аналіт. зап. Національний інститут стратегічних досліджень : вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/antikoruptiyna-reforma-v-ukraini-v-umovakh-voennogo-stanu> (дата звернення: 06.12.2022).

59. Звіт про результати діяльності НАБУ та САП (І півріччя 2025 року). Національне антикорупційне бюро України : офіц. вебпортал. URL: <https://reports.nabu.gov.ua/en/investigations/> (дата звернення: 08.01.2026).

60. Операція «Мідас»: викрито високорівневу злочинну організацію, що діяла у сфері енергетики : новини / Національне антикорупційне бюро України. 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/en/news/operatciia-midas-vykryto-vysokorivnevu-zlochynnu-organizatciiu-shcho-diiala-u-sferi-energetyky/> (дата звернення: 12.03.2026).

61. Про Держфінмоніторинг. Державна служба фінансового моніторингу України : вебсайт. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/pro-derzhfinmonitoring.html> (дата звернення: 06.01.2023).

62. Рубай О. Х., Шолудько О. В., Богач М. І. Особливості фінансового моніторингу в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія: Економіка*. 2023. №

30. С. 90–

94. URL: <https://visnyk.lnup.edu.ua/index.php/economics/article/view/180/162>

(дата звернення: 08.10.2024).

63. Грицишен Д., Грабчук І., Грабчук О., Ксендзук В., Лисак С. Оцінка систем фінансового моніторингу: український та зарубіжний досвід. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. 2023. Т. 26, № 1. С. 157–173. URL: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/CER/issue/view/1892/892>

64. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 09.11.2022).

65. Ustynova I. P. Legal issues of development and reform of tax administration procedures. *Юридичний вісник*. 2025. № 2 (75). С. 122–126. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/20224>.

66. Положення про Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://customs.gov.ua/polozhennia> (дата звернення: 09.11.2022).

67. Скибінський О. С., Сивохіп П. С., Ільницький-Рибчич О. О. Аналіз необхідності змін умов вітчизняного митного регулювання та їх вплив на економіку України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 20, Т. 1. С. 102–

112. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/9307/9156>.

68. Прокудін Г. С., Чупайленко О. А., Козлов А. К., Рой М. П., Колесник Ю. О. Актуальні проблеми підвищення якості митних послуг. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, No. 5. P. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20250405.02>.

69. Микитюк С. В. Становлення Державного бюро розслідувань та проблеми його діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 62. С. 122–125. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.24>.

70. Дубчак Л. С., Гулак О. В. Створення Державного бюро розслідувань

як державного правоохоронного органу влади України та проблеми його професіоналізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 80–85. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/18>

71. Супрунчук О. О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014–2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Право. 2024. Вип. 42. С. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08> (дата звернення: 22.05.2024).

72. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та за кордоном : монографія / Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Дніпро : ДДУВС, 2022. 216 с.

73. Бусол О. Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 60–71.

74. Білоус В. В., Шепітько В. Ю. Фіктивне підприємництво (криміналістична характеристика та програма розслідування) : довід. слідчого. Харків : Одиссей, 2007. 184 с.

75. Воробей О. В. Криміналістична характеристика злочинної діяльності фіктивних підприємств в Україні, як основа діяльності конвертаційних центрів. *Юридичний вісник*. 2017. № 1 (42). С. 161–165.

76. Кулик О. Г., Наумова І. В., Бова А. А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.) : [монографія]. Київ : ДНДІ МВС України, 2015. 364 с.

77. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес : Закон України від 19 верес. 2019 р. № 101-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

78. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 27 лют. 2026 р. у справі № 757/2403/26-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/134421010> (дата звернення: 13.03.2026)

79. Arnone G., Scire' G., Bivona E. The (mis)use of cryptocurrencies by criminal organizations: a systematic literature review. *Digital Finance*. 2025. Vol. 7, Iss. 4. P. 815–851. DOI: 10.1007/s42521-025-00148-1.

80. Cong W., Harvey C., Rabetti D., Wu Z.-Y. An anatomy of crypto-enabled cybercrimes. *Management Science*. 2025. [Advance online publication]. DOI: 10.1287/mnsc.2023.03691.

81. Вирок Святошинського районного суду міста Києва від 07 лют. 2025 р. у справі № 759/161/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124993741> (дата звернення: 11.11.2025)

82. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Tykho O. Criminal liability for cryptocurrency transactions: Global experience. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10, No. 4. P. 304–314. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n4p304>

83. Вирок Оболонського районного суду міста Києва від 10 груд. 2024 р. у справі № 756/12186/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123696369> (дата звернення: 14.02.2026)

84. Нові лінії фронту. Організована злочинність в Україні у 2022 році : аналіт. звіт / Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Женева, 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/New-front-lines.-Organized-criminal-economies-in-Ukraine-in-2022-GI-TOC-February-2023-translation-1.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

85. Юртаєва К. В. Аналіз економічної злочинності в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2 (35). Ч. 1. С. 174–188. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.12> (дата звернення: 10.01.2024).

86. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20/print> (дата звернення: 20.11.2023).

87. Вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 17 вересня 2025 р. у справі № 487/1892/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131456789> (дата звернення: 11.08.2025)
88. Падалка А. М. До питання особливостей оборонних закупівель в умовах воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 730–737. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.54>.
89. Справа експосадовця Міноборони про розкрадання 1,5 млрд грн під час закупівлі боєприпасів (провадження № 42023000000000674) // Платформа «ВАКС. Вирок» (Transparency International Ukraine). URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/42023000000000674> (дата звернення: 22.12.2025)
90. Arhirova H. Ukraine's military is fighting 2 wars: One against Russia and another against internal corruption. Associated Press (AP News). 2024. Feb 4. URL: <https://apnews.com/article/russian-ukraine-war-corruption-law-graft-drone-02aaa100244f82f41fea68c6b727e6a8> (дата звернення: 10.11.2025).
91. Демедюк С., Користін О. Тенденції та характерні особливості online шахрайства в Україні. *Наука і правоохорон.* 2024. № 3-4 (65-66). С. 142–152. DOI: [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65)).
92. Кириленко О. П., Баран М. В. Впровадження загального правила протидії ухиленню від сплати податків як інструмент зміцнення державних фінансів України. *Вісник економіки*. 2025. № 3. С. 76–82.
93. Національна стратегія доходів до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
94. Гетьманцев Д. Про ринок вживаних автомобілів як інструмент легалізації доходів та кейс Євгенії Самсоненко // Facebook. 2026. 14 берез. URL: <https://www.facebook.com/share/1EAKNHB198/> (дата звернення: 14.03.2026)
95. Живко З. Б., Висоцька І. Б. Контрабанда як загроза митній безпеці держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 149–155. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3->

[149-155.](#)

96. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів : Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX // Законодавство України : офіц. портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20> (дата звернення: 14.03.2026)

97. Оцінка криміналізації товарної контрабанди в Україні в контексті євроінтеграції // CASE Україна. 2025. 17 січ. URL: <https://cost.ua/otsinka-kryminalizatsiyi-tovarnoyi-kontrabandy-v-ukrayini-v-konteksti-yevrointegratsiyi/> (дата звернення: 14.03.2025).

98. Кобко Р. В., Лук'яненко С. В. Особливості детермінації економічної злочинності в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 89–94. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.06>.

99. Виговський Д. Л. Визначення окремих детермінант економічної злочинності в сучасній кримінології. *Збірник тез XXIX щорічної звітної конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*. Хмельницький, 2025. С. 27–29.

100. Єспринцев П. С. Особливості детермінації організованої злочинності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. Т. 33 (72), № 1. С. 122–126.

101. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 // Законодавство України : офіц. портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023> (дата звернення: 14.03.2026)

102. Про кооперацію в СРСР : Закон СРСР від 26.05.1988 № 8998-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8998400-88> (дата звернення: 31.01.2024).

103. Костенко О. М. Основи соціально-натуралістичної юриспруденції та кримінології. Київ : Гельветика, 2021. 235 с.

104. Kalman A. G. Organized Economic Crime and Corruption in Ukraine. National Criminal Justice Reference Service. 2004. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/organized-economic-crime-and-corruption-ukraine-problem-0> (дата звернення: 12.01.2023).

105. Поливанюк В. Д. Нові способи розрахунків – нові способи шахрайств. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2001. № 2. С. 200–207.

106. Busol O. Yu. The genesis of corruption crime in Ukraine in the context of the state criminalization. *Current issues of jurisprudence* : Monograph. Lviv-Torun : Liha-Pres, 2019. P. 65–89. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-113-1/65-89>.

107. Ніпіаліді О. Профілактика економічної злочинності як важливий напрямок діяльності правоохоронних органів: стан, тенденції, проблеми. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (24). С. 61–67. DOI: 10.35774/app2020.04.061.

108. Tykhonova O. V. Comparative Analysis of Combating Economic Crimes in Ukraine and European Union / O. V. Tykhonova [et al.] // *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Vol. 11, Issue 3. P. 624–632. DOI: 10.34218/IJM.11.3.2020.064.

109. Україна та список FATF. *Campio Group* : вебсайт. URL: <https://www.campiogroup.com/ukraine/list-fatf/> (дата звернення: 14.01.2024)

110. Романюк Б. В. Трансформація сучасної організованої злочинності в Україні. *Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку та Європейської інтеграції: загальнотеоретичні та практичні проблеми* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 груд. 2018 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. 204 с.

111. Будкін В. Постсоціалістична трансформація власності. *Економіка України*. 2007. № 2. С. 39–44.

112. Кальман О. Г., Христич І. О. Злочинність в Україні: основні тенденції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 17. С. 41–56.

113. Система фінансового моніторингу: 20 років на варті національних інтересів (2002–2022) / Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/20rokiv/2201041816rokivFinMonitoringspreedSmallFileSize.pdf> (дата звернення: 14.01.2024).

114. Олігархічний український капітал: історія та динаміка : аналіт. звіт / Центр економічної стратегії. Київ, 2022. 73 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/ОЛІГАРХІЧНИЙ-УКРАЇНСЬКИЙ-КАПІТАЛ-3.pdf> (дата звернення: 14.01.2024).

115. Організована і економічна злочинність: актуальні проблеми протидії : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 верес. 2023 р.) / редкол.: В. І. Борисов (голова) та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2023. 182 с.

116. Зеленько Г. І. Феномен «захопленої держави»: сутність та наслідки для суспільного розвитку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 18. С. 118–127.

117. *The Struggle for Ukraine: Development and Corruption* / T. Ash, J. Gunn, J. Lough [et al.]. Chatham House. 2017. URL: <https://www.chathamhouse.org/2017/10/struggle-ukraine/anti-corruption-reforms>.

118. Приховані інтереси | Недоторканий бізнес по-депутатськи. Схеми: корупція в деталях. *Радіо Свобода* : вебсайт. 2015. 11 берез. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26894086.html> (дата звернення: 15.01.2025).

119. Революція гідності // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Революція_гідності (дата звернення: 17.01.2022).

120. Безпалько У. Якщо зараз підняти землю України, то ми знайдемо сотні людей, які були вбиті // РБК-Україна. 2017. 30 серп. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/seychas-podnyat-zemlyu-ukrainy-naydem-sotni-1504087940.html>

(дата звернення: 14.03.2026)

121. Мельник М. І. Організована злочинність. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-75643> (дата звернення: 18.03.2026).

122. Васильчишин О., Білоус І. Рейдерство як окремий вид організованої злочинної діяльності у фінансовій сфері. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30, № 1, ч. 2. С. 216–222. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.216>.

123. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень – грудень 2017 р. *Генеральна прокуратура України* : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 01.09.2024).

124. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2017 р. *Генеральна прокуратура України* : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113279&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 01.09.2024).

125. Іонін Є. Є., Лаврик С. С. Сучасні тіньові схеми конвертаційних центрів: виявлення та попередження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 10 (38). С. 60–67.

126. Аркуша Л. І. Конвертаційні центри як спосіб легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 464–472. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=4147> (дата звернення: 14.09.2024).

127. Справа «Роттердам+»: 39 мільярдів гривень та п'ять років розслідування – суд починає розгляд по суті // Платформа «ВАКС. Вирок» (Transparency International Ukraine). 2024. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/analytics/sprava-rotterdam-39-milyardiv-griven-ta-pyat-rokiv-rozsliduvannya-sud-pocinaje-rozglyad-po-suti> (дата звернення: 14.03.2026)

128. Береза І. В. Ризик-орієнтований підхід як ефективний метод протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. *Національний банк України* : офіц. вебпортал. 2017. 27 листоп. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=59678320> (дата звернення: 05.09.2024).

129. Досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень (2016–2021 роки) : інтерактивна графіка. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : офіц. вебсайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/interaktyvna-grafika-dosudove-rozsliduvannya-koruptsijnyh-kryminalnyh-pravoporushen-2016-2021-roky/> (дата звернення: 17.01.2025).

130. Як змінились схеми ухилення від податків. *CASE Україна* : вебсайт. URL: <https://cost.ua/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatktiv/> (дата звернення: 17.07.2024).

131. Бондаренко О. С. Корупційні зловживання щодо гуманітарної та безоплатної допомоги в умовах збройних конфліктів: порівняльно-правове дослідження. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 125–134. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.10>.

132. Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. Протидія «транснаціональній» та «етнічній» організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Інформація і право*. 2024. № 4 (51). С. 104–112.

133. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січ. 2022 р. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.02.2025).

134. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2024 рік / Державна служба фінансового моніторингу України. 2025. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/2025/REPORT2024.pdf> (дата звернення: 10.11.2025)

135. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2024 рік / Державна служба фінансового моніторингу України. 2025. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/2025/REPORT2024.pdf> (дата звернення: 10.11.2025)

136. Record criminal cases against businesses in Ukraine in 2023, 80% without convictions // NV (New Voice). 2024. 16 Jul. URL: <https://english.nv.ua/nation/record-number-of-criminal-cases-opened-against-businesses-in-ukraine-in-2023-50435145.html> (дата звернення: 14.06.2025)

137. Кваша О. О. Організована злочинність в Україні: фактори глобалізації та воєнної агресії. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 476–487. DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-476-487.

138. Костенко О. М. Концептуальні основи підвищення ефективності кримінальної юстиції в Україні. *Проблеми підвищення ефективності кримінальної юстиції України* : колективна монографія. Київ : Ліра-К, 2021. С. 36.

139. Ukraine: Country Profile 2023. *Global Organized Crime Index 2023* / Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Geneva, 2023. URL: https://ocindex.net/assets/downloads/2023/english/ocindex_profile_ukraine_2023.pdf?utm_ (дата звернення: 25.05.2024).

140. Гораш О. С. Сучасний стан і тенденції відтворення транснаціональної організованої злочинності та організованої злочинності в Україні в умовах війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 116–125.

141. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 15.06.2024).

142. Мельник Д. С. Сучасні особливості використання криптовалют для фінансування тероризму, відмивання доходів та іншої протиправної діяльності. *Вісник ХНУВС*. 2023. № 2 (101). С. 152–162.

143. Hawala: Definition, Meaning, and How the System Works. *Investopedia*

: вебсайт. URL: <https://www.investopedia.com/terms/h/hawala.asp> (дата звернення: 17.01.2024)

144. Попович М. Криміналістичні аспекти розслідування відмивання грошей через криптовалютні транзакції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 1 (41). С. 147–152.

145. Корчинська О. Кіберзлочинність як загроза економічній безпеці: світовий досвід та ситуація в Україні. *Економічний дискурс*. 2025. Випуск 1-2. С. 7-16. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2025-1-1>

146. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Право : науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. С. 123–126.

147. Березняк В. С. Особливості кваліфікації кіберзлочинів, пов'язаних з незаконною діяльністю шахрайських кол-центрів. *Modern problems of science, education and society : proceedings of the 6th International scientific and practical conference (August 14–16, 2023)*. Київ : SPC «Sci-conf.com.ua», 2023. 671 р.

148. Поліцейські викрили ще одну ланку міжнародного шахрайського кол-центру, який під виглядом інвестиційної діяльності ошукав громадян ЄС на понад 100 мільйонів гривень // Департамент кіберполіції Національної поліції України. 2026. 23 січ. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/policzejski-vykryly-shhe-odnu-lanku-mizhnarodnogo-shaxrajskogo-kol-czentru-yakyj-pid-vyglyadom-investycijnoyi-diyalnosti-oshukav-gromadyan-yes-na-ponad--miljoniv-gryven-3270/> (дата звернення: 15.03.2026)

149. Діра в санкціях: ЗМІ розкрили схему, за якою РФ імпортує будь-які товари без обмежень. *УНІАН* : вебсайт. 2023. 31 лип. URL: <https://www.unian.ua/world/sankciji-proti-rosiji-ne-diyut-zhurnalisti-rozkrili-shemu-obhodu-zaboron-12346329.html> (дата звернення: 17.01.2024).

150. McKernan B., Mironova V. Russia ‘using weapons smuggled by Iran from Iraq against Ukraine’. *The Guardian*. 2022. April 12. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/12/russia-using-weapons-smuggled->

[by-iran-from-iraq-against-ukraine](#) (дата звернення: 01.02.2024).

151. Shadow Fusions: The Convergence of Criminal Networks and the Russian State. *Center for the Study of Democracy (CSD)*. Sofia, 2025. July. 35 p. URL:https://csd.eu/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2025_07/Shadow_Fusions_EN.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

152. Посадовців «Мотор Січі» підозрюють у роботі на Росію, президента затримано, — СБУ // NV (New Voice). 2022. 23 жовт. URL:<https://english.nv.ua/nation/sbu-detains-motor-sich-officials-charged-with-working-for-russia-50278674.html> (дата звернення: 15.03.2026)

153. Горошко О. Особливості протидії організованим злочинності як інструменту, який використовується спецслужбами іноземних держав в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2025. № 2. С. 77–83.

154. Public Policy. *Springer Link* : вебсайт. 2024. URL:https://link.springer.com/rwe/10.1007/978-3-032-06918-4_38-1 (дата звернення: 18.11.2025).

155. Пал Л. А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюби. Київ : Основи, 1999. 422 с.

156. Гогвуд Б., Ган Л. Аналіз політики для реального світу / пер. А. Олійник. Київ : Основи, 2004. 396 с.

157. Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : К.І.С., 2003. 120 с.

158. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80> (дата звернення: 18.01.2025).

159. Протидія злочинності: теорія та практика : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури

України, 2016. С. 143–146.

160. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 верес. 2022 р. № 850-р : (у редакції розпорядження КМ № 728-р від 02.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-%D1%80> (дата звернення: 20.11.2025).

161. Про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» щодо утворення Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національного координатора) : проєкт Закону України від 13 верес. 2025 р. № 13676. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/13676> (дата звернення: 21.12.2025).

162. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» щодо утворення Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національного координатора)» (№ 13676 від 13.09.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/13676> (дата звернення: 21.12.2025).

163. Посадовців «Мотор Січі» підозрюють у роботі на Росію, президента затримано, — СБУ // NV (New Voice). 2022. 23 жовт. URL: <https://english.nv.ua/nation/sbu-detains-motor-sich-officials-charged-with-working-for-russia-50278674.html> (дата звернення: 15.03.2026)

164. МВС провело установче засідання міжвідомчої робочої групи з розроблення та затвердження Стратегії боротьби з організованою злочинністю на період 2026–2030 років. *Офіційний сайт Національної поліції України* : вебсайт. 2025. URL: <https://npu.gov.ua/news/mvs-provelo-ustanovche-zasidannia-mizhvidomchoi-robochoi-hrupy-z-rozroblennia-ta-zatverdzhennia-stratehii-borotby-z-orhanizovanoiu-zlochynnistiu-na-period-2026-2030-rokiv> (дата звернення: 20.11.2025).

165. Санакоєв Д., Вашко А., Єфімов В. Імплементация европейської

методології СОСТА в протидії організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 213–220. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-213-220.

166. Федосова О. В. Удосконалення організаційно-правового механізму протидії організованій злочинності в Україні в контексті реалізації державної стратегії. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 276–281. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.43>.

167. Hrebenuk M. The directions of improving the legislative framework in the sphere of supply state security in the vector – fight against organized crime. *Public management* : Interregional Academy of Personnel Management. 2019. № 19 (4). P. 78–91. URL: <http://surl.li/hmeqx> (дата звернення: 01.10.2025).

168. Леун О. І. Щодо реформування державної системи боротьби з організованою злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 115–

119. URL: <http://analyticbase.nlu.org.ua/?page=1&arg1=%D0%9B%D0%B5%D1%83%D0%BD&arg5=%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 01.02.2025).

169. Трофименко Р. В., Цимбаленко К. В. Засоби розмежування функцій органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю // Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 14 квіт. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 22–24

170. Кулаковський Р. В. Сучасні проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією. 2022. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5179 (дата звернення: 01.02.2025).

171. Preparing for Accession Talks with the EU. *New Europe Center*. 2022. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Preparing-for-Accession-Talks-with-the-EU_eng.pdf (дата звернення: 21.01.2025).

172. Бугера С. І. До питання формування системи заходів запобігання та

протидії злочинності у сфері економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 1. С. 23–27. URL: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/836/816> (дата звернення: 01.03.2025).

173. Modern indicators of financial crimes detection and their prevention in Ukraine / S. V. Slinko, P. S. Yepryntsev, A. O. Shapar et al. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10, iss. 44. P. 61–72.

174. Scam call centres in Ukraine. *Global Initiative Against Transnational Organized Crime*. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/analysis/scam-call-centres-in-ukraine/> (дата звернення: 20.11.2025).

175. В Україні почалися затримання учасників злочинної організації з продажу заборонених товарів у даркнеті. *NV* : вебсайт. 2022. 4 черв. URL: <https://life.nv.ua/ukr/lyudi/sayt-gidra-v-ukrajini-pochalisya-zatrimannya-zlochinciv-darknetu-hydra-prodavala-narkotiki-50247570.html> (дата звернення: 01.02.2025).

176. Дикий А. П. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України : монографія. Житомир : Видавничий дім «Бук-Друк», 2023. 428 с.

177. Ellis J. Shade, Light and the Construction of International Law. *European Journal of International Law*. 2011. Vol. 22, No. 4. P. 949–971. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr072>.

178. Teubner G. Legal Irritants: Good Faith in British Law or How Unifying Law Ends up in New Divergences. *Modern Law Review*. 1998. Vol. 61. P. 11–12.

179. Kasirer N. Bijuralism in Law's Empire and Law's Cosmos. *Journal of Legal Education*. 2002. Vol. 52. P. 29.

180. Corruption Perceptions Index 2024. *Transparency International* : вебсайт. 2025. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024/> (дата звернення: 15.04.2025).

181. National Cyber Security Index (NCSI). *e-Governance Academy Foundation* : вебсайт. 2025. URL: <https://ncsi.ega.ee/ncsi-index/> (дата звернення: 23.01.2025).

182. Germany – Financial Action Task Force (FATF). *Financial Action Task Force (FATF)* : website. 2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/countries/detail/Germany.html> (дата звернення: 20.06.2025).

183. Italy – Financial Action Task Force (FATF). *Financial Action Task Force (FATF)* : website. 2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/countries/detail/Italy.html> (дата звернення: 20.06.2025).

184. Poland – Financial Action Task Force (FATF). *Financial Action Task Force (FATF)* : website. 2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/countries/detail/Poland.html> (дата звернення: 20.06.2025).

185. Gesetz über den Zollfahndungsdienst (Zollfahndungsdienstgesetz – ZfdG). *Federal Ministry of Justice* : website. 2021. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/zfdg_2021/BJNR040210021.html (дата звернення: 10.06.2025).

186. Foreign Trade and Payments Act (Außenwirtschaftsgesetz – AWG). *Federal Ministry of Justice* : website. 2013. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_awg/ (дата звернення: 10.06.2025).

187. Federal Ministry of Finance (Germany). *Official website* : website. 2025. URL: <https://www.bundesfinanzministerium.de/> (дата звернення: 10.06.2025).

188. Bundeskriminalamt (BKA). Fakten und Zahlen. *Bundeskriminalamt (BKA)* : website. 2025. URL: https://www.bka.de/DE/DasBKA/FaktenZahlen/faktenzahlen_node.html (дата звернення: 20.06.2025).

189. German Customs (Zoll). *Official website* : website. 2025. URL: https://www.zoll.de/EN/Home/home_node.html (дата звернення: 24.06.2025).

190. Financial Intelligence Unit (FIU). *The Federal Commissioner for Data Protection and Freedom of Information (BfDI)* : website. 2025. URL: <https://www.bfdi.bund.de/EN/Buerger/Inhalte/Polizei-Strafjustiz/National/FIU.html> (дата звернення: 20.06.2025).

191. Zentralstelle für Sanktionsdurchsetzung (ZfS). *Zoll.de* : Website. 2025. URL: https://www.zoll.de/DE/Privatpersonen/Zentralstelle-Sanktionsdurchsetzung/zentralstelle-sanktionsdurchsetzung_node.html (дата звернення: 10.06.2025).

192. Strategie Zoll 2030. *Bundesministerium der Finanzen (BMF)* : Website. 2024. URL: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Zoll/strategie-zoll-2030.html> (дата звернення: 24.01.2026).

193. Ткаченко В. В. Кримінально-правові засоби протидії організований злочинності: порівняльний аналіз законодавства України та ЄС. *Нове українське право*. 2025. Вип. 2. С. 142–148. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.18> (дата звернення: 01.02.2026).

194. Codice Penale [Кримінальний кодекс Італії]. *Altalex* : вебсайт. 2014. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale> (дата звернення: 24.07.2025).

195. Codice Antimafia [Кодекс антімафія (Законодавчий декрет від 6 вересня 2011 р. № 159)]. *Altalex* : вебсайт. 2014. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/07/24/codice-antimafia-edizione-giugno-2014> (дата звернення: 24.07.2025).

196. Decreto-legge 13 maggio 1991, n. 152. Provvedimenti urgenti in tema di lotta alla criminalità organizzata. *Normattiva* : вебсайт. 1991. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legge:1991-05-13;152> (дата звернення: 24.07.2025).

197. Decreto legislativo 21 novembre 2007, n. 231. Attuazione della direttiva 2005/60/CE concernente la prevenzione dell'utilizzo del sistema finanziario a scopo di riciclaggio. *Normattiva* : sito web. 2007. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2007-11-21;231> (дата di accesso: 24.07.2025).

198. Direzione Investigativa Antimafia (DIA). *Official website* : вебсайт. 2025. URL: <https://direzioneeinvestigativaantimafia.interno.gov.it/> (дата звернення: 24.07.2025).

199. Institutional tasks: who we are, objectives and investigative activities. *Guardia di Finanza* : website. 2025. URL: <https://www.gdf.gov.it/en/institutional-tasks/who-we-are-objectives-and-investigative-activities> (дата звернення: 24.07.2025)

200. Lente editoriale per il Corpo della Guardia di Finanza [Редакційний огляд для Корпусу Фінансової гвардії]. *Guardia di Finanza* : вебсайт. 2025. URL:<https://www.gdf.gov.it/it/gdf-comunica/documenti-e-pubblicazioni/editoria/lente-editoriale-per-il-corpo-della-guardia-di-finanza> (дата звернення: 24.07.2025).
201. Unità di Informazione Finanziaria per l'Italia (UIF) [Підрозділ фінансової розвідки Італії]. *Official website* : вебсайт. 2025. URL:<https://uif.bancaditalia.it/sistema-antiriciclaggio/uif-italia/index.html> (дата звернення: 24.01.2025).
202. Полторацький О. Б., Луценко Ю. В. Протидія злочинності в контексті світової безпекової політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 364–367. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/89> (дата звернення: 01.02.2026).
203. Kodeks karny skarbowy : Ustawa z dnia 10 września 1999 r. [Скарбовий кримінальний кодекс : Закон від 10 вересня 1999 р.]. *Rzeczpospolita Polska. Dziennik Ustaw 1999 Nr 83 poz. 930 (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 628)*.
204. Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu [Закон від 1 березня 2018 р. про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму]. *Rzeczpospolita Polska. Dziennik Ustaw 2018 poz. 723 (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 1124)*. (дата звернення: 01.02.2025).
205. Zadania KAS [Завдання KAS] / *Krajowa Administracja Skarbowa. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. 2025. URL: <https://www.gov.pl/web/kas/zadania-kas> (дата звернення: 24.01.2025).
206. Ociczek G. Combating Organised Economic Crime in Poland: Statistical and Organisational Aspects. *Central European Journal of Comparative Law*. 2023. Vol. IV, no. 1. P. 74–90. DOI: <https://doi.org/10.47078/2023.1.74-90> (дата звернення: 01.02.2026).
207. Фоменко А. Є. Правозастосування в умовах воєнного стану: виклики для національної правової системи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 807–811.

208. Податки, всюдисущий Татаров, російський слід. Бізнес скаржиться, що силовики посилюють тиск. У цього є принаймні п'ять причин і тільки одна порада. *Forbes.ua*. 2023. 30 травня. URL: <https://forbes.ua/money/podatki-vsyudisushchiy-tatarov-rosiyskiy-slid-biznes-zhalietsya-shcho-siloviki-posilyuyut-tisk-u-tsogo-e-prinaymni-pyat-prichin-i-tilki-odna-porada-30052023-13900> (дата звернення: 25.11.2025).

209. Europol Financial Intelligence Public-Private Partnership (EFIPPP) : офіційний сайт. 2025. URL: <https://efippp.eu/> (дата звернення: 25.11.2025).

210. Ohinok S., Kopylchak M. International Cooperation in Combating Corruption and Money Laundering. *Economics of Systems Development*. 2024. Vol. 6. Issue 2. P. 156–162. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-2-22> (дата звернення: 01.02.2025).

211. Гусаров С. М. Деякі сучасні проблеми кадрового забезпечення діяльності суб'єктів кримінальної юстиції та інших правоохоронних органів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3 (33). С. 755–763.

212. Mólka M., Jiménez A. The Use of Artificial Intelligence Tools by Tax Administration on the Example of Poland and Spain. *Studia Iuridica Lublinsia*. 2024. Vol. 33. No. 3. P. 255–266. DOI: <https://doi.org/10.17951/sil.2024.33.3.255-266> (дата звернення: 01.02.2025).

213. Poland - AI Country Report - AI Tax Administration. *TaxAdmin.AI* : website. 2025. URL: <https://taxadmin.ai/country/poland-ai-country-report/> (дата звернення: 25.01.2025).

Система протидії злочинності у сфері економіки у країнах Європи

Складова частина системи	Ключові функції та повноваження	Країни-приклади (органи)
Спеціалізовані поліцейські органи	Оперативно-розшукова діяльність, боротьба з організованими групами, міжнародне співробітництво.	Німеччина (нім. ВКА), Велика Британія (англ. NCA)
Спеціалізовані органи фінансових розслідувань	Повний цикл: від фінансового контролю до досудового розслідування економічних кримінальних правопорушень.	Італія (іт. Guardia di Finanza), Польща (польськ. KAS)
Податкові та митні служби (адміністративний блок)	Податковий аудит, митний контроль, виявлення схем контрабанди та ухилення від сплати податків на ранніх етапах.	Франція (фр. Direction générale des douanes), Швеція (шв. Skatteverket)
Органи фінансової розвідки (FIU)	Аналіз підозрілих фінансових транзакцій, протидія легалізації (відмиванню) доходів.	Нідерланди (нід. FIU-the Netherlands), Люксембург (фр. CRF)
Спеціалізовані органи прокуратури	Процесуальне керівництво у складних фінансових справах, представництво інтересів держави у суді.	Норвегія (нор. Økokrim), Бельгія (Спеціальна прокуратура)

Джерело: [61]

Система спеціалізованих суб'єктів протидії криміналізації економіки в Україні

Складова частина системи	Ключові функції та компетенції	Суб'єкти (органи)
Центральний спеціалізований орган	Повний цикл протидії: від кримінального аналізу та ризик-орієнтованого підходу до досудового розслідування.	Бюро економічної безпеки України (БЕБ)
Антикорупційний блок	Протидія та боротьба з топ-корупцією в державному секторі економіки та розкраданню бюджетних коштів великого масштабу.	НАБУ та САП
Захист державної безпеки	Протидія загрозам критичній інфраструктурі, економічна контррозвідка та боротьба з фінансуванням тероризму.	Служба безпеки України (СБУ)
Блок фінансової розвідки	Збір та аналітична обробка інформації про підозрілі операції, «заморожування» активів, пов'язаних із криміналом.	Держфінмоніторинг
Адміністративно-фіскальний контроль	Податковий та митний аудит, виявлення правопорушень на етапі адміністрування та перетину кордону.	Держмитслужба та ДПС

Продовження Додатка Б

Блок загальної кримінальної юстиції	Протидія загальнокримінальним кримінальним правопорушенням у сфері економіки та стратегічні розслідування ОЗГ.	Національна поліція України, Державне бюро розслідувань
Блок процесуального керівництва та нагляду	Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (зокрема, у провадженнях БЕБ, СБУ, Нацполіції), підтримання публічного обвинувачення в судах, координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності.	Офіс Генерального прокурора, обласні та окружні прокуратури
Блок розшуку та управління кримінальними активами	Розшук, арешт та управління активами, одержаними злочинним шляхом, збереження економічної вартості арештованого майна	АРМА

Джерело: [52 – 54].

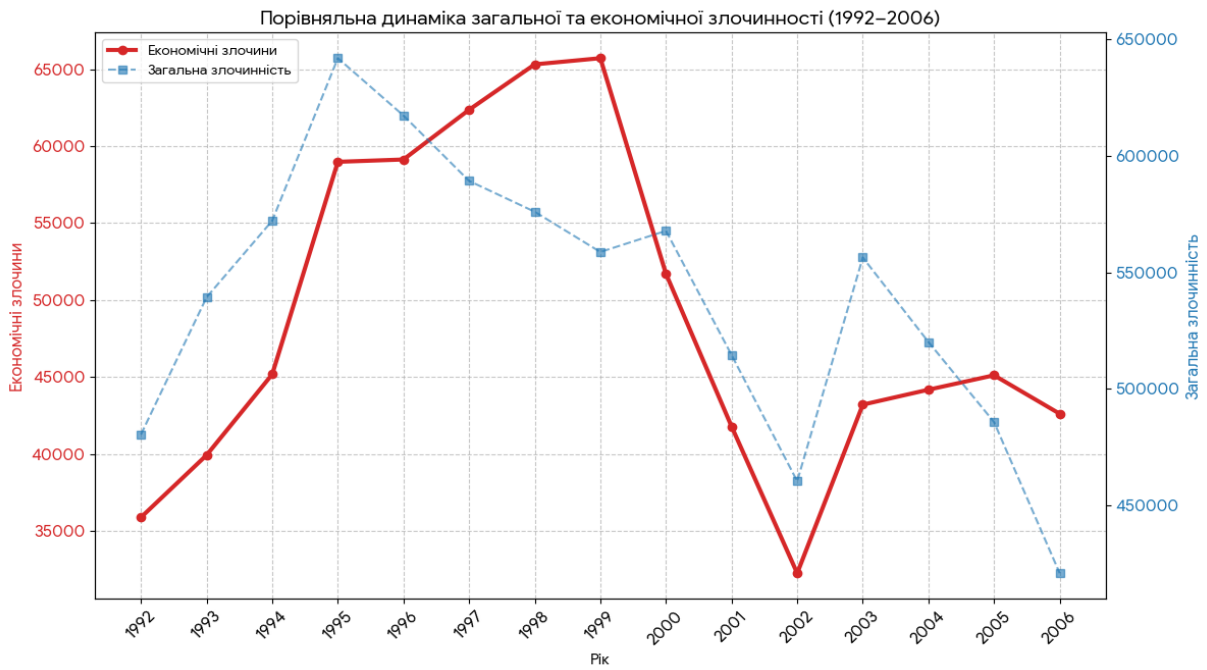
**Статистика організованої економічної злочинності та корупції в Україні
(1990-ті роки)**

Категорія показника	Період / Рік	Значення / Показник	Примітки та контекст
Кількість зареєстрованих економічних злочинів (МВС)	1990 рік	35 723	Початок перехідного періоду
	1999 рік	65 724	Зростання на 84% (дані занижені через латентність)
Рівень тінізації економіки	1990-ті рр.	50–60%	Частка від загального обсягу економіки України
Витрати на підкупи (від крим. капіталу)	Сер. 1980-х	33%	Частка капіталу ОЗУ на хабарі службовим особам
	Кін. 1990-х	50%	Інституціоналізація корупційних послуг
Рейтинг корумпованості (ОЕСР)	1998 рік	16 місце	Серед 85 країн (високий рівень корупції)
	1999 рік	24 місце	Серед 99 країн світу

Джерело: [133; 137].

Динаміка загальної та економічної злочинності в Україні (1992–2006

рр.)

Джерело [112, с. 41–56].

**Динаміка виявлення організованих злочинних угруповань в Україні
(2016–2020 рр.)**

Показник	2016 рік	2020 рік	Динаміка (приріст)
Виявлено організованих груп (ОГ)	136	377	+177%
Виявлено злочинних організацій (ЗО)	3	21	у 7 разів
Загальна кількість членів ОГ та ЗО	625	1799	+187%

Джерело: [121].

Архітектура державної політики у сфері протидії організованим злочинності

Складова політики	Сутність та функціональне призначення	Ключові інструменти та приклади
<i>Стратегічне планування</i>	Визначення довгострокових цілей, пріоритетів та засад державної діяльності.	Стратегія боротьби з ОЗ (2020), Стратегія національної безпеки, стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (затверджений Указом Президента України № 273/2023).
<i>Ідентифікація ризиків</i>	Постійний моніторинг криміногенної обстановки та прогнозування нових загроз.	Методологія SOCTA (англ. Serious and Organised Crime Threat Assessment), звіти БЕБ та СБУ.
<i>Комплексний методичний підхід</i>	Поєднання превенції (запобігання), оперативного реагування та стратегічного менеджменту ризиків.	Програми соціальної профілактики, Intelligence-led Policing (поліцейська діяльність на основі аналітики).
<i>Інституційна координація</i>	Усунення дублювання функцій та створення єдиного центру управління зусиллями.	Координаційні наради в Офісі Генпрокурора, Рада національної безпеки і оборони України (РНБО).

Продовження Додатка Е

<i>Правове забезпечення</i>	Створення нормативної бази для легітимізації методів боротьби та відповідальності.	Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси, ЗУ «Про віртуальні активи», ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»
<i>Взаємодія з контролерами</i>	Залучення фінансових та фіскальних органів для блокування економічного «базису» ОЗУ.	Держфінмоніторинг (FATF-стандарти), податкові та митні перевірки, перевірки БЕБ.
<i>Міжнародний вектор</i>	Інтеграція національних зусиль у глобальну систему безпеки та обмін даними.	Співпраця з Europol, Eurojust, участь у платформах ЕМРАСТ та спільних слідчих групах (англ. JTs).
<i>Наукова підтримка</i>	Фундаментальні дослідження та експертний аналіз практичного досвіду.	Робота Кримінологічної асоціації України, науково-дослідних інститутів МВС та СБУ..

Джерело: [158; 159]

Порівняльна характеристика об'єктів дослідження (2024-25 рр.)

Критерій аналізу	Німеччина	Італія	Польща
<i>Інституційна модель</i>	Романо-германська; децентралізована цифрова митна поліція.	Романо-германська; мілітаризована фінансова гвардія.	Романо-германська; централізована податково-митна адміністрація.
<i>Рейтинг CPI 2024 (ефективність)</i>	75 балів (11 місце) — стабільний лідер ЄС.	54 бали (52 місце) — прогресуюча модель.	53 бали (53 місце) — фаза активних реформ.
<i>NCSI 2025 (кібербезпека)</i>	90.83 (11 місце) — технологічний захист.	88.33 (18 місце) — інституційна готовність.	92.50 (9 місце) — регіональний лідер безпеки.
<i>Технічна відповідність FATF (2024)</i>	Висока (C/LC)	Висока (C/LC)	Прогресуюча (LC)
<i>Ефективність FATF (Immediate Outcomes)</i>	Substantial (SE) / Moderate (ME): Сильна розвідка та міжнародна дія.	Substantial (SE): Висока результативність у конфіскації та розслідуваннях.	Moderate / Substantial: Ефективність у розслідуваннях та міжнародному обміні.

Джерела: [180 – 184]

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні результати дисертації:

5. Секо С. О. Трансформація уявлень про організовану злочинність у сучасній кримінально-правовій доктрині. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 142. С. 191–198. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/01/seko_142.pdf

6. Секо С. О. Кримінологічна характеристика та попередження економічної організованої злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 134. С. 248–253. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/seko_134.pdf

7. Секо С. О. Кримінологічна характеристика організованої злочинності у сфері економіки. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 4 (17). С. 191–199. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/295/306>

8. Секо С. О. Проблеми боротьби з організованою злочинністю у сфері економічної діяльності. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 10 (10). С. 275–282. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/18029/18086>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Секо С. О. Вплив організованої злочинності у сфері економічної діяльності на права людини та механізми їх захисту. *Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Ірпінь, 8 жовт. 2025 р.). Ірпінь : Держ. податковий ун-т, 2025. С. 280–282.

7. Секо С. О. Організована злочинність у сфері економічної діяльності: аналіз і тенденції. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь–Київ, 16 черв. 2025 р.). Київ : МДУ, 2025. С. 327–331.

8. Секо С. О. Фінансово-економічна організована злочинність: кримінологічний аспект. *Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи їх вирішення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. наук. шк. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Нікітіна з нагоди його 70-річчя (м. Ірпінь, 12 груд. 2024 р.). Ірпінь : Держ. податковий ун-т, 2024. С. 70–72.

9. Секо С. О. Кримінологічні особливості особистості учасників організованої злочинності. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (випуск 65) (м. Тернопіль, 10–11 жовт. 2024 р.), 2024. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3980

10. Секо С. О. Кримінологічний аналіз злочинності у сфері економіки. *Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 верес. 2024 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2024. С. 85–87. URL: <http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2024/19-20.09/Збірник.pdf>